

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра педагогіки

«Допущено до захисту»

Завідувач кафедри

_____ Т. О. Дороніна
(підпис) (прізвище, ініціали)

Реєстраційний № _____

«___» _____ 20__ р.

«___» _____ 20__ р.

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ
ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ВИРАЖЕННЯ
ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ФАЗОВОСТІ У
ГЕРМАНСЬКИХ МОВАХ

Магістерська робота
студентки групи ЗПВШМ-17
ступінь вищої освіти : магістр
спеціальності : 011 Освітні, педагогічні науки
спеціалізація: Педагогіка вищої школи
Білозір Ольги Станіславівни
Керівник: кандидат педагогічних наук,
Волощук І. А.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) (прізвище, ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	8
1.1. Проблема формування мовної компетенції студентів.....	8
1.2. Особливості формування мовної компетенції студентів засобами вираження функціонально-семантичного поля фазовості	17
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНУ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ФАЗОВОСТІ.....	24
2.1. Характеристика закладу вищої освіти.....	24
2.2. Аналіз стану сформованості мовної компетенції студентів факультету іноземних мов	36
Висновки до другого розділу	40
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ПРАКТИЧНОЇ ГРАМАТИКИ	41
3.1. Педагогічні умови формування мовної компетенції студентів ...	41
3.2. Методичні рекомендації щодо формування мовної компетенції студентів засобами вираження функціонально-семантичного поля фазовості при вивченні практичної граматики.....	48
Висновки до третього розділу	70
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ.....	81

ВСТУП

Актуальність теми. Сьогодні, щоб стати успішною людиною у суспільстві студентів–випускнику необхідно не лише оволодіти знаннями, а ще й навчитися користуватися ними. Знання та вміння тісно взаємопов'язані з його ціннісними установками, що складають ключові та предметні компетентності, необхідні для успішної самореалізації молоді людини у житті, розвитку, утримуванні активної громадської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування.

Відповідно до проекту нового базового Закону «Про освіту» виокремлено 10 груп компетентностей, які є основними для Нової української школи (НУШ). Згідно з реформою освіти в Україні однією з ключових компетентностей, яка також займає друге місце в концепції НУШ, є володіння іноземною мовою. «Уміння належно розуміти висловлене іноземною мовою, усно і письмово висловлювати і тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання і письмо) у широкому діапазоні соціальних і культурних контекстів. Уміння посередницької діяльності та міжкультурного спілкування» [53].

У Законі України «Про вищу освіту» розділ 1, ст. 1 визначено термін компетентності: «компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [46]. Також зазначено, що освітні стандарти будуть ґрунтуватися на «Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європи щодо формування ключових компетентностей ціложиттєвої освіти», але не обмежуватимуться ними.

Володіння іноземною мовою для сучасної людини є важливим для всіх і невід'ємним засобом комунікації. Тому важливо викладати іноземні мови на належному рівні. Сучасні вчителі іноземних мов мають розуміти всю відповідальність, що покладена на них – не використовувати граматико-

перекладний метод, а синтезувати різні методи, шукати нові можливості підвищити ефективність навчання.

При підготовці майбутніх вчителів іноземних мов, необхідно окремо розглядати формування мовної компетенції.

Проблемі формування мовної особистості приділено велику увагу в дослідженнях Г. Богіна, Л. Варзацької, М. Вашуленка, С. Карамана, О. Кучерук, Л. Мацько, М. Пентилюк та ін.

Загальні проблеми фахової, зокрема мовно-мовленнєвої, підготовки майбутніх учителів–словесників стали предметом дослідження лінгводидактів (М. Вашуленко, Л. Скуратівський, Л. Паламар, Т. Донченко, К. Климова, В. Каліш та ін) протягом останніх десятиліть.

Останнім часом значно активізувалися наукові розвідки, що стосуються питань формування професійної компетенції фахівця в цілому та мовної компетенції майбутнього вчителя зокрема (О. Горошкіна, Т. Донченко, І. Дроздова, С. Караман, К. Климова, Л. Мацько, О. Семенов та ін.): дослідники аналізують проблеми фахової підготовки майбутніх учителів–словесників у контексті сучасних вимог до професійної підготовки фахівця.

Теоретичною основою дослідження стали положення педагогів, психологів, лінгвістів Г. Костюка, Л. Виготського, В. Гумбольдта, П. Якобсона, О. Леонтьєва про формування мовної компетенції.

Семантичні категорії «beginning», «duration», «repetition», «cessation» в англійській мові, «beginnen», «fortsetzen», «aufhören» в німецькій мові давно виокремлені мовознавцями, проте можливість конкретизації цих категорій не втрачає своєї значущості, оскільки фазовість виконує важливу роль у сприйнятті дійсності і побудові висловлювань.

Певні шляхи вирішення проблеми функціонально-семантичних полів у лінгвістиці шукаються і сьогодні, про це свідчать роботи Т. Булигіної, М. Гловинської, Н. Ільків, О. Падучевої, В. Погосяна та інших науковців. Проблемою фазовості в різний час цікавилися багато лінгвістів: Б. Балін,

О. Бондарко, В. Виноградов, Ю. Маслов, В. Недялков, Н. Телін, О. Тихонов, Ф. Равен, В. Фляйшер, Т. Черкасова, М. Шелякін тощо.

Актуальність дослідження обумовлена недостатньою розробленістю проблеми формування мовної особистості, яка б зміла точно висловлювати свої думки й виражати потреби, брати активну участь у процесі комунікації і вдало використовувати мовні засоби відповідно до поставленої мети, цілей і завдань спілкування, зумовлює потребу у виробленні технології такого формування. Тому темою дослідження стала «Формування мовної компетенції майбутніх вчителів іноземної мови засобами вираження функціонально-семантичного поля фазовості у германських мовах».

Тему магістерської роботи затверджено за засіданні кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету (протокол від 16 листопада 2017 року №4) та вченою радою Криворізького державного педагогічного університету (протокол від 21 грудня 2017 року №5).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати і виокремити педагогічні умови формування мовної компетенції під час викладання практичної граматики засобами вираження функціонально–семантичного поля фазовості в англійській та німецькій мовах.

Основні завдання дослідження:

- 1) вивчити стан досліджуваної проблеми у науковій, філологічній літературі;
- 2) виявити характерні особливості функціонально-семантичного поля фазовості в англійській та німецькій мовах, його структуру та компоненти;
- 3) здійснити аналіз стану сформованості мовної компетентності студентів факультету іноземних мов Криворізького державного педагогічного університету під час вивчення практичної граматики;
- 4) виокремити сукупність педагогічних умов формування мовної компетенції студентів під час вивчення курсу практичної граматики в германських мовах;
- 5) розробити методичні рекомендації та факультатив «Особливості

функціонально–семантичного поля фазовості в германських мовах» з метою формування мовної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

Об’єкт дослідження – процес формування мовної компетенції студентів засобами вираження функціонально-семантичного поля фазовості у германських мовах.

Предмет дослідження – педагогічні умови, які сприяють успішному формуванню мовної компетенції студентів під час вивчення курсу практичної граматики в германських мовах

У дослідженні було використано такий комплекс **методів**:

– методи комплексного аналізу та аналізу словникових дефініцій, які сприяють вияву компонента значення початку, продовження та припинення дії у тлумаченнях лексичних одиниць;

– метод контекстуального аналізу, який застосовується в роботі для розмежування семантики багатозначних одиниць, а також для встановлення ступеня участі засобів контексту в актуалізації значень початку, продовження та припинення дії;

– методи описового та порівняльного вивчення мовних одиниць, які дозволяють виявити та пояснити як спільні риси, притаманні обом досліджуваним мовам, так і особливості функціонування аналізованих засобів в окремій мові;

– анкетування, інтерв’ювання й тестування студентів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що описані теоретичні положення є внеском у загальну теорію граматики і можуть бути використані для подальшого вивчення мовних підсистем і категорій, що пов’язані з функціонально-семантичним полем. Також було розроблено методичні рекомендації та авторський факультатив «Особливості функціонально–семантичного поля фазовості в германських мовах», що можна використовувати в навчанні майбутніх вчителів іноземних мов з метою формування їх мовної компетенції.

Апробація результатів роботи здійснювалася на:

– науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема *міжнародних*:

– II Міжнародна науково-практична конференції «Концептуальні шляхи розвитку: педагогічні науки» (Львів, 2018);

регіональних:

– регіональний науково-практичний семінар «Шкільна освіта в сучасному освітньому просторі: концепція «Нової Української школи»», (Кривий Ріг, 2018);

– Міждисциплінарний методологічний семінар «Гендерні дослідження від теорії до практики», (Кривий Ріг, 2018);

– виступах на районному методичному об'єднанні вчителів англійської та німецької мов;

– засіданнях кафедри педагогіки Криворізького державного педагогічного університету (2017–2018 рр.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 3 роботи. Опубліковано 1 статтю у науковому журналі [34], та 2 у збірниках тез конференцій ([35], [33]).

Структура та обсяг роботи складається із вступу, 3 розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи 105 сторінок, з яких 80 основного тексту. В основному тексті міститься 9 таблиць на 9 сторінках і 1 рисунок на 1 сторінці.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1. Проблема формування мовної компетенції студентів

Проблема формування мовної компетенції студентів розглядалася багатьма науковцями через її актуальність. Розглянемо можливі вирішення даної проблеми, що представлені у їх дослідженнях.

Дослідження питання формування мовної компетенції розпочато ще у 80-х роках минулого століття Н. Хомським з його публікації «Мова та мислення» [78].

Мовна компетентність – особливе системне психологічне утворення, що містить у собі три взаємопов'язані підсистеми: 1) мовний досвід, що спонтанно накопичується носієм мови в життєвій практиці, 2) знання про мову, що набуваються у організованому навчанні, 3) мовну інтуїцію, що формується як похідна від перших двох компонентів [37, с. 43–44].

Мовний досвід містить три аспекти: 1) практику спілкування мовою та використання її з метою пізнання людиною середовища і самої себе, 2) емпіричні узагальнення мовних явищ та 3) рефлексію на свою та чужу мову, тобто усвідомлення і оцінку її особливостей. Емпіричні висновки дитини про мовні явища, оцінка власної та чужої мови можуть бути адекватні лінгвістичним знанням. Тому ще до навчання вона починає формуватись як єдність прагматичних умінь і самостійно відкритих знань.

Функції мовної компетенції: розуміння, перетворення і побудова мовного знаку з врахуванням співвідношення його семантичних, формально-граматичних, прагматичних та стилістичних аспектів.

М. Білогорка, Т. Мороз визначають мовну компетентність як певний рівень обізнаності конкретного суб'єкта чи суб'єктів з ідеальною знаковою системою рідної або іноземної мови (мов), а мовленнєва – здатність людини до практичного використання знань про мову в процесі

комунікації [32, с. 223].

Явищу мовної компетентції властива ієрархічність і різноаспектні виявлення відповідно до щаблів (рівнів, сходинок) ієрархічної мовної піраміди. Виокремлює наступні складові: фонетика, лексикологія, морфеміка і словотвір, морфологія, синтаксис, пунктуація, стилістика і правопис.

Мовна компетенція – здатність правильно користуватися мовою у соціально-детермінованих ситуаціях [55, с. 6].

Функціонально-спрямоване навчання граматики досліджується у публікаціях О. Бондарка, Ю. Тітової [76], особливості комунікативного підходу – у працях Ю. Пассова, характеристики структурного підходу – у роботах Ж. Нуршаїхова, Г. Пальмер, аналіз варіацій експліцитного підходу – у наукових доробках В. Кузнецової, Л. Солонцевої, дослідження особливостей реалізації комплексного або інтегративного підходу до формування граматичної компетенції студентів – у дослідженнях Н. Карпенко [49].

Мовна компетенція – складне багатоаспектне поняття, яке позначає сукупність мовних знань, навичок та вмінь, оволодіння якими надає можливість здійснювати мовленнєву діяльність у відповідності з мовними нормами у різних сферах діяльності [6, с. 93].

Ян ван Ек: мовна компетенція – один із основних компонентів комунікативної компетентності і виражається у здатності створювати й інтерпретувати граматично правильні висловлення, що складаються зі слів, які використовуються в своєму традиційному, поза контекстом значенні, тобто у значенні, яке зазвичай надають цим словам носії мови. В основі мовної компетенції – здатність людини правильно конструювати граматичні форми та виконувати синтаксичні побудови у відповідності з нормами конкретної мови [26, с. 21].

У монографії Ради Європи 2001 р. «Загальноєвропейські компетенції володіння іноземною мовою: вивчення, навчання, оцінка» [60] дане поняття визначається як знання словникових одиниць і володіння певними

формальними правилами, за допомогою яких словникові одиниці перетворюються в осмислене висловлювання. У структурі мовної компетенції виділяються наступні компоненти: лексична, граматична, семантична, фонологічна, орфографічна і орфоепічна компетенції.

Основу лексичної компетенції в даному документі складають знання словникового складу мови, що включає лексичні та граматичні елементи, а також здатність їх використовувати в мовленні. Лексичні елементи включають:

а) фразеологічні одиниці:

– фразеологізми–пропозиції: мовні штампи, що несуть певне функціональне навантаження; прислів'я та приказки; застарілі стійкі поєднання;

– стійкі поєднання: ідіоми, що втратили мотивацію значення; підсилювальні конструкції (використання таких конструкцій часто буває обмежене контекстом або стилем);

– стійкі моделі, які заповнюються певними словами для передачі конкретного значення;

– інші стійкі поєднання: фразові дієслова; складні прийменники;

– регулярні поєднання слів;

б) окремі слова: члени окремих класів (іменники, прикметники, дієслова, прислівники), а також закриті тематичні групи слів (дні тижня, місяці, одиниці виміру і т.д.). Одна і та ж форма слова з кількома різними значеннями (полісемія). Граматичні елементи належать до закритих класів слів і включають: артиклі, кваліфікатори, вказівні займенники, особисті займенники, питальні і відносні займенники, присвійні займенники, прийменники, допоміжні дієслова, сполучники, частки.

Під граматичною компетенцією вчені Ради Європи мають на увазі знання граматичних елементів мови і вміння використовувати їх у своєму висловлюванні. Оскільки граматику конкретного мови можна розглядати як сукупність правил, що дозволяють складати впорядковані ланцюжки

елементів, тобто будувати речення, то граматична субкомпетенція включає в себе здатність розуміти і висловлювати певний сенс, оформляючи його у вигляді фраз і пропозицій, побудованих за правилами даної мови (на відміну від механічного відтворення завчених зразків). Граматична структура будь-якої мови характеризується складною організацією. В даний час існує цілий ряд теорій і моделей побудови речень, що істотно відрізняються одна від одної. Тому необхідний усвідомлений вибір теорії для того, щоб викладачі розуміли її роль для практичних цілей.

У монографії Ради Європи наводяться параметри і категорії, які традиційно використовуються при граматичному описі мови. Опис граматичної будови мови включає конкретизацію таких понять: елементів, категорій, класів, структур, процесів і видів зв'язків. З метою формування граматичної компетенції учнів на іноземній мові в документі Ради Європи передбачається засвоєння морфології та синтаксису мови, що вивчається.

Семантична компетенція учнів у визначенні вчених Ради Європи полягає в знанні можливих способів вираження певного значення слова і умінні використовувати дані способи вираження в процесі комунікації, тобто засвоєння лексичної, граматичної та прагматичної семантики слова. Лексична семантика займається питаннями значення слова, наприклад:

- слово в загальному мовному контексті: референція; конотація; способи вираження деяких загальних понять;
- відносини між мовними одиницями: синонімія / антонімія; гіпонімія; сполучуваність; родо–видові відносини; компонентний аналіз; перекладацькі відповідності.

Грамматична семантика вивчає значення граматичних форм, категорій, структур і процесів. Прагматична семантика займається логічними відносинами, такими як індукція, пресуппозиція, імплікація і т. д.

Фонологічна компетенція визначається в монографії як знання і вміння сприймати / відтворювати іноземну мову і включає:

- звукові єдності мови (фонемі) і їх варіанти (алофони);

- артикуляційно–акустичні характеристики фонем (наприклад, дзвінкість, лабіалізація, назалізація і т. д.);
- фонетичну організацію слів (складова структура, послідовність фонем, словесний наголос, тони);
- просодика: наголос і ритм; інтонацію;
- фонетичну редукцію: редукцію голосних; сильні і слабкі форми; асиміляцію; випадання кінцевого голосного.

Орфографічна компетенція згідно з концепцією вчених Ради Європи передбачає знання символів, що використовуються при створенні письмового тексту, а також уміння їх розпізнавати і зображати на листі.

Загальновідомо, що писемність заснована на алфавітному принципі, в той же час існують і інші системи, наприклад, ієрогліфічне письмо (китайська мова), консонантне письмо (арабська мова). В алфавітних системах іноземних мов учні повинні знати:

- форму букв (друкованих та рукописних, великих і малих);
- написання слів, в тому числі загальноприйнятих звернень;
- знаки і правила пунктуації;
- загальноприйняті умовні позначення, типи шрифтів і т. д.;
- загальновідомі символи (@, &, \$ і т. д.).

Тим, хто вивчає іноземну мову, часто необхідно прочитати вголос підготовлений текст або вимовити слово, яке вони зустрічали тільки в письмовому тексті. Для цього в монографії Ради Європи передбачається розвиток орфоепічної компетенції. Дана субкомпетенція визначається, як вміння правильно прочитати слово по його графічній формі, і включає:

- знання правил правопису;
- вміння користуватися словником, знання традиційно використовуваних систем транскрипції;
- вміння співвідносити знаки пунктуації з членуванням і інтонаційним оформленням тексту;
- вміння визначати по контексту значення слова або синтаксичної

конструкції у випадках омонімії, так званої граматичної полісемії тощо [59, с. 104–112].

Найбільш розгорнуту та детальну структуру мовної компетенції з вітчизняних вчених запропонувала В. Сафонова в своїй монографії «Вивчення мов міжнародного спілкування в контексті діалогу культур і цивілізацій» [71]. Вона включає до складу мовної компетентності наступні компоненти:

1) *мовні знання про*: правила лексико-граматичного оформлення фраз в досліджуваних видах мовних творів; вимовних нормах оформлення іншомовної музики; інтонаційно-синтаксичних нормах побудови досліджуваних фраз, надфразових поєднань, дискурсу; загальних і специфічних способах вираження універсальних категорій у рідній та іноземній мовах;

2) *мовні навички*: розпізнавання лексично і граматично прийнятних висловлювань іноземною мовою; декодування мовних понять і уявлень в мовних творах іноземною мовою; образно-схематичного уявлення мовної інформації про правила побудови і оформлення фраз і надфразових поєднань іноземною мовою; фонетичного, лексико-граматичного, інтонаційно-синтаксичного оформлення висловлювань відповідно до літературних норм;

3) *мовні здібності* до лінгвістичного спостереження та узагальнення його результатів у вигляді правил (вербальних і образно-схематичних) і мовних алгоритмів [71, с. 100].

На думку К. Ірісханової і Г. Стрілецької, зміст мовної компетенції в процесі навчання іноземним мовам і культурам складають такі компоненти [48, с. 127]:

– знання фонологічних, лексичних, граматичних явищ і закономірностей мови, що вивчається як системи, включаючи когнітивну організацію і способи зберігання знань про мовні явища в свідомості індивіда (наприклад, асоціативні, парадигматичні та інші види зв'язків

мовних явищ);

– знання літературної норми мови, що вивчається і вміння застосовувати ці знання в комунікативній та професійній діяльності;

– мовні характеристики видів дискурсу (усний і письмовий дискурс, підготовлена і не підготовлена мова, офіційна і неофіційна мова);

– основні мовні форми висловлювання: розповідь, опис, монолог, діалог.

Н. Гончарова і Г. Кретиніна визначають взаємопов'язані компоненти лінгвістичної (тобто мовної) компетенції, які, співвідносячись з рівнями мовної системи, включають в себе: фонетико-фонологічну, лексико-граматичну, дискурсивну компетенції. Тобто, лінгвістична компетенція – інтегративне утворення, що визначається як здатність учнів співвідносити мовні засоби з цілями, сферами, ситуаціями, умовами мовного спілкування [43, с. 37].

Таким чином, аналіз структури мовної компетенції в роботах зарубіжних і вітчизняних дослідників дозволяє встановити, що мовна компетенція присутня у всіх сучасних моделях комунікативної компетенції, отримуючи при цьому різні назви – лінгвістична, мовна або граматична компетенція; комунікативна компетенція не може функціонувати самостійно без опори на мовну; в залежності від кількості компонентів мовна компетенція отримує різне наповнення: чим менше компонентів комунікативної компетенції виділяється дослідником, тим більш ємним стає зміст кожної складової мовної компетенції.

Обговорюючи питання формування мовної компетенції студентів, спочатку слід розглянути мовну компетенцію випускників середніх загальноосвітніх навчальних закладів – адже саме ця компетенція є фундаментом, основою для формування мовної компетенції студентів педагогічних вищих навчальних закладів. У навчальній програмі з англійської мови для учнів 10–11 класів профільного рівня [29] визначено наступні складові мовної компетенції: аудіювання, говоріння, читання та

письмо. Їх зміст наведено у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Складові мовної компетенції учнів 10–11 класів профільного рівня

Складова	Зміст
1	2
Аудіювання	<ul style="list-style-type: none"> – вилучення ключової інформації з уривку; – знаходження помилок в мові та їх корекція; – розуміння інформації як під час безпосереднього спілкування зі співрозмовником, так і опосередкованого (у звукозапису); – розуміння основного змісту текстів відповідно до тематики ситуативного спілкування, виділяючи головну думку/ідею, диференціюючи основні факти і другорядну інформацію; – відбір необхідної інформації з прослуханого; – коректний поділ інформації на необхідну та другорядну; – занотовування за розмовляючим, вилучення головної ідеї; – прослуховування для синхронного перекладу; – використання лінгвістичної і контекстуальної здогадки, спираючись на сюжетну лінію чи наочність
Говоріння	<p>Монологічне мовлення</p> <ul style="list-style-type: none"> – обговорення прослуханої радіопередачі; – висловлення жалю та підтримки; – обговорення планів на майбутнє; – висловлювання відповідно до певної ситуації або у зв'язку з прочитаним, почутим, побаченим; – опис об'єктів повсякденного оточення, події та видів діяльності, в яких учень бере участь; – розповідь про повсякденне життя, про минулу діяльність, про плани на майбутнє, дотримуючись нормативного мовлення; – передавання змісту книжки/фільму/вистави тощо, висловлюючи своє ставлення/враження; – надання прикладів при веденні дискусії; – захист рефератів/повідомлень з наступним диспутом з певної теми <p>Обсяг висловлювання – не менше 24 речень</p> <p>Діалогічне мовлення</p> <ul style="list-style-type: none"> – вільне ведення діалогу етикетного характеру в нестандартних ситуаціях спілкування; – спілкування з дотриманням основних норм, прийнятих у країнах, мова яких вивчається; – ведення бесіди з однією чи кількома особами відповідно до комунікативної ситуації в рамках тематики, визначеної програмою; – розширення запропонованої співбесідником теми розмови, перехід на іншу тему; – дискутування з приводу запропонованих тем обговорення; – знаходження фактично підтвердженої прямої інформації та отримання додаткової інформації; – адекватна поведінка у комунікативних ситуаціях; – демонстрування мовленнєвої поведінки, характерної для носіїв мови; – використання міміки та жестів – вміле реагувати на репліки співрозмовника

Продовження таблиці 1.1

1	2
	Спілкування будується на мовному та мовленнєвому матеріалі, набутому в попередні роки вивчення мови, і відповідає цілям, завданням, умовам спілкування в межах програмної тематики. Висловлювання кожного – не менше 12 реплік, правильно оформлених у мовному відношенні
Читання	<ul style="list-style-type: none"> – читання та відповіді за анкетуванням; – читання з коректним зіставленням головних фактів; – читання (з повним розумінням) текстів, побудованих на знайомому мовному матеріалі; – читання тексту, поєднання уривків за змістом; – стилістичний розбір тексту; – дослідження стилю автора; – знаходження необхідної інформації у текстах різнопланового характеру (значення незнайомих слів розкривається на основі здогадки, малюнка, схожості з рідною мовою, пояснень у коментарі); – перегляд тексту чи серії текстів з метою пошуку необхідної інформації для виконання певного завдання Обсяг – не менше 1100 друкованих знаків
Письмо	<ul style="list-style-type: none"> – написання короткого тематичного повідомлення; – опис міста/селища, місцевості; – написання закінчення запропонованої розповіді; – заповнення анкети тощо; – написання поздоровлень, запрошень, оголошень; – написання записки – повідомлення для друга / члена сім'ї; – написання листа–повідомлення у формі розповіді/опису, висловлюючи свої враження, думки про особи, події, об'єкти, явища, факти; – написання висновку щодо дослідженого матеріалу; – написання маршруту слідування до певного місця призначення; – викладення версії інтерв'ю в письмовій формі; – написання листа/статті до газети. Обсяг – не менше 20 речень

Аналізуючи інтерпретацію мовної компетенції зарубіжними і вітчизняними дослідниками, можна зробити наступні висновки:

1) мовна компетенція визнається базовим компонентом комунікативної компетенції, без мовної компетенції комунікативна компетенція не може бути сформована;

2) більшість учених розглядає мовну компетенцію як знання мовної системи мови, що вивчається на всіх рівнях (фонологічному, лексичному, граматичному) граматичних правил побудови речення;

3) деякі дослідники (І. Бім, В. Сафонова, С. Муаран, Ян ван Ек та ін) включають в мовну компетенцію навички та вміння використовувати ці знань в мовній діяльності іноземною мовою.

Як показує аналіз розвитку змісту поняття «мовна компетенція» в сучасній теорії навчання іноземним мовам, даний термін позначає сукупність мовних знань, навичок і умінь, оволодіння якими дозволяє здійснювати іншомовну мовленнєву діяльність відповідно до мовних норм, що вивчаються в різних сферах діяльності, а також сприяє розвитку мовних здібностей студентів.

Підводячи підсумки вищесказаного, слід зазначити, що термін «мовна компетенція», що виник спочатку в лінгвістиці, проникає в теорію навчання іноземній мові, швидко розвивається, збагачуючи методичну науку новими поняттями, ключовими з яких є комунікативна компетенція і комунікативна компетентність.

Формування останнього є основним призначенням дисципліни іноземна мова, оскільки випускники вузів повинні вміти здійснювати іншомовне спілкування з носіями мови, спілкуватися за допомогою нових інформаційних технологій, мати доступ до різноманіття світової культури і політичного життя.

1.2. Особливості формування мовної компетенції студентів засобами вираження функціонально-семантичного поля фазовості

Розглянемо поняття функціонально-семантичного поля (далі за текстом – ФСП) в контексті розглядуваної проблеми.

Поняття функціонально-семантичного поля відображає явище взаємодії елементів різних мовних рівней, що в повній мірі розкриваються при їх функціонуванні в мові. Але системно-мовні основи єдності типа функціонально-семантичного поля закладені у самому ядрі граматичної будови мови, ядрі граматичної категоріальності.

О. Бондарко під функціонально-семантичним полем розумів систему різнорівневих мовних одиниць (лексичних, морфологічних, синтаксичних), здатних виконувати одну спільну функцію на основі спільності категоріального змісту [39, с. 14].

Функціонально-семантичне поле – двостороння одиниця, що об’єднує інваріантне значення і різносторонні формальні засоби його вираження. На відміну від семантичної категорії функціонально–семантичне поле відображає специфічну побудову і специфічне функціонування семантичної категорії у порівнюваних мовах [54, с. 15].

Функціонально-семантичне поле починальності в німецькій мові у зіставленні з англійською мовою розглядала у своєму дослідженні [42] І. Воротнікова.

Функціонально-семантичне поле розглядається у лінгвістиці як своєрідне угруповання мовних елементів, якому властиві такі риси [42, с. 7]:

- наявність спільних інваріантних функцій у елементів, які утворюють певне угруповання;
- взаємодія не тільки однорядних, а й нерівнорядних елементів, зокрема, граматичних і лексичних;
- членування поля відповідно до принципу його структурної організації на центр і периферію.

Таким чином, граматичний устрій мови має “польову” структуру з максимально граматикалізованим ядром та лексико-граматичною периферією. Ця частина граматики включається у більш широку сферу будови мови, що охоплює все категоріальне не тільки в граматиці, але й в лексиці, а також у фонетиці. Граматична категоріальність і граматична будова мови являють собою центр, ядро більш ширшої сфери мовленнєвої категоріальності і мовленнєвої будови.

Граматичні одиниці, класи та категорії є основними носіями особисто граматичної семантики – категоріальних значень. Ці значення містять в собі понятійне ядро, мають понятійну основу – усе це суто мовні закономірності.

«В змісті граматичних класів та категорій другорядну або домінуючу функцію можуть виконувати, поряд із семантичними, також і внутрішньомовні структурні функції, які не пов’язані безпосередньо з розумовим (понятійним) змістом і не відображають позамовних

відношень» [28, с. 84]. Це посилює особисто мовну специфіку граматичної будови.

Звернення до правил функціонування граматичних одиниць вимагає виходу в широку галузь взаємодії елементів різних рівнів і аспектів мови у висловлюванні. Система граматичних одиниць, класів і категорій разом з правилами їх функціонування – це не найвища «позиція» у всьому тому, що пов'язане з мовою та з її використанням. Ця система підпорядкована тому, для чого вона служить – формуванню та вираженню (у взаємодії з лексикою і з опорою на лексику) розумового змісту.

При такому розумінні граматики в її сферу включається широке коло проблем співвідношення понятійних категорій та їх мовленнєвого втілення, їх мовної семантичної інтерпретації у змісті категорій англійської мови.

Розробка цих питань входить в особливу область граматики – функціональну граматику, спеціально орієнтовану на вивчення та опис закономірностей функціонування одиниць граматичної будови мови для вираження розумового змісту.

З попередніх висловлювань випливає, що функціональна граматика – це граматика, а) що включає опис семантичних категорій, які спираються на різні засоби граматичних висловлювань в мові, в їх взаємодії із засобами лексичними та контекстуальними (мова йде про систему функціонально-семантичних полів); б) яка спрямована на опис закономірностей та правил функціонування граматичних форм та конструкцій, взаємодіючих з одиницями різних рівнем мовної системи в передачі змісту висловлювання.

В сучасній лінгвістиці існують різні напрямки функціональної граматики. Як зазначав А.Бондарко, на відміну від «ряду функціонально-граматичних концепцій (наприклад, від концепції А. Мартіне, де значна увага у сфері граматики концентрується на ролі того чи іншого елемента в реченні, до концепції С. Діка, яка фактично в багатьох відношеннях зберігає зв'язок із трансформаційним синтаксисом) тлумачення функціональної граматики,

характеризується орієнтуванням на поняття функціонально–семантичного поля, яке дає системність матеріалу для аналізу функцій одиниць різних рівней будови мови» [40, с. 137].

ФСП – групування граматичних та «будівельних» лексичних одиниць, а також різних комбінованих (лексико-синтаксичних) засобів англійської мови, які ґрунтуються на певній семантичній категорії і взаємодіють на основі загальності їх семантичних функцій. Кожне поле містить систему типів, різновидів та варіантів визначеної семантичної категорії, що відповідають різноманітним формальним засобам їх вираження. ФСП – єдності двопланові, вони мають не тільки план змісту, але і план вираження.

Поняття ФСП пов'язано з уявленням про деякий простір. В умовному просторі функцій засобів визначається конфігурація центральних та периферійних компонентів поля, виділяються зони перетинання з іншими полями.

У граматиці, котра ґрунтується на понятті ФСП, принцип системності поширюється на наступні аспекти аналізу:

- розгляд поля як системи особливого типу (гетерогенної з точки зору структурно–рівневих ознак її компонентів);
- аналіз структури єдностей (моноцентричної та поліцентричної);
- тлумачення плану змісту ФСП (на основі комплексу відмінних ознак) як багатоступінчастої ієрархічної системи семантичної варіативності (субкатегоріальності), співвіднесеної з варіативністю засобів формального вираження;
- вивчення взаємних відносин (пересічення) ФСП, розгляд їх комплексів та групувань, і, нарешті, уявлення визначеної сукупності ФСП як системи;
- дослідження системної організації семантичних функцій.

Будь-яка система має ознаку цілісності. Її виявлення в різних системах може відрізнятися суттєвими особливостями. В функціонально-

семантичному полі дана ознака характеризує зміст поля, яке базується на визначеній семантичній категорії. Що ж стосується засобів формального вираження, то їх сукупність позбавлена цілісності, оскільки вони відносяться до різних мовних рівней та за своєю структурою різнотипні.

Функціонально-семантичне поле – це двобічна (змістово-формальна) єдність, що формується граматичними (морфологічними та синтаксичними) засобами мови разом із взаємодіючими з ними лексичними, лексико–граматичними та словотвірними елементами, які відносяться до тієї ж семантичної зони.

Функціонально-семантичні поля утворюють у мові (на змістові основі) «певні угруповання:

- ФСП із предикативним ядром;
- ФСП із суб'єктно-об'єктним (предикативно-суб'єктним та предикативно-об'єктним) ядром;
- ФСП із якісно-кількісним ядром: якість, кількість, компаративність;
- ФСП з обставинним ядром локативності; комплекс полів обумовленості (поля причини, мети, умови, поступливості, наслідків)» [40, с. 152–154].

У системі функціонально-семантичних полів ФСП фазовості відноситься до першого угруповання. «В дане угруповання входять:

а) комплекс полів аспектуальних та аспектуально–темпоральних відношень: аспектуальні поля, *часова локалізованність – фазовість*, таксис, темпоральність в її зв'язках з аспектуальністю та іншими полями які відносяться до цього комплексу;

б) темпоральність, модальність;

в) комплекс полів, що пов'язують предикативність із суб'єктністю та об'єктністю: персональність, залоговість (активність/пасивність, зворотність, перехідність/неперехідність)» [40, с. 152].

Зв'язки системного членування ФСП з семантичною структурою речення із семантикою частин мови та їх граматичних категорій, як було показано раніше, не набувають характеру повного й послідовного паралелізму, але загальні тенденції, значні перетинання в цих членуваннях явні. Це не дивно. Семантичні категорії, які лежать в основі ФСП, беруть початок і в семантичній структурі речення – висловлювання, і в пов'язаній з цією структурою семантиці частин мови та їх категорій (орієнтованих на певні функції в семантичній структурі речення – висловлювання).

Ми поділяємо думку А. Бондарко, що «сфери членування – членування семантичної структури речення та членування в семантиці частин мови і притаманних їм категорій являють собою різні аспекти системи розумово-мовної категоризації, яка відображає членування і зв'язки явищ немовного світу у сприйнятті людини та орієнтується на системну організацію мовних значень» [40, с. 158].

Підкреслимо ще раз: в основу опису ФСП у напрямку від семантики до формальних засобів її вираження закладено (у тому типі функціональної граматики, о котрій йдеться мова) не все взагалі, не абиякий зміст, котрий можна добути з висловлювань англійською мовою, а лише категоріальний зміст, отже той, котрий знаходить втілення в значеннях граматичних форм і категорій, в граматичних словах, у спеціальних типах синтаксичних конструкцій, або значеннях лексико-граматичних розрядів. Саме на цій основі виділяються ФСП, які описуються у граматиці даного типу.

Таким чином, виокремлення й опис ФСП в германських мовах ґрунтуються на категоріальній основі (тільки більш ширшій, ніж окремі граматичні категорії та форми). Отже, опис ФСП будуються на категоріальній основі, єдиної для граматики в цілому. Цей висновок не суперечить напрямку аналізу «від семантики до форми», який є характерним для функціональної граматики (поряд із напрямком «від форми до семантики»), оскільки сама семантика, про яку йдеться мова, оснований на граматичній категоріальності: це семантика, яка висловлюється

граматичними одиницями, класами та категоріями у взаємодії з мовними засобами різних рівней, які входять до складу ФСП.

Базою для виокремлення певного ФСП у мові є граматична категорія, синтаксична конструкція або комплекс таких конструкцій та інші граматичні засоби разом із взаємодіючими з ними на семантичній основі елементами різних рівнів системи мови.

Висновки до першого розділу

Дослідження питання формування мовної компетенції розпочато ще у 80-х роках та триває і досі. Як показує аналіз розвитку змісту поняття «мовна компетенція» в сучасній теорії навчання іноземним мовам, даний термін позначає сукупність мовних знань, навичок і умінь, оволодіння якими дозволяє здійснювати іншомовну мовленнєву діяльність відповідно до мовних норм, що вивчаються в різних сферах діяльності, а також сприяє розвитку мовних здібностей студентів.

В основу опису ФСП у напрямку від семантики до формальних засобів її вираження закладено лише категоріальний зміст, отже той, котрий знаходить втілення в значеннях граматичних форм і категорій, в граматичних словах, у спеціальних типах синтаксичних конструкцій, або значеннях лексико-граматичних розрядів. Базою для виокремлення певного ФСП у мові є граматична категорія, синтаксична конструкція або комплекс таких конструкцій та інші граматичні засоби разом із взаємодіючими з ними на семантичній основі елементами різних рівнів системи мови.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНУ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО–СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ФАЗОВОСТІ

2.1. Характеристика закладу вищої освіти

Оскільки магістерська робота виконувалась на базі Криворізького державного педагогічного університету, то проаналізуємо даний заклад в контексті предмету дослідження.

В Криворізькому державному педагогічному університеті існує 8 факультетів. Серед них один з наймолодших факультетів – факультет іноземних мов. Він був відкритий у 1995 році на базі факультету російської філології. Тоді його очолювала кандидат філологічних наук, доцент Н. Мільченко. З 2000 року деканом факультету є кандидат педагогічних наук, доцент Г. Штельмах.

Факультет є випускним для спеціальностей «англійська та німецька мови»(факультет іноземних мов), «українська та англійська мови» (факультет української філології), «початкове навчання з англійською мовою», «дошкільне виховання з англійською мовою» (факультет початкового навчання).

Факультет здійснює підготовку майбутніх фахівців за освітньо–кваліфікаційним рівнем бакалавр, та магістр англійської, німецької, російської мови та зарубіжної літератури. Спеціальності рівня бакалавр:

- 014 середня освіта (мова та література (англійська)) додаткова спеціальність 014 середня освіта (мова та література (німецька));
- 014 середня освіта (мова та література (німецька)) додаткова спеціальність 014 середня освіта (мова та література (англійська));
- 014 середня освіта (мова та література (російська)) додаткова спеціальність 014 середня освіта (мова та література (англійська));

- 035 філологія додаткова спеціальність 035.041 германські мови та літератури (переклад включно: перша – англійська, друга – німецька.

Спеціальності рівня магістр:

- 014 середня освіта (мова та література (англійська)) додаткова спеціальність 014 середня освіта (мова та література (німецька));
- 014 середня освіта (мова та література (німецька)) додаткова спеціальність 014 середня освіта (мова та література (англійська));
- 014 середня освіта (мова та література (російська)) додаткова спеціальність 014 середня освіта (мова та література (англійська)).

До складу факультету входить чотири кафедри: англійської філології, англійської мови з методикою викладання, німецької мови з методикою викладання, російської філології та зарубіжної літератури.

Підготовкою студентів на факультеті займається понад 70 осіб викладацького складу, серед яких 90% мають вчені ступені і наукові звання.

На факультеті навчається на денній формі навчання близько 450 студентів, на заочній – 100 студентів. За час свого існування факультет підготував близько 2000 вчителів англійської, німецької, російської мови та зарубіжної літератури.

На факультеті є 2 комп'ютерні та 2 лінгафонні лабораторії, 2 відеозали, діють наукові школи, проблемні гуртки. Викладачі факультету активно використовують мультимедійні технології, інтерактивні програми та завдання, аудіо– та відеоматеріали й актуальні матеріали з інтернет–ресурсів. Професорсько–викладацький колектив факультету прикладає максимум уваги і зусиль вихованню іншомовної комунікативної культури майбутніх фахівців та вихованню їх морально-психологічної готовності до майбутньої професійної діяльності.

З огляду на тему магістерської роботи зупинимося на екскурсі кафедри англійської філології, англійської мови з методикою викладання та кафедрі німецької мови і літератури з методикою викладання.

Кафедру англійської мови з методикою викладання було створено в

квітні 2003 року на базі кафедри англійської мови і літератури з методикою викладання. Сьогодні кафедра налічує 22 викладачів, серед яких 16 кандидатів наук. Завідувач кафедри – к.ф.н., доц. І. Салата.

Навчання на кафедр засноване на фундаментальних дисциплінах, що дає можливість формувати фахівця високої кваліфікації. Викладання відбувається за класичними підручниками, рекомендованими Міністерством освіти і науки України, та з впровадженням оригінальних розробок і методик викладачів кафедри. Створено посібники з практичної фонетики, домашнього читання, країнознавства Великої Британії і США.

В 2007–2008 н. р. під грифом Міністерства освіти і науки України вийшли посібники «Британія: Географія, історія, мова» та «Англійська для початківців», в 2009 р. посібник із серії «Лінгвокраїнознавство» – «США: географія, історія, мова», в 2009 р. «Способи вираження майбутнього часу в англійській мові».

Викладачі кафедри активно займаються науковою роботою, беруть участь у Всеукраїнських і міжнародних конференціях з проблем лінгвістики та методики викладання англійської мови. Наукові і методичні розробки викладачів кафедри широко застосовуються як в педагогічному університеті, так і в різних навчальних закладах м. Кривого Рогу. Викладачі кафедри широко використовують нові технології навчання.

Викладачі працюють над плановою темою кафедри „Формування загально-мовної компетенції майбутнього викладача англійської мови у системі особистісно орієнтованого навчання у вищій школі”. Актуальність теми зумовлена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних та педагогічних досліджень на вивчення мовних одиниць в мовленнєвих контекстах їх реалізації, на вивчення та впровадження в практику сучасних лінгвістичних та методичних розробок і теорій. Кінцевою метою досліджень є формування загально мовної компетенції студентів. Тема має теоретично–практичне значення.

Результати індивідуальних досліджень викладачів та результати роботи

над темою представлені як участю в конференціях, так і в проведенні науково–методичних семінарів кафедри.

Традиційними для кафедри стали зв'язки зі світовою організацією викладачів англійської мови TESOL. Щорічно викладачі кафедри беруть участь у Всеукраїнських конференціях TESOL, які відбуваються в різних містах України.

Викладачі кафедри підтримують зв'язки з різними закладами, які забезпечують приїзд викладачів з англійськомовних країн. Традиційним для факультету стала співпраця з Корпусом Миру США. Зв'язки з Орегонським університетом дозволили провести у 2003 році літню школу з навчання академічного письма, яка проходила за участю викладачів цього закладу Дебори Кулхард та Кетрін Фелпс. Взимку 2004 року на факультеті працював доктор історичних наук, професор Орегонського університету Ричард Етулайн. Для читання лекцій і проведення тематичних бесід зі студентами факультету запрошувались також американські викладачі Патриція Саліван, Майкл Поллард та Ен МакАллен (2005–2006 н.р.).

Протягом 2005–2006 н.р. на кафедрі працював провідний викладач Відділу Освіти, культури та преси США Кенет Самуельс.

В 2007–2008 роках на кафедрі проводили методичні семінари закордонні викладачі Барабара Шліпер (Корпус Миру), Саллі Ла Лазерне-Ої (програма ім. Фулбрайта). Метою проведення семінарів стало підвищення кваліфікації викладачів кафедри.

Кафедра англійської мови співпрацює з наступними закладами міста: КСШ №71, СШ №25, СШ №4, педагогічною гімназією. Викладачі кафедри розробили рекламний проспект «Факультет іноземних мов: реалії і перспективи», випустили для випускників шкіл, майбутніх абітурієнтів факультету «Пам'ятку випускника», регулярно проводять сумісні семінари з вчителями спеціалізованих шкіл міста щодо покращення мовленнєвої підготовки випускників, проводять тижні іноземних мов в школах області, виступають з інформацією про особливості організації навчально–виховного

процесу на факультеті на конкурсі «Лінгва», який проводиться щорічно.

У навчальному процесі з метою професійного виховання студентів традиційним стало проведення зустрічей з учителями–методистами СШ №65 з кращими вчителями міста, проведення круглих столів на теми: «Вища педагогічна освіта України і міжнародний освітній простір: проблеми і перспективи».

Під час педагогічної практики вивчається та узагальнюється досвід кращих вчителів, колективів міста, проводяться спільні засідання методичних рад шкіл та факультету, методистів шкіл – учасників засідань ради факультету при підведенні підсумків педагогічної практики.

З метою залучення студентів старших курсів до професійної діяльності розроблено план профорієнтаційної роботи, яка охоплює: проходження педагогічної (без відриву та з відривом від навчання) практики на молодшому, середньому та старшому етапах; протягом педпрактики – вивчення досвіду викладання уроків англійської мови та проведення тестів з метою ефективного виконання курсових, кваліфікаційних та магістерських робіт; проведення кураторських годин, присвячених професії вчителя; зустрічі з вчителями новаторами, з вчителями – випускниками факультету, які працюють у школах міста, району та області; зустрічі з представниками ректорату, відділу кадрів, юристом з метою ознайомлення студентів з вимогами та умовами працевлаштування, державними правовими документами. Ефективно організована робота із старшокурсниками, які працюють за місцем майбутньої роботи, а саме їм дозволено навчатися за індивідуальним планом.

Кафедра англійської мови з методикою викладання забезпечує викладання таких дисциплін як практичний курс англійської мови, порівняльна типологія англійської та української мов, основи міжкультурної комунікації, теоретична граматики англійської мови, практична фонетика, методика навчання англійської мови в початковій школі, методика викладання іноземної мови у професійній школі, теоретичний курс

англійської мови, література Англії, лінгвокраїнознавство, аналітичне читання, міжкультурна комунікація.

Кафедра англійської філології Криворізького державного педагогічного університету була заснована у 2003 році, її очолює кандидат педагогічних наук І. С. Зоренко.

Сьогодні кафедра налічує 14 викладачів, серед яких 10 кандидатів наук.

«Формування загально-філологічних компетенцій майбутнього викладача англійської мови у вищій школі» – тема над якою працює кафедра. Викладачі кафедри виконують також наукову, виховну, науково-методичною роботу на факультеті іноземних мов та у Центрі післявузівської освіти.

Викладачі кафедри співпрацюють зі студентами факультету, які постійно приймають участь у змаганнях, конкурсах, виховних заходах, святкових концертах, тощо.

Кафедра англійської філології співпрацює з Київським національним університетом ім. Т. Шевченка, Кіровоградським державним педагогічним університетом ім. В. Винниченка, Херсонським національним університетом та інші.

Викладачі підвищують свою кваліфікацію з новітніх методик викладання іноземних мов, приймають участь у Міжнародних та Всеукраїнських конференціях, співпрацюють з Корпусом миру та Американськими радами.

Кафедра забезпечує викладання таких дисциплін як практичний курс англійської мови, практична граматики, практична фонетика, теоретична фонетика, теоретична граматики, лексикологія, стилістика, академічне письмо, академічне читання, вступ до перекладознавства, теорія та практика перекладу, інтерпретація тексту, актуальні проблеми сучасної англійської мови, порівняльна типологія англійської та української мов, теоретичні аспекти сучасної англійської мови, лінгвокраїнознавство, історія англійської мови, основи міжкультурної комунікації, соціолінгвістика, ділова англійська

мова, література Англії.

У жовтні 1999 року було засновано кафедру німецької мови і літератури з методикою викладання. Кандидат філологічних наук, доцент Г. Мельничук – була першим завідувачем кафедри. 2008–2009 навчального року кафедру очолювала доктор філологічних наук, професор А. Козлова. 2009–2012 н.р. – кандидат педагогічних наук, доцент О. Дрогайцев. З 2012 р. завідувач кафедри – доктор педагогічних наук, професор В. Гаманюк, нині кафедру очолює кандидат філологічних наук, доцент Г. Мельничук.

14 викладачів кафедри досвідчені спеціалісти, серед яких 9 кандидатів наук та 1 доктор, професор.

Кафедра працює над проблемою «Лінгводидактичні умови формування іншомовної комунікативної компетенції майбутнього вчителя німецької мови і літератури». Викладачі кафедри співпрацюють з інституціями іноземних держав (Гете-інститут, Німецька служба академічного обміну DAAD), міжнародними громадськими спілками, зокрема, Асоціацією українських германістів (АУГ) та Українською спілкою германістів вищої школи (УСГВШ), з науковцями Німеччини, Швейцарії, Польщі, Угорщини, Чехії та ін. країн Європи, а також налагоджена співпраця зі спорідненими кафедрами інших вищих навчальних закладів України.

Кафедра тісно співпрацює з Гете-інститутом та Німецькою службою академічного обміну. 8 викладачів кафедри пройшли стажування у Німеччині через отримання стипендій Гете-інституту. Викладачі та студенти отримали стипендії Німецької служби академічного обміну (DAAD).

Викладачі кафедри автори проектів по розробці рамкових програм та підручників для загальноосвітньої школи та для вищих навчальних закладів України.

Кафедра німецької мови і літератури з методикою викладання забезпечує викладання таких дисциплін як практичний курс німецької мови, основи міжкультурної комунікації, теоретична граматики німецької мови, практична фонетика, методика викладання іноземної мови, теоретичний курс

німецької мови, література Німеччини, лінгвокраїнознавство, аналітичне читання, міжкультурна комунікація.

Факультет іноземних мов вбачає високу якість освіти студентів у зв'язку освіти і науки, теорії і практики. Наукова діяльність стає суттєвим фактором прогресивних змін навчання майбутніх філологів факультету іноземних мов.

Високий професійний та науковий рівень, постійне професійне та педагогічне вдосконалення – головна мета діяльності професорсько–викладацького складу факультету іноземних мов.

За освітньо-професійною програмою підготовки здобувачів вищої освіти (другий рівень – магістерський) для спеціальності 014 Середня освіта (Мова і література англійська) вказано перелік компетентностей випускника необхідних для формування мовної компетенції майбутніх вчителів іноземної мови [63]:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;
- здатність використовувати поглиблені спеціалізовані професійні теоретичні і практичні знання з методології і методики наукового дослідження для самостійної науково–дослідної і педагогічної діяльності;
- уміння використовувати різні засоби комунікації зі студентами й колегами (e-mail, інтернет, телефон, мультимедіа);
- здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями;
- уміння логічно правильно, аргументовано й ясно будувати усне й письмове мовлення;
- здатність застосовувати систему лінгвістичних знань, що включає в себе знання основних явищ на всіх рівнях мови і її функціональних різновидів;
- здатність оперувати системою знань про цінності й уявлення, притаманні культурам країн іноземних мов, що вивчаються;
- вміння використати теоретичні й емпіричні знання в області

міжкультурної комунікації, знання основних відмінностей концептуальної і мовної картин світу носіїв рідної мови і мови, що вивчається;

– здатність вживати когнітивно-дискурсивні вміння, спрямовані на сприйняття й породження зв'язних монологічних і діалогічних текстів в усній і письмовій формах;

– володіння особливостями офіційного, нейтрального й неофіційного реєстрів спілкування;

– здатність застосовувати конвенції мовного спілкування в іншомовному соціумі, знає правила й традиції міжкультурного й професійного спілкування з носіями досліджуваної мови;

– знання специфіки іншомовної наукової картини світу, основних особливостей наукового дискурсу в рідній мові та в мові, яка досліджується;

– здатність долати вплив стереотипів і здійснювати міжкультурний діалог у загальній і професійній сферах спілкування;

– знання вокабуляру та граматичних правил і здатність адекватного використання мовленнєвих одиниць;

– здатність використовувати знання другої іноземної мови для іншомовного спілкування; для виконання професійних і комунікативних завдань;

– здатність продемонструвати сформовану мовну і мовленнєву компетенції в процесі професійної і міжособистісної комунікації;

– володіння комунікативними стратегіями, тактиками, риторичними, стилістичними і мовними нормами і прийомами, прийнятими в різних сферах комунікації, уміння адекватно використовувати їх при вирішенні професійних завдань.

Формування мовної компетенції студентів засобами вираження функціонально семантичного поля фазовості у германських мовах можна здійснювати під час вивчення наступних дисциплін: практичний курс англійської мови, порівняльна типологія англійської та української мов, практична граматики, теоретична граматики англійської мови, методика

викладання іноземної мови у професійній школі, теоретичний курс англійської мови, міжкультурна комунікація, лексикологія, теорія та практика перекладу, актуальні проблеми сучасної англійської мови, теоретичні аспекти сучасної англійської мови, соціолінгвістика, практичний курс німецької мови, практична граматики німецької мови, теоретична граматики німецької мови.

Розглянемо детальніше дисципліни, що вивчають магістри факультету іноземних мов.

Дисципліна «Методика викладання іноземної мови у вищій школі» передбачає вивчення основних понять і категорій методики викладання іноземних мов у вищій школі; навчально-методичних комплексів з іноземних мов; сучасних підходів до формування у студентів іншомовної комунікативної компетенції; інноваційних методичних технологій навчання іноземних мов; форм, видів і способів контролю і оцінювання рівня сформованості іншомовної комунікативної компетенції та її складників; основних організаційних форм.

При вивченні «Практичного курсу першої мови» майбутні вчителі мають знати: цілі та завдання практичного курсу англійської (німецької) мови; зв'язки з іншими лінгвістичними дисциплінами; підходи до вивчення словникового складу мови, аспекти практичного аналізу англійського (німецькомовного) тексту, країнознавчі реалії. Також вони мають: розуміти стандартну розмовну мову в рамках тем, що вивчаються; демонструвати словниковий запас, що відноситься до розмовних тем, що вивчаються; вільно спілкуватися в рамках розмовних тем; розуміти оригінальну художню літературу, статті у засобах масової інформації; показувати знання соціокультурних реалій; чітко висловлювати думки у професійному письмовому та усному спілкуванні.

Наприкінці вивчення «Практичного курсу другої мови» студенти мають знати: особливості граматичної будови німецької мови (англійської) з метою застосування у межах запропонованих для вивчення тем; особливості

лексичного складу англійської (німецької) мови стосовно опрацювання текстів, які охоплюють широкий спектр загальної, фахової, культурної та академічної тематики; мати фундаментальні соціолінгвістичні та соціокультурні знання щодо суспільства та культури німецькомовних (англомовних) країн у межах пройдених тем та ситуацій; володіння навичками діалогічного і монологічного мовлення на знайомі і незнайомі теми, які охоплюють широкий спектр загальної, фахової, культурної та академічної тематики; упевненого володіння навичками письмового й усного послідовного перекладу на теми в межах вивченого матеріалу.

«Міжкультурна комунікація» – дисципліна, в результаті вивчення якої майбутні вчителі іноземної мови мають знати: основні поняття й терміни; типи, види, форми, моделі, структурні компоненти міжкультурної комунікації; особливості субкультур та особливості культур націй і народів світу для досягнення взаєморозуміння й позитивного результату у міжкультурних контактах; природу міжкультурних непорозумінь й конфліктів і засоби виходу з них; методи й прийоми досягнення позитивного результату міжкультурної комунікації.

Дисципліна «Теорія та практика перекладу з першої мови» передбачає вивчення: загальних питань теорії перекладу; різниці в підходах до перекладу в різні історичні періоди розвитку перекладознавства в європейських країнах; основних моделей та закономірностей процесу перекладу; видів і типів перекладу та особливостей їх використання; жанрово–стилістичних особливостей різних типів текстів; видів трансформацій, що застосовуються при перекладі прозових і поетичних творів (текстів); специфіки перекладу окремих розрядів лексики та сполучуваності слів у процесі перекладу тощо.

При вивченні «Порівняльної типології першої та української мов» студенти мають знати: особливості становлення фонологічної, морфологічної та лексичної системи англійської та української мов; типологічні показники дієслів, іменників та прикметників в порівнюваних мовах; відмінності фонологічної системи англомовної та української мов; особливості порядку

слів в порівнюваних мовах; типологічні характеристики різних типів речень в німецькій та українській мовах.

Аналіз освітньо-професійної програми підготовки здобувачів вищої освіти для магістрів 01 «Освіта», за спеціальністю 014 Середня освіта (мова і література англійська) [63] Криворізького державного педагогічного університету засвідчив, що в ньому передбачено низку нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, котрі мають потенційні можливості для формування мовної компетентності майбутніх учителів іноземних мов. Розподіл годин на їх вивчення та форми контролю, представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Розподіл годин на вивчення дисциплін та форми їх контролю

№ з/п	Назва дисципліни	Тип	Загальна кількість годин / кредитів	Форма контролю
1.	Практичний курс другої мови	Варіативна	330/11	екзамен/залік
2.	Філософія мови	Варіативна	90/3	залік
3.	Міжкультурна комунікація	Варіативна	90/3	залік/екзамен
4.	Спецкурс з комунікативної лінгвістики	Варіативна	90/3	залік/екзамен
5.	Соціолінгвістика	Варіативна	60/2	залік
6.	Спецкурс з лінгвокультурології	Варіативна	60/2	залік
7.	Теорія та практика перекладу з першої мови	Варіативна	60/2	залік
8.	Спецкурс з мовознавства	Варіативна	60/2	екзамен
9.	Спецкурс з літератури першої мови	Варіативна	90/3	залік
10.	Порівняльна типологія першої та української мов	Варіативна	90/3	залік

Викладачами факультету іноземних мов розроблено дистанційні курси на платформі Moodle, щодо вивчення окремих дисциплін. Робота зі створення та використання даних курсів регулюється «Положенням про використання системи Moodle в освітньому процесі Криворізького державного педагогічного університету» [66].

Як видно з аналізу навчального плану, більшість навчальних дисциплін мають потенційні можливості для формування мовної компетенції майбутніх

учителів іноземних мов, тому, виходячи зі змісту багатопредметної педагогічної діяльності учителя у процесі його підготовки в педагогічному ВНЗ, необхідно забезпечити оволодіння студентами знаннями змісту мовної компетенції та набуття досвіду її прояву в професійних умовах.

2.2. Аналіз стану сформованості мовної компетенції студентів факультету іноземних мов

Для здійснення аналізу стану сформованості мовної компетенції студентів було обрано тих, що навчаються на факультеті іноземних мов.

Під час виробничої практики у Криворізькому державному педагогічному університеті було вивчено досвід роботи викладачів англійської та німецької мов, проаналізовано об'єм навчального матеріалу, що передбачає програма, проведено бесіди й спостереження під час навчально-виховного процесу і отримали наступні результати:

- проблеми функціонально-семантичні поля фазовості не в повній мірі розкривається під час оволодіння граматиною та лексикою англійської та німецької мов;

- навчальна програма не передбачає формування умінь та навичок через вивчення засобів виразності ФСП.

Практична робота з проблеми вивчення засобів виразності ФСП фазовості проходила у три етапи.

На першому етапі здійснювалося спостереження за навчальною діяльністю студентів факультету іноземних мов, що вказало на проблеми, що постають у формуванні мовної особистості майбутніх вчителів через невміння:

- публічно читати, декламувати, виголошувати зв'язний текст;
- відокремлювати мікротеми, ключові слова, узагальнювати та робити висновки;
- спонтанно долучатися до розмови й підтримувати її;
- бути модератором, уміло долучатися до ділової гри;

- продукувати власні висловлювання та аргументувати, коректно доводити свою думку;
- користуватися формами мовленнєвого етикету, характерними для конкретних ситуацій.

Саме тому майбутнім педагогам варто не лише вивчати базові дисципліни, а й активно розвивати мовлення й мислення, мовну компетенцію в цілому, бо розвиток мовної компетенції в системі освіти ВНЗ забезпечить майбутньому вчителю успішну професійну діяльність, відповідно до вимог теперішньої школи.

На другому етапі відбувалася розробка діагностичного тесту, мета якого виявити рівень сформованості мовної компетенції та виявити педагогічні умови, які сприятимуть успішному його розвитку.

У дослідженні брали участь 20 студентів групи АНФ 16–1 та 20 студентів групи АНФ 16–2 факультету іноземних мов Криворізького державного педагогічного університету.

Спочатку студентам було запропоновано діагностичний тест тривалістю 80 хвилин з метою виявлення рівня сформованості їх мовної компетенції. Для виконання якого кожен студент одержав бланк з текстом діагностичної роботи, що представлена у Додатку А. Послідовність виконання завдань майбутні вчителі обирали самі.

На третьому етапі студенти виконували контрольну роботу – Додаток Б, за виконанням якої можна судити про рівень сформованості їх мовної компетенції. Вона включала чотири завдання. Останнє завдання (напишіть оповідання про захоплюючу подію, яку ви та ваш друг побачили або взяли участь. Спробуйте використати всі можливі способи вираження phase) вимагало від студентів застосування не тільки знань з практичної граматики, а й прояву їх уяви та творчих здібностей.

Середній бал за контрольну роботу по обом групам становив 3,73. Всього у написанні роботи брало участь 40 студентів.

Продемонстрували високий рівень мовної компетенції і отримали оцінку «5» 7 студентів. При цьому про низький рівень сформованості мовної компетенції свідчить оцінка «2» у тих студентів. Останні результати представимо у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Оцінки за контрольну роботу в обох групах

Оцінка за контрольну роботу	Кількість студентів	Відсоток (%)
5	7	18
4	18	45
3	12	30
2	3	8
Середній бал	3,73	

Для критерію «Сформованості мовної компетенції студентів» нами були визначені рівні та їх показники, відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти [45], що зведені у таблицю 2.3.

Таблиця 2.3

Рівні та ознаки сформованості критерію «Сформованості мовної компетенції студентів»

Рівні	Показники
Високий	Характеризується високими здібностями та вміннями до практичного використання системи мови, високою теоретичною підготовкою та наявністю ґрунтовних знань вивчаємої мови, високий рівень сформованості навичок самостійної роботи. Всі завдання діагностичної роботи розв'язані правильно, присутнє творче розв'язання завдань.
Середній	Характеризується достатніми здібностями до практичного використання системи мови, достатньою теоретичною підготовкою та наявністю ґрунтовних знань мови яка вивчається, запас базових знань дозволяє успішно виконувати типові завдання. Базові уміння загалом засвоєні, але недостатньо використовуються в практиці. Завдання здебільшого виконані правильно, помилки лише незначні.
Низький	Характеризується низькими здібностями до практичного використання системи мови, елементарною теоретичною підготовкою та наявністю базових знань мови яка вивчається, студент діє за підказкою, часто не може пояснити, на що спрямовані започатковані дії. Завдання розв'язані лише на половину.

Аналіз отриманих результатів дозволив встановити, що в обох групах 15% (20%) студенти мають високий рівень мовних знань, умінь і навичок та потенціальні здібності до вивчення іноземних мов. На рівні з цим 35 % групи АНФ 16–1 і 25 % групи АНФ 16–2 майбутніх вчителів іноземних мов мають низький рівень сформованості мовної компетенції.

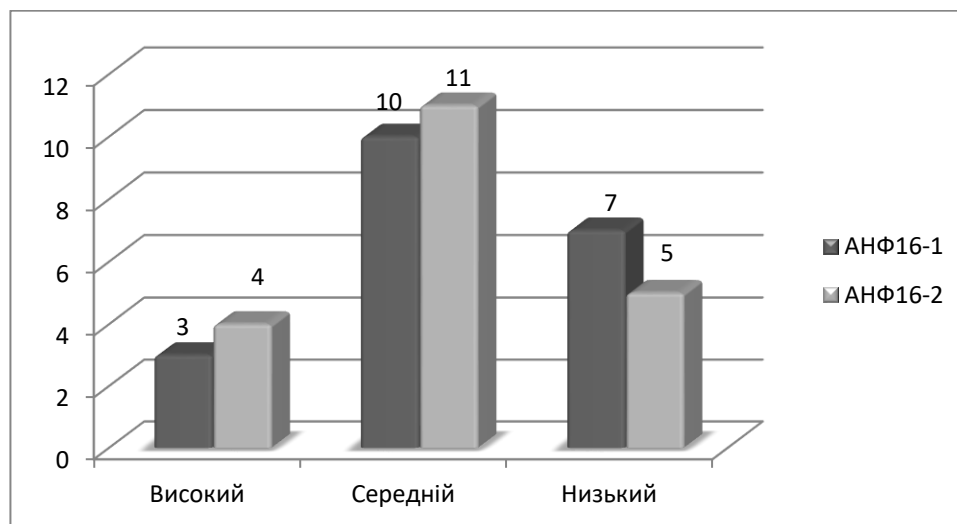
Для унаочнення представимо їх у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Результати сформованості мовної компетенції студентів під час вивчення функціонально–семантичного поля фазовості

Рівні	АНФ16–1		АНФ16–2	
	Осіб	%	Осіб	%
Високий	3	15	4	20
Середній	10	50	11	55
Низький	7	35	5	25

Для кращого унаочнення отриманих результатів представимо їх у вигляді діаграми (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Рівень сформованості мовної компетенції студентів груп АНФ 16–1, АНФ 16–2

Проведений аналіз дозволив оцінити стан сформованості мовної компетенції майбутніх учителів іноземних мов, визначити потребу в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад її формування.

Висновки до другого розділу

Формування мовної компетенції студентів – майбутніх вчителів Криворізького державного педагогічного університету засобами вираження функціонально семантичного поля фазовості у германських мовах можна здійснювати під час вивчення наступних дисциплін: практичний курс англійської мови, порівняльна типологія англійської та української мов, практична граматики, теоретична граматики англійської мови, методика викладання іноземної мови у професійній школі, теоретичний курс англійської мови та інших.

Проведений аналіз дозволив оцінити стан сформованості мовної компетенції студентів, визначити потребу в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад її формування. 35 % і 25 % майбутніх вчителів іноземних мов в групах АНФ 16–1 і АНФ 16–2 мають низький рівень сформованості мовної компетенції.

Основні результати дослідження, висвітлені в першому розділі опубліковані в праці [35].

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ПРАКТИЧНОЇ ГРАМАТИКИ

3.1. Педагогічні умови формування мовної компетенції студентів

Перед розробкою методичних рекомендацій щодо формування мовної компетенції студентів необхідно виокремити педагогічні умови, що його забезпечують.

Ефективність формування мовної компетенції залежить від цілеспрямованого пошуку шляхів удосконалення організації іншомовної освіти, свідомого проектування змісту навчання на основі оптимального поєднання традиційних та інноваційних педагогічних технологій, дидактичних методів і прийомів. При цьому традиційні форми і методи навчання стають підґрунтям наступного їх творчого переосмислення й оновлення. Інноваційні підходи до організації освоєння мовної картини світу та розвитку мовлення студентів спираються на творчий педагогічний досвід попередніх поколінь, дієвість якого полягає в стимулюванні нових методичних знахідок, ідей.

Загалом умови – те, від чого залежить інше; суттєвий компонент комплексу об'єктів (речей, стану, взаємодії), за наявності якого, можливо, слідує існування даного явища. Увесь цей комплекс в цілому називається достатньою умовою явища [64, с. 707–708]. Тобто, умови – сукупність об'єктів, необхідних для виникнення, існування зміни даного об'єкту [64, с. 286–287].

Процес формування будь-якої особистісної риси неможливий без створення певних умов, що забезпечують його результативність. Ю. Бабанський зазначав, що ефективність педагогічного процесу закономірно залежить від умов, у яких він протікає. Умови навчальної діяльності – сукупність обставин, у яких вона здійснюється, і обставин життєдіяльності її суб'єкта [30].

У сучасній науці під поняттям «умова», «педагогічна умова» розуміють основний спосіб реалізації педагогічного процесу, залежність кінцевих результатів від взаємодії суб'єктів його учасників. Умова – філософська категорія, у якій відображені універсальні відношення речі до тих чинників, завдяки яким вона виникає та існує.

Під педагогічними умовами Л. Середюк розуміє відображення відношень педагогічного процесу до тих чинників, завдяки яким він виникає та існує; це сукупність обставин, у яких він здійснюється, і обставин життєдіяльності її суб'єкта [72, с. 121–122].

Як стверджують М. Дьяченко та Л. Кандибович [44], умова ефективної діяльності педагога – це суб'єктивні та об'єктивні вимоги й передумови, при реалізації яких досягається мета в роботі за найбільш раціонального використання сил і засобів. Серед умов ці дослідники виокремлюють об'єктивні (успішне вирішення педагогічних задач, раціональне використання засобів для досягнення мети в навчально-виховній роботі) та суб'єктивні (набуті знання, уміння, навички, розвинуті психічні процеси, стани, властивості особистості, які забезпечують виконання педагогічних задач, позитивне ставлення до педагогічної праці, педагогічні й організаторські здібності, інтерес і любов до своєї професії, риси особистості, проявлення темпераменту та особливості психічних процесів), а серед суб'єктивних передумов ефективної педагогічної діяльності розглядають особистісні (базові) і ситуативні (процесуальні). До базових передумов віднесено знання, уміння, навички, позитивні риси спрямованості особистості вчителя, прояви темпераменту, адекватного вимогам педагогічної діяльності, позитивні риси характеру та інші; до ситуативних – ясне розуміння поставлених задач, досить сильні ситуативні мотиви, які сприяють досягнення мети.

Під «педагогічними умовами» розумітимемо організацію організацією навчально-виховного процесу у закладі вищої освіти разом з тим зовнішнім навчально-виховним середовищем, у якому відбувається пізнавальна,

навчальна, науково-дослідницька і виховна діяльність студентів, спрямована на формування їх мовної компетенції.

Однією з умов продуктивності засвоєння термінів та їх активне використання в усному та писемному іншомовному фаховому мовленні (компоненту мовної компетенції) багато в чому залежить від відповідної системи підготовчих вправ, послідовно спрямованих як на переклад та вдумливе засвоєння термінології, так і на активізацію вмінь говоріння та слухання, необхідних для застосування цієї термінології у конкретних робочих ситуаціях.

Ефективним є поєднання вправ як репродуктивного характеру, що виконують ознайомлюючу функцію, так і творчих, що сприяють активному самостійному використанню термінологічної лексики відповідно до виробничої ситуації.

Серед великої кількості репродуктивних вправ ефективним є використання наступних:

- дати усно тлумачення фаховим термінам іноземною мовою;
- дібрати терміни до запропонованих визначень;
- скласти термінологічний словник до тексту з фахового підручника, давши пояснення термінам;
- переказати матеріал попередньої лекції, звертаючи увагу на вимову та вживання фахової термінології.

Вправи творчого спрямування повинні бути складнішими і передбачати більшу самостійність студента при їх виконанні, наприклад:

- за допомогою словника доберіть до термінів синоніми, складіть з них пари, введіть терміни–синоніми в речення, враховуючи відтінки їх значень;
- за допомогою словника доберіть до термінів антоніми, складіть з ними речення;
- складіть усне висловлювання фахового спрямування, використовуючи професійну термінологію;

- складіть діалог виробничої тематики, насичений вашою фаховою термінологією;
- прочитайте текст, виправте терміни, що вжиті з невласливим для них значенням.

Доцільним є також застосування вправ порівняльно–зіставного типу, що допомагають студентам відчутти специфіку виучуваних понять, ілюструють особливості нормативного фахового мовлення порівняно з розмовно–побутовим; та вправ на переклад, що виявляють «поряд із спільними ознаками, котрі є характерними для близькоспоріднених мов також риси своєрідні, національно специфічні». Вправи цих типів дозволяють проаналізувати особливості виучуваних понять на фонетико-орфоепічному, лексико-граматичному та стилістичному рівнях. Крім того, збагачуючи лексичний запас студентів професійно-науковою термінологією, ми одночасно маємо змогу підвищувати рівень сформованості мовної компетенції майбутніх фахівців, звертаючи увагу на:

- особливості вимови та правопису того самого терміна в іноземній та українській мовах;
- доречність використання термінів та професіоналізмів у різних мовних ситуаціях;
- нюанси вживання термінів–синонімів у фахових текстах;
- особливості перекладу стійких термінологічних сполук та ін.

Застосування таких видів роботи допоможе майбутнім вчителям іноземних мов уникати сліпого калькування при перекладі фахової літератури та написанні текстів професійного спрямування, орієнтує на вживання нормативних форм термінолексем та фахових фразеологічних терміносполучень, дає можливість знаходити складні перехресні відношення в германських мовах.

Безперечно, найбільш доцільним для формування мовленнєвої компетенції на основі науково-професійної термінології є використання

текстів зі спеціальності. Невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності. Тільки на рівні тексту виучувані професійні терміни постають як цілісна комунікативна система, придатна для використання в певних робочих ситуаціях, а не як сукупність розпорошених лексем та синтагм.

Розвиток мовної компетенції – процес тривалий і досить складний. Особливу складність у викладанні дисциплін надає співвідношення предметного курсу й реального мовного досвіду студентів – майбутніх вчителів іноземної мови, процес отримання знань про культуру та процес оволодіння мовою.

Вибір методів формування й становлення комунікативної компетентності повинен обумовлюватися цілями навчання, змістом навчального матеріалу, професійною мотивацією студентів, необхідністю розвитку комунікативних навичок і умінь, потрібних у практичній діяльності. Такими методами формування та становлення мовної компетенції можуть бути: читання проблемних лекцій і доповідей з активною участю студентів, проведення ділових ігор, тестування, анкетування, індивідуальні бесіди.

Ключові шляхи реалізації мовної компетенції студентів полягають у тому, що форми, методи та прийоми роботи спрямовані на те, щоб зміст навчального матеріалу був джерелом для самостійного пошуку вирішення проблеми.

Мовна компетенція забезпечує:

1) вдосконалення умінь і здібностей спілкування в навчально–науковій, соціально-побутовій, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах спілкування;

2) оволодіння формами мовленнєвого спілкування в процесі різних видів діяльності;

3) розвиток умінь й здібностей роботи з навчальним науковим текстом, іншими джерелами інформації;

4) вдосконалення умінь інтерпретації інформації [70, с. 79].

Спираючись на дослідження І. Зязюн [47], визначимо, що завдання вищої педагогічної школи – моделювати сучасний освітній сценарій формування мовної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов за законами гуманізації, гуманітаризації та демократизації (активізація творчої діяльності суб'єктів освітньої діяльності, «виращування» особистості креативного типу, здатної до діалогу й націленої на діалог).

Формування й становлення мовної компетентності студентів позитивно впливає на професійний рівень майбутніх спеціалістів, їхню творчу самореалізацію, удосконалення їх діяльності, а саме це необхідно майбутнім фахівцям для адекватної орієнтації в усіх сферах суспільного життя.

Підсумовуючи вище сказане, виокремимо педагогічні умови формування мовної компетенції майбутніх вчителів.

- використання на заняттях системи підготовчих вправ, поєднання вправ як репродуктивного та творчого характеру; вправ порівняльно-зіставного типу;

- використання невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності текстів;

- впровадження тренінгових технологій (професійно-поведінковий тренінг, тренінг рефлексивності);

- підір діалогічних методів навчання (групові дискусії, аналіз ситуацій).

Їхнє використання має ґрунтуватися на низці принципів. Це зокрема [74, с. 188]:

- принцип особистісного підходу, за якого викладач і студент є однодумцями;

- принцип ситуативності, який передбачає у процесі формування мовної компетенції відбір та організацію матеріалу на основі ситуацій і

проблем спілкування, адже мотивація спілкування виникає лише в ситуаціях, значущих для співрозмовників;

– принцип моделювання, за яким змістову сторону навчання мають представляти не теми, а проблеми;

– принцип двостороннього характеру навчального спілкування, який полягає в чіткому розподілі функцій між викладачем та студентами. Педагог керує спілкуванням із метою формування, відпрацювання та закріплення навичок і вмінь мовленнєвої діяльності; студенти зосереджуються насамперед на спілкуванні, адже засобами мовлення вони можуть вийти за межі навчальних ситуацій;

– принцип диференційованого підходу до формування груп. Навчальні групи мають формуватися із урахуванням вихідного рівня сформованості мовної компетенції;

– принцип діяльнісної основи навчання, який виражається в зовнішній та внутрішній активності студента. Для цього варто збільшувати обсяг індивідуальних, групових та колективних форм навчання й скорочувати обсяг традиційної фронтальної роботи, за якої активною дійовою особою є викладач;

– принцип групової взаємодії, який передбачає розкриття індивідуальності кожного студента через спілкування, для чого в групі має панувати такий психологічний клімат, який дозволить ефективно виявити й розкрити можливості кожного студента. При цьому міжособистісну взаємодію можна розглядати через діади: «викладач – студент», «викладач – група студентів», «студент – студент»;

– принцип орієнтації на професію. Формування мовної компетенції майбутніх вчителів неможливе без врахування специфіки опановуваної професії, для чого пропоновані завдання мають відображати ситуації із професійної діяльності.

Отож, підготовка майбутніх вчителів іноземних мов в плані формування мовної компетенції має бути поетапною, що необхідно для конкретизації та оптимального розв'язання поставлених завдань.

3.2. Методичні рекомендації щодо формування мовної компетенції студентів засобами вираження функціонально–семантичного поля фазовості при вивченні практичної граматики

Спираючись на педагогічні умови, виокремлені в попередньому підпункті, розробемо методичні рекомендації щодо формування мовної компетенції студентів засобами вираження функціонально–семантичного поля фазовості при вивченні практичної граматики.

На порозі входження України до складу Європейського Союзу з метою подальшої інтеграції в європейську спільноту надзвичайної актуальності набуває питання володіння не лише власною, національною мовою, але й іноземними. Тому у майбутнього вчителя іноземної мови потрібно формувати та розвивати на високому рівні мовну компетенцію шляхом участі у різноманітних конкурсах з перекладу творів на іноземну мову. Саме перекладацька діяльність, на думку дослідників спонукатиме вивчати і опановувати лексико-стилістичні системи інших мов. Тобто відбувається удосконалення знань, вмінь і навичок щодо використання мовних систем, тобто – процес формування й розвитку мовної компетенції перекладача.

Розглянемо детальніше, які лексичні, словотворчі та синтаксичні засоби вираження значення початку дії потрібно використовувати при перекладі на німецьку та англійську мову.

В актуалізації «починального», «продовжуваного» та «кінцевого» способу дії у германських мовах беруть участь різні мовні засоби – лексичні, словотворчі (граматичні) та синтаксичні.

Ядро поля в обох мовах становлять одиниці лексичного рівня – власне починальні дієслова: *begin, start, come* – в англійській мові, та *beginnen, anfangen* – в німецькій мові. Ці спеціалізовані засоби вираження

починальності вживаються в англійській мові як самостійно так і в поєднанні з інфінітивом або герундієм. Але дієслово *come*, наприклад, вживається тільки з інфінітивом. За допомогою проведеного схематичного аналізу (табл. 3.1.) можна прослідкувати частотність вживання починальних дієслів з інфінітивом або герундієм у художній літературі.

Таблиця 3.1

Співвідношення дієслів «to begin», «to start», «to come», які виражають значення початку дії, з інфінітивом та герундієм в художній літературі

	Infinitive	Gerund
to begin	70%	30%
to start	35%	65%
to come	100%	–

Наприклад.

However, as he *began* to see afterwards, time passed and he was left to work until, depressed by the routine and meager pay, he *began* to think of giving up this venture here and returning to Chicago or going to New York, where he was sure that he could connect himself with some hotel if need be. (Dreiser)

I think we should *start looking* for a place to stay the night. (Mansfield)

За домінантою поля йдуть їх синоніми – недомінантні лексичні засоби – лексеми, які вживаються як стилістичні синоніми починальних дієслів. В англійській мові це слова: *activate, advance, appear, approach, arise, arrive, attack, attain, become, belabour, blench, break, burst, dawn, depart, commence, create, emanate, emerge, engender, enter, establish, father, found, happen, introduce, issue, lambaste, launch, leave, like, man, materialize, move, near, occur, open, originate, pioneer, prepare, spring, start, tackle, trigger*; в німецькій мові – *anbrechen, angehen, anheben, anlaufen, (sich) anspinnen, aufnehmen, einbrechen, einleiten, einsetzen, eintreten, eröffnen, losbrechen, losgehen, loslegen, entstehen, sich entspinnen, ausbrechen, starten, sich stürzen, kommen*.

«Значення починальності в таких лексемах ускладнюється наявністю додаткових семантичних характеристик. Перелічені лексеми мають єдину

семантичну функцію та здатні замінювати починальні дієслова в певному контексті» [42, с. 8].

Починальні дієслівні лексеми мають максимальні можливості сполучуваності й можуть функціонувати як самостійно, так і в аналітичних конструкціях як напівдопоміжні фазові дієслова. Належність цих дієслів до домінанти зумовлена також їх універсальністю, яка полягає в тому, що починальність вони передають найбільш однозначно і здатні замінити будь-який засіб вираження досліджуваного значення, що дозволяє вважати їх ідентифікаторами значення починальності.

До **центральных конститuentів** функціонально-семантичного поля починальності в англійській та німецькій мовах належать словотворчі засоби (лексико-граматичні). Спеціалізовані словотворчі засоби в англійській мові представлені невеликою кількістю. Це префікс *in-*: *inclusion, inflame, institute*, а також префікс *in-*, який разом із суфіксом *-ate* утворюють слова: *in-augurate, in-iti-ate, in-stig-ate*. У німецькій мові це префікси *er-*, *ent-* та напівпрефікси *auf-*, *an-*, *ein-*, *los-*, *aus-*, *ab-*.

Однак, до центральної групи також належать фазові дієслова з постпозитивами: *about, ahead, around, away, back, down, for, forth, forward, in, into, near, of, off, on, over, out, through, to, towards, up, upon*.

Щодо словотворчих засобів англійської мови, то вони відрізняються від аналогічних засобів німецької мови насамперед своїми структурними особливостями. В англійській мові утворення, які складаються з постпозитива і дієслова, являють собою завжди різнооформлені одиниці, тоді як дистантне розташування прийменниково-прислівникових елементів у німецькій мові є характерним не для всіх позицій дієслова. В окремих випадках (підрядні речення, вихідна форма інфінітива, Partizip II) досліджувані компоненти функціонують відносно дієслова контактено.

Зазначені словотворчі формати сполучаються з різними у семантичному відношенні дієслівними лексемами. Словотворчі засоби сполучаються з дієсловами які означають:

- 1) стан – в англ. мові - blossom out, break out, laed off, kick off, warm to, set in; в нім.мові - erbeben;
- 2) процеси – tune up, come up, come to, grow to, get to, spring up; erbrausen;
- 3) рух – draw near, launch into, move off, move forwards, move near, phase into, set off, set out, start off; losfahren;
- 4) конкретну дію – come about, embark on, embark upon, set about, set up, shoot up, start on, start over, take up, turn to; loshämmern;
- 5) оптичні процеси shoot out; aufblinken.

«Крім інтегральної ознаки починальності, досліджувані словотворчі форманти додають до структури лексичних значень похідних дієслів ряд додаткових семантичних компонентів» [42, с. 9], які дають можливість диференціювати їх значення:

- 1) початок взагалі –
blow up 'to begin blowing',
start on 'to start a piece of work',
set about 'to start a long and fairly difficult piece of work',
embark on/upon 'to start a large piece of work or activity',
start by/begin by 'to do something as the first part of an activity or job',
start with/begin with 'to think about, introduce, or deal with something as the first part of an activity',
lead of 'to start something such as meeting or discussion by introducing a subject or speaking first',
set off, set out, start for, start off 'to start a journey or start going somewhere', *spring up* 'to suddenly start to exist in a very short period of time';
antnoten 'zu tönen anfangen';
- 2) початок + невелика тривалість дії, коротка дія –
blase up 'to burn suddenly again',

get down to 'to finally start doing something important that you are supposed to do, after something has prevented you from doing it, or you have been avoiding doing it',

settle down to 'to start doing something after a delay or interruption that has stopped you giving it your full attention',

start afresh/make a fresh start/make a new 'to start doing something again from the beginning, because you want to do it better or differently from before',

start over 'an American expression meaning to go back to the beginning of something and start again',

bring back 'to start an old practice, custom, way of thinking, etc. again because you think it is good and should never have been stopped';

aufächzen 'plötzlich, kurz, einmal ächzen';

3) початок дії з його подальшим наростанням –

get up 'begin to be violent',

launch into 'to suddenly start a long speech or story, especially if you are criticizing something or giving an entertaining and lively description of something',

come/grow/get to 'if you come to like, fear, expect, etc. something, you begin to like it, fear it or expect it over a period of time',

outbreak of 'the sudden beginning of a war or fighting or an illness that affects a lot of people',

set in 'if something bad sets in, for example bad weather or an illness, it starts and seems likely to continue';

aufkeimen "etw. Entsteht langsam, erwacht in j–m";

4) початок + послідовна тривалість дії, ступінчата дія, що веде до якісних змін –

blossom out 'to come into flower',

set off 'to start a natural process, usually accidentally and with the result that it is difficult to stop it',

worm to 'to begin to like someone and feel friendly towards them, especially when you have only known them for a very short time',

break out 'ways of saying that something starts to happen with unpleasant result';

einschlafen 'in Schlaf sinken, fallen'.

Усі інші засоби вираження значення початку дії в англійській та німецьких мовах більшою чи меншою мірою віддалені від центру поля, що залежить від їх семантики та частотності при вираженні значення починальності. В англійській мові це синтаксичні засоби, які становлять **периферію поля**.

До синтаксичних засобів реалізації початку дії належать: адвербіальні уточнюючі або обставинні слова, ряд послідовно поєднаних дій, міжфазовий контекст, деякі типи складних речень та присудків, сталі словосполучення.

В англійській мові одним із синтаксичних засобів починальності є обставинні слова – прислівники, які здатні актуалізувати значення починальності у сполученні з дієсловом: *suddenly, then, finally, again, once more, at once, now, soon, at last, already, as soon as, presently*. В німецькій мові це адвербіальні уточнювані чи обставинні слова: *plötzlich, auf einmal, sofort, mit einem Mal, unversehens*, які фіксують раптовий початок, різкий початок дії: *von nun ab, ab sofort, vor jetzt an, schließlich, zuletzt; jetzt, da, nun, bald, wieder, zwar schon*.

Наприклад.

As soon as she discovered that her niece was pregnant she worked on knitting her some baby clothes. (London)

На синтаксичному рівні досліджуване значення може формуватися також на основі деяких типів підрядних речень, які вводяться сполучниками *when, as, while, if so, that, until, then* в англійській мові, *ais, wenn, bis, daß* в німецькій мові. Значення початку дії формується, також, у складнопідрядних реченнях за допомогою сполучника *and*.

Крім вище згаданих можливостей реалізації значення починальності засобами синтаксичного рівня, в англійській мові виділяється ряд дієслів, які у складі дієслівного та іменного присудка сприяють формуванню значення починальності – *come, begin, become, get, go, grow, fall, take, be, turn* в англійській мові, *werden, machen, lassen* у німецькій мові.

Наприклад.

Elaine, this ill–advised behaviour of yours *is beginning to have results.*

(Erskine)

It was like coming ashore after a channel crossing. I *began to feel* rather hungry. (Du Manner)

До **периферійних засобів** відносяться також фразеологічні одиниці. Фразеологічні одиниці виявляють велику різноманітність у семантичному відношенні та здатні передавати починальність як у найбільш загальному вигляді *break fresh/new ground* 'почати нову справу/робити перші кроки'; *den Keim zu etw. legen* 'покласти початок чому-небудь' так і зі значним ступенем конкретизації, означаючи при цьому:

- 1) починальність взагалі – *make a beginning, start afresh*;
- 2) початок якої–небудь діяльності чи дії – *take place, have recourse to, be the responsibility*;
- 3) початок мовлення – *make a good start, get off to a good start*;
- 4) перехід у будь-який фізичний чи емоційний стан – *take a liking to, take a shine to, be an acquired taste, get/develop a liking for, get/acquire a taste for*;
- 5) початок руху – *hit the road, take the plunge*.

Зроблений аналіз виділених фразеологічних одиниць показав, що стрижневий елемент – дієслово несе основне граматичне навантаження і сполучається зі змінним елементом – іменником, який є семантичним центром, що визначає значення усього словосполучення. В англійській мові фразеологічні серії утворюють дієслова: *make, start, get, be, break, hit, come, put, take* в англійській мові, *kommen, bringen, machen, treten, gehen, geraten, nehmen, setzen* – в німецькій мові.

Фразеологічні варіанти виникають завдяки змінам фразеологізму за рядом ознак:

1) за формою – *take wing – take wings, lambast – lambaste, set up as – set up in business, get on the road – get the show on the road, rase up - raze up;*

zu Werk gehen – zu Werke gehen;

2) за лексичним складом компонентів – *dig up/raise/take up the hatchet/the tomahawk; eine kesse/flotte/heiße Sohle aufs Parkett legen;*

3) за граматичною формою – *raise the dust – make a fresh start, make a habit of - become the habit, start afresh - make a fresh start, start the ball rolling – make a start on, take the first step – make at first, make a beginning – set the beginning;*

zur Waffe greifen – zu den Waffen greifen;

4) за кількісним складником – *break fresh/new ground, be available/offered/on offer/produced/born, make a fresh/new/good start, get of a good/flying/bad start, come/grow/get to, set about/in motion/on foot; (leicht)Feuer fangen.*

Наприклад.

«*Setting up as an interior designer was the best move I ever made. – The Enterprise Center is a place where people can learn how to set up in business on their own*» [14, с. 1291].

Синонімічні фразеологізми, як правило, означають одне і те ж поняття, проте відрізняються один від одного відтінками, наявністю граматичного обмеженого значення, лексичними зв'язками, сферою вживання, стилістичним забарвленням.

Слід, також згадати про контекст, який є одним із засобів реалізації початку дії.

Наприклад.

It wasn't until the day after the accident that my leg hurt. (London)

Засоби вираження продовження дії виділяються за тією ж схемою, що й засоби вираження значення початку дії.

Отже, **ядро поля** становлять одиниці лексичного рівня – фазові дієслова: *keep, continue, proceed* – в англійській мові, *fortsetzen, bleiben (liegen, stehenbleiben, sitzen)* – в німецькій мові. В процесі аналізу вживання цих спеціальних засобів вираження продовження дії у художній літературі, доведено, що кількість вживання зазначених дієслів із герундієм в англійській мові, на відміну від німецької, більша ніж кількість їх вживання з інфінітивом. А дієслово *proceed*, наприклад, взагалі не вживається з інфінітивом (табл. 3. 2.).

Таблиця 3.2

Співвідношення дієслів «to keep», «to continue», «to proceed», які виражають значення продовження дії, з інфінітивом та герундієм в художній літературі

	Infinitive	Gerund
to keep	27%	73%
to continue	20%	80%
to proceed	–	100%

У теоретичній граматиці німецької мови, на відміну від англійської, не виділяють особливої групи дієслів, які б виражали продовження дії. Звісно, у лексичному складі німецької мови існують певні дієслова саме з таким лексичним значенням, такі як *fortsetzen, fortfahren, stehenbleiben, sitzenbleiben* тощо. Але їх кількість обмежена, тому говорити про окрему групу зайве. Зі значенням продовження дії виступають так звані *durative Verben* та ті, що здатні набувати ознак продовження дії у певному оточенні.

До **центральных елементів** функціонально–семантичного поля вираження продовження дії належать спеціальні словотворчі засоби. Це префікси: *re–, pro–, en–, per–, in–*.

У німецькій мові відокремлювані префікси здатні виражати спосіб дії, тобто початок, продовження або закінчення протікання процесу або дії.

Що стосується аналогів англійських префіксів, то в теоретичній граматиці німецької мови, дієслова з такими префіксами утворюють групу

iterative (або frequentative Verben), які виражають повторення дії: *umschreiben, um-benennen* тощо.

Серед засобів, що здатні виражати значення продовження дії – суфікси *-el, -ez*, наприклад: *flatt-ern, qappe-en*; та вербалізація: *grün-grüenen, alt-alten, reif-reifen, teg-tagen*.

Суфікс *-ate* у сполученні з вище згаданими префіксами формують слова, які здатні виражати значення продовження дії: *per-petu-ate, per-ambul-ate, ir-radi-ate, il-lumin-ate*.

Постпозитиви можуть розглядатися у німецькій мові і як граматичні, і як лексичні засоби вираження продовження дії. До них належать слова та комбінації слів, які обов'язково включають компонент із значенням продовження дії.

Часто використовуються прислівники з темпоральним значенням: *lange, unendlich, ständig* тощо.

Значення подовження дії мають дієслівні сполучники з «haben».

Сполучення «прийменник+субстантивований infinitive» часто вказують на продовження дії.

В англійській мові до словотворчих засобів також належать дієслова з постпозитивами – *on, up, with, at, again, of, by, on with, on to, ahead, in*. Ці постпозитиви сполучаються з дієсловами та диференціюються за значенням:

- 1) продовження – *go on, carry on, drive on, play on, read on, walk on, get on with, keep up, press on, keep at*;
- 2) продовження дії після зупинки – *return on, take up, return to, revert to, pick up*;
- 3) тривалість дії, результат – *keep on, hold on, hang on to, keep at*.

За своїм значенням словотворчі засоби поділяються на ті, що означають:

- 1) стан – *go on* 'to continue doing sth that you have started without allowing anything to stop you', *start again* 'to start again, continue the same thing', *revert to*

'to start a particular kind of bad behaviour again', *pick up/take up* 'to continue sth that someone else has started';

2) процес продовження мови – *return to* 'to start talking about a subject again, *go on/keep on* 'to keep talking or complaining about sth';

3) акустичний процес – *creep through* 'to continue making noise';

4) тривалу дію – *go on* 'to continue, especially for a long time', *keep up* 'to continue to do sth as well or with as much effort as you have been doing until now, used especially when giving someone encouragement', *keep at* 'to force yourself to continue working, practicing in order to achieve sth, even though it needs a lot of efforts', *soldier on* 'to continue doing sth in a steady determined way', *carry on* 'to continue, especially in spite of problems or opposition', *get on with* 'to continue doing a piece of work and not to talk or doing anything else';

5) рух – *move on/drive on/press on/ramble on/walk on* 'to continue journey, walk, stroll, ramble'.

Серед граматичних засобів вираження продовження дії у німецькій мові слід назвати, перш за все, граматичну форму Präsens. З метою підсилити значення продовження дії дієслово може повторюватися.

Одним із показників продовження дії є використання Partizip I.

Der *schreibende* Junge saß am Tisch [13, с. 5].

Периферію засобів вираження продовження дії становлять синтаксичні засоби. В англійській мові це уточнюючі слова, які у поєднанні з дієсловом виражають значення продовження дії: *always, all the time, constantly, continually, ad nauseam, usually, long, often, only, still, since, slowly, naturally, nowadays*.

Слід виділити ряд прикметників, які у вживанні перед іменником також виражають значення продовження дії: *continual, constant, incessant*.

На синтаксичному рівні, значення продовження дії може формуватися на основі підрядних речень, які вводяться сполучниками: *while, whenever, as, since, meanwhile, meantime, else, or else*. Також складнопідрядні речення, які поєднуються сполучником *and* можуть виражати значення продовження дії.

У німецькій мові синтаксичні можливості вираження значення продовження дії знайшли відображення у наявності сполучників *sobald, seitdem, solange, während, indem, bis*, в яких це значення закладено семантично.

Специфічною рисою німецької мови є можливість вираження фазових ознак за допомогою граматичних форм дієслова. Це стосується у першу чергу, утворення форм Perfekt та іноді Plusquamperfekt та Futurum II. Дієслова зі значенням продовженої, незавершеної дії (*durative Bedeutung*), утворюють зазначені вище форми за допомогою дієслова «haben».

Дієслова з перфектним значенням утворюють свої форми за допомогою дієслова «sein». Ряд дієслів *continue, keep, remain, hold, proceed* у складі складного дієслівного присудка та іменного присудка сприяють утворенню значення продовження дії.

У німецькій мові для вираження продовження дії теж широко застосовуються фразеологічні конструкції. Як приклад можуть слугувати: *begriffen sein+im+субстантив, Infinitiv* або іменник.

Важливу роль відіграють конструкції з дієсловом «pflegen»:

«Sie pflegten lange zu essen» [38, с. 255].

До периферійних засобів відносяться фразеологічні одиниці, дієслівно-іменникові поєднання, які передають значення продовження руху: *keep the ball rolling, get going, (make a start, set in motion)*.

Необхідно підкреслити, що фразеологічні одиниці можуть мати свої різновиди – варіанти і синонімічні фразеологічні одиниці. Синонімічні відношення виникають як із боку лексичних та фразеологічних одиниць: *take up again – pick where you left before, drive on – have not looked back, revert to – slip back into, hang on to – keep possession of, put sth by – not part with, go on – talk fourteen/nineteen to the dozen*; так із боку близьких за значенням фразеологізмів: *keep sth for sb – save sth for sb, keep on doing sth – be forever doing sth*.

Якщо звернути увагу на синонімічні варіанти, то для них структурна однорідність є необхідною ознакою їх форми, на відміну від синонімічних фразеологізмів. Варіанти виникають завдяки змінам фразеологізму за рядом ознак:

1) за формою – *stick at it – stick to it, pick up where one left off – pick up where you left off*;

2) за лексичним складом компонентів – *put/set sth by/by for/aside for sb, go/slip/get back to/into*;

3) за кількісним складником – *have not/never looked back, take sth/it up again, reopen an inquiry/case/debate, put/set sth aside for*.

Серед фразеологічних одиниць існують питальні фразеологізми, які також здатні виражати значення продовження дії: *what's up?/what's happening?/what's going on?*

При вираженні способу протікання дії у німецькій мові велику роль відіграють засоби словотвору. Особливе значення мають префіксації та утворення складних слів за допомогою прислівникових часток. Той факт, що утворення слів за допомогою відокремлюваних префіксів та часток не може розглядатися як системний показник категорій способу дії пояснюється тим, що одні й ті самі словотвірні елементи можуть вказувати на різні, іноді навіть на протилежні з точки зору фазовості значення – *auslesen – ausgehen – ausbrechen*.

Ядро поля припинення дії в англійській мові, так само як і в попередніх починальності та продовження дії, становлять одиниці лексичного рівня.

До спеціалізованих засобів вираження припинення дії відносяться дієслова: *stop, finish, cease*, які, як свідчать результати дослідження художньої літератури, найчастіше вживаються з герундієм.

У таблиці 3.3 наведено співвідношення дієслів «to stop», «to finish», «to cease», які виражають значення припинення дії, з інфінітивом та герундієм в художній літературі.

**Співвідношення дієслів «to stop», «to finish», «to cease», які виражають
значення припинення дії, з інфінітивом та герундієм в художній
літературі**

	Infinitive	Gerund
to stop	–	100%
to finish	–	100%
to cease	18%	82%

У німецькій мові, дієслова у семантиці яких міститься компонент, що вказує на результат, на закінчення дії, називають *resultative Verben*. До них належать, наприклад: *finden, sterben, ausschlafen, erfagen, verblühen, aufhören, abschliessen, ablaufen, aussein*.

За фазовими дієсловами йдуть їх синоніми–лексеми: *abandon, arrest, axe, bar, belay, best, block, break, cede, check, close, crumb, curb, devour, do, drain, drink, drop, eat, empty, end, halt, hinder, fail, finalize, freeze, fulfil, kick, kill, leave, lodge, obstruct, paralyze, park, pause, plug, polish, quell, quit, rest, rout, ruin, sojourn, scrap, seal, silence, settle, sever, smother, spend, squash, stall, staunch, stay, stem, suspend, terry, use, waive, worst* та їх еквіваленти у німецькій мові, які до речі вживаються зі значенням завершеної дії саме завдяки тому, що значення перфективності є постійним компонентом їх лексичного значення (на рівні денотату або конотації).

Як і в англійській мові, у німецькій мові деякі дієслова, що, на перший погляд, називають продовжену дію, підсилюються додатковими лексичними одиницями, внаслідок чого набувають ознак завершеності дії, дії, що має певний результат. Більшість лексичних засобів такого роду еквівалентні лексичним одиницям англійської мови, а саме: *leer, völlig, bis zu Ende*.

Після недомінантних лексичних засобів йдуть словотвірні засоби, які належать до **центрального конститuentів** функціонально-семантичного поля фазовості. В англійській мові словотвірні засоби вираження припинення дії формуються за допомогою:

- 1) префіксів

ab- :aberration, abolish, abort, abjure, abstain;
ac-, ad-, ap-, at-: accomplish, achieve, adhere, adjoin, appease, attain;
com-, con-: commit, complete, conclude, confine, confirm, constitute;
de-: decode, deexcite, defeat, degender, delawyer, demythify, derecognise,
 desex, desist, despair, destroy, devour;
dis-: disarmament, discharge, discontinue, disfluency, disincentive, dispatch,
 dispose, disqualify;
e-, ex- : eradicate, elect, execute, exhaust, expend, expire, extinguish;
for-: forbid, forestall, forget, forsake, forswear;
im-: impide;
inter-: intercept, interrupt;
over-: overbear, overcome, overleap, overpower;
re-: refrain, renounce, repress, resign, restrain;
sub-: subdue;
sup-: suppress;
sur-: surmount, surrender, surpass;

2) суфіксів

-ate: capitulate, culminate, elaborate, eliminate, eradicate, evaporate,
 frustrate, liberate, separate, terminate;

3) префіксів та суфіксів

ab-dic-ate, de-motiv-ate, e-mascul-ate, an-nihil-ate, ex-termin-ate, sub-jug-ate, super-annu-ate.

У німецькій мові припинення дії може бути вираженим за допомогою префіксів, серед яких в першу чергу слід назвати: *er-, ver-, ent-, aus-, ab-, durch-, ge-, zer-*.

Одним із засобів вираження значення припинення дії є дієслова у сполученні з поспозитивами: *over, up, out, with, off, out of, in, down, through*. За лексичним значенням похідні дієслова та їх семантичні компоненти диференціюються на значення:

1) остаточне притінення дії взагалі –

be over 'if an event or an activity is over, it has ended',

pack up/knock off 'to stop work',

give up 'to stop smoking, drinking, taking drags';

2) поступове припинення дії –

phase out 'to gradually stop something such as system or organization from being used or from being effective',

wind down 'to gradually reduce the work of a business or an organization so that it can be closed down completely',

run down 'to deliberately make something such as a company, an industry, or a public service weaker and weaker, by giving it less and less money',

come off 'to stop medicine or drags that you have been taking regularly',

finish off 'to finish sth by adding the last parts or details/to complete an event, performance, piece of work by doing one final thing that is necessary or suitable',

die down 'if a fire or flame dies out, it burns less strongly';

3) дії, припинення, результат – *break up* 'if a school or students of a school break up, a part of a school year ends and the holidays begin',

4) припинення дії у зв'язку з її пжіддивістю – *cut out* 'to stop eating meat, eggs etc., but as a result to continue eating other foods'.

Словотворчі засоби, які сполучаються з дієсловами можуть означати:

1) рух – *pull in, pull over, pull up, call at, flag down*;

2) стан – *finish off, finish with, round off, grow out off, fizzle out, peter out, cut out, take up*;

3) акустичний процес – *be over, wind up, lay off*;

4) дію – *be up, run out, polish off, wrap up, sew up, bow out*.

У німецькій мові аналогічні функції виконують відокремлювані префікси. Але, на відміну від англійської мови, в арсеналі німецької мови є багато слів, які можуть використовуватися і самостійно, і як компонент складного слова, надаючи йому ознак завершеної дії. Серед таких слів є і прикметники, і іменники, і прийменники. Але вони виступають не

постпозитивно, як в англійській мові, а виконують функцію відокремлюваних префіксів. Серед таких слів слід назвати: *tot* – (totschlagen), *leer* – (leertrinken, leeressen), *voll* – (vollfüllen) тощо.

До **периферії** функціонально–семантичного поля припинення дії відносяться адвербіальні уточнюючі слова:

– прислівники сполучені з дієсловом – *at last, finally, already, afterwards, just, yet, fast, till, until, just, as* (в англ. мові), *endlich, schon, bis, eben* (в нім.мові);

– прикметники у сполученні як із дієсловом, так і з іменником – *finished, completed, exhausted*.

Сполучники *because, as, as long as, as soon as, until, after, then, so as, when*, які вводять підрядні речення, являють собою один із периферійних засобів вираження припинення дії.

Наприклад.

As the old man concluded his tale, he advanced to a peg in one corner...
(Dickens)

She was therefore not very much surprised, when they got home and Ada and she retired upstairs to find Ada more silent then usual. (Dickens)

У німецькій мові аналогічну функцію виконують сполучники, що вводять підрядне речення часу, а саме: *nachdem, his, als*.

Слова *cease, stop, finish, arrive* (в англ.мові), *enden, aufhören, schließen* (в нім.мові) які знаходяться у складі складеного дієслівного та іменникового присудка або інфінітивної групи, також сприяють формуванню значення припинення дії.

Фразеологічні одиниці, які відносяться до периферійних засобів, часто використовуються для вираження значення припинення дії.

Серед фразеологічних одиниць виокремлюють дієслівно–іменникові поєднання: *stop work, finish work, kick the habit, close a deal, break the habit, pull the plug on, put a stop, put an end, call a halt, say goodbye, kiss goodbye*.

Фразеологізми або сталі словосполучення поділяються на варіанти та синонімічні одиниці. Синонімічні фразеологізми виникають:

1) між лексемами та фразеологічними одиницями – *cut out* – come to an end, *administer off* – give the coup de grace, *give up* – call it a day or night, *leave off* – throw in the towel, *finish off* – tie up the loose ends, *run out* – be out of the time, *be though* – get sth finished, *to ruin to* – to havoc with smh.

2) між близькими фразеологізмами – *get rid of* – drive to the wall, *leave it at that* – put sth on ice – put on the back burner, *be over and done with* – be behind you – it's all in the past, *be nearly finished* – be on last lap – be in the home stretch, *to the bitter end* – be done with – get it over with, *slam on the brakes* – nip sth in the bud, *to put it short* – to cut a long story short – to put it in a nutshell, *gave up one's ghost* – go to one's long rest .

Що стосується синонімічних варіантів, то вони виникають за ознаками:

1) за формою – *paralyse* – *paralyze*, *put the finishing touch to* – *put the finishing touches to*, *be through* – *be through with*, *non left* – *not any left*;

2) за лексичним складом компонентів – *bring/come to a habit/halt/standstill/an end/conclusion*;

3) за граматичною формою – *finish with* – *get sth finished*;

4) за кількісним складником – *be behind me/you/them*, *draw to a close/an end*, *break/kick the habit*, *stop dead/sb dead/in your tracks/in their tracks*, *quit it/that/doing that*, *before the year/month/day is out*.

Контекст також може виражати значення припинення дії.

У німецькій мові сполучення слів такого роду відводиться особливе місце. Існує безліч комбінацій дієслів із різними іменниками, які виражають результат дії.

У німецькій мові дуже важливу роль відіграють граматичні засоби вираження припинення дії. Так, наприклад, при утворенні форм Perfekt та Plusquamperfekt вибір дієслова залежить від необхідності охарактеризувати дію як завершену, або як таку, що триває у часі.

До граматичних засобів належить також дієприкметник минулого часу (Partizip II) у випадках коли він вживається як означення (Attribut). У той час як Part.I виражає тривалу дію, Part.II однозначно вказує на те, що дія завершена, тобто вказує на результативність дії.

Ще один спосіб – одна з форм пасивного стану Zustandspassiv. Фактично утворена за допомогою дієслова «sein» та форми Partizip II, це форма пасивного стану однозначно вказує на результат дії. Іноді можуть використовуватися не форми Part.II, а лише відокремлювані префікси із значенням завершення дії.

Для вираження значення початку, продовження і кінця дії у германських мовах беруть участь різні мовні засоби:

- домінантою поля в обох мовах є лексичні засоби – власне дієслова, за якими йдуть їх синоніми. До центральних конститuentів поля відносяться словотворчі і синтаксичні засоби. Далі в напрямку до периферії поля розташовуються синтаксичні засоби (приклад нашаровування лексичних, словотворчих та синтаксичних засоби вираження значення припинення дії в англійській та німецькій мовах приклади кругів (див. Додаток В));

- експліцитними засобами вираження значення початку, продовження та припинення дії в німецькій і англійській мовах є засоби лексичного рівня – спеціалізовані дієслова та їх ідеографічні або стилістичні синоніми;

- словотворчі і синтаксичні засоби вираження початку, продовження та припинення дії належать до імпліцитних засобів.

При формуванні професійно-мовленнєвої культури майбутнього фахівця з іноземних мов особливу увагу необхідно приділити інтеграції спеціальних дисциплін із предметами психолого-педагогічного циклу.

У зміст цього етапу входить вивчення психологічних основ вивчення іноземних мов, поглиблення знань з основ науково-методичної діяльності, культури ділового спілкування, акмеології, економіки, менеджменту тощо.

Для цього потрібно впроваджувати застосування теоретичних знань, закріплення вмінь, подальше формування мовленнєвої компетенції та розширення професійного лексикону в практичній діяльності студентів у період безперервної педагогічної практики: у загальноосвітній школі (у ролі вчителя іноземної мови), професійноорієнтованої практики в дитячих оздоровчих таборах (у ролі вихователя), практики за спеціальністю у вищому навчальному закладі. Крім цього організувати проведення педагогічних досліджень, виокремлювати час для аналізу наукової літератури за темою магістерської роботи, а також для оформлення результатів наукових досліджень.

Удосконалення всіх структурних компонентів професійно-мовленнєвої культури, узагальнення та систематизації професійно-мовленнєвих знань, удосконалення умінь і закріплення навичок їх практичного використання в професійній діяльності в умовах вузівського навчання включає три основних напрями – теоретичний, практичний і самостійну (позааудиторну) підготовку.

Теоретична підготовка передбачає озброєння студентів спеціальними знаннями, необхідними й достатніми для успішного здійснення професійної діяльності. Професія фахівця сфери іноземних мов належить до сфери лінгвоінтенсивних, тому під час розв'язання професійних завдань важливе місце займають мовленнєві знання: знання функцій мови, особливостей функціональних стилів та їх різновидів, знання принципів побудови текстів різних жанрів, особливостей різних форм і типів мовлення, різноманітних засобів передачі інформації тощо.

Практична підготовка передбачає формування на основі отриманих знань професійно значущих умінь і навичок, необхідних у майбутній діяльності. Оскільки професійно-мовленнєва культура фахівця з іноземних мов реалізується насамперед у педагогічній діяльності, у мовній взаємодії з учнями, колегами, то слід розглядати її практичний аспект як сукупність

прийомів і способів мовленнєвої взаємодії в межах професійно значущих ситуацій.

Володіння цими прийомами є показником рівня професійної культури фахівця. Серед необхідних навичок і вмінь важливу роль відіграють ті, які реалізують професійно-мовленнєву культуру, показниками є:

- уміння й навички вербального та невербального спілкування;
- логіко–композиційні вміння;
- уміння підбирати мовні засоби, адекватні цілі, умови, адресата;
- володіння способами встановлення контакту й управління увагою аудиторії, доступного викладу інформації.

Особливо важливим у професійній діяльності майбутнього вчителя іноземних мов є спілкування, в якому не лише реалізуються завдання передачі інформації, а й здійснюється організація взаємодії педагога з учнями, колегами, а також взаємини учнів у процесі спільної діяльності.

Із видів взаємодії для фахівця іноземних мов оптимальним є кооперація (співробітництво), яка сприяє організації спільної діяльності та досягнення позитивних результатів. Для встановлення ефективної співпраці фахівець повинен уміти:

- оцінювати мовленнєву поведінку людини,
- використовувати прийоми аргументації,
- мати достатню техніку мови, сформовані комунікативні якості мови,
- уміти слухати співрозмовника,
- будувати діалог тощо.

З врахуванням всіх методичних рекомендацій наведених вище нами було розроблено факультатив «Особливості функціонально–семантичного поля фазовості в германських мовах», що передбачав різні форми проведення занять. План роботи факультативу (теми та форми проведення занять) представлено у таблиці 3.4.

**План роботи факультативу «Особливості функціонально–
семантичного поля фазовості в германських мовах»**

№ з/п	Тема	Форма проведення
1	Виявлення рівня мовної компетенції студентів	Діагностичний тест, контрольна робота
2	Вивчення проблем ФСП фазовості в германських мовах як умова формування мовної компетенції студентів	Засідання круглого столу
3	Опанування студентами мовних засобів вираження ФСП фазовості у системі складного дієслівного присудка	Конференція
4	Дослідна робота по формуванню уміння вибирати та використовувати рівні засоби вираження ФСП фазовості. <i>Would, used to</i> як один із засобів вираження ФСП	Заняття-дослідження
5	Створення «візуальних образів» (моделювання таблиць, схем) як допомогою в процесі вивчення лексичних засобів вираження ФСП фазовості	Заняття-диспут з викладачами КДПУ
6	Експериментальна робота по формуванню уміння самостійно знаходити та використовувати словотворчі засоби вираження ФСП фазовості	Заняття-експеримент
7	Практичне опанування учнями синтаксичних засобів вираження ФСП фазовості	Ділова гра
8	Перевірка розуміння та засвоєння засобів вираження ФСП фазовості як умова формування мовної компетенції учнів	Олімпіада

Конспект заняття-дослідження для формування уміння вибирати та використовувати різні засоби вираження ФСП фазовості представлений у Додатку Г. А конспект заняття-експерименту для формуванню уміння самостійно знаходити та використовувати словотворчі засоби вираження ФСП фазовості представлений у Додатку Д.

Висновки до третього розділу

Для успішного формування мовної компетенції необхідно спрямовувати навчально виховний процес на особистісно орієнтовану взаємодію, що сприятиме розвитку професійних та особистісних якостей особистості. При цьому слід застосувати технології особистісно орієнтованої освіти. Запровадження таких технологій має здійснюватися на основі таких принципів: особистісного підходу, ситуативності, моделювання, двостороннього характеру навчального спілкування, диференційованого підходу до формування груп, діяльнісної основи навчання, групової взаємодії, орієнтації на професію.

З урахуванням даних принципів був розроблений факультатив «Особливості функціонально-семантичного поля фазовості в германських мовах». На заняттях якого відбувалося вивчення засобів вираження ФСП фазовості, а це сприяло підвищенню рівня сформованості мовної компетенції студентів.

Основні результати дослідження, висвітлені в третьому розділі опубліковані в працях [33; 34].

ВИСНОВКИ

Проблема формування мовної компетенції особистості студента є значущою в дидактиці. Останнім часом значно активізувалися наукові розвідки, що стосуються питань формування мовної компетенції фахівця в цілому та мовної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов зокрема.

Відповідно до мети дослідження та поставлених завдань одержано такі основні **результати**:

- вивчено стан розробленості проблеми у науковій, філологічній літературі;
- виявлено характерні особливості функціонально-семантичного поля фазовості в англійській та німецькій мовах, його структуру та компоненти;
- здійснено аналіз стану сформованості мовної компетентності студентів факультету іноземних мов Криворізького державного педагогічного університету під час вивчення практичної граматики;
- проведено науково-педагогічне обґрунтування педагогічних умов формування мовної компетенції студентів під час вивчення курсу практичної граматики в германських мовах;
- розроблено методичні рекомендації та факультатив «Особливості функціонально-семантичного поля фазовості в германських мовах» з метою формування мовної компетенції майбутніх учителів іноземних мов.

Отримані результати дослідження дають підстави зробити такі

ВИСНОВКИ:

1. Актуальність дослідження проблеми формування мовної компетенції засобами вираження функціонально-семантичного поля фазовості обумовлена недостатньою розробленістю даної проблеми. А це диктує необхідність дослідження системних ознак, структури, граматичних та лексичних значень функціонально-семантичного поля фазовості та розробки методики його вивчення в курсі практичної граматики для формування мовної компетентності майбутнього вчителя іноземних мов.

2. На основі вивчення наукових праць з граматики германських мов, функціональну граматику (частину практичної граматики) можна розглядати як складне граматичне явище, що включає:

- опис семантичних категорій у їх взаємодії із засобами лексичними та контекстуальними;
- опис закономірностей та правил функціонування граматичних форм та конструкцій, взаємодіючих з одиницями різних рівней мовленнєвої системи в передачі змісту висловлювання.

3. Формування мовної компетенції студентів – майбутніх вчителів Криворізького державного педагогічного університету засобами вираження функціонально семантичного поля фазовості у германських мовах можна здійснювати під час вивчення наступних дисциплін: практичний курс англійської мови, порівняльна типологія англійської та української мов, практична граматики, теоретична граматики англійської мови, методика викладання іноземної мови у професійній школі, теоретичний курс англійської мови та інших.

4. Проведений аналіз дозволив оцінити стан сформованості мовної компетенції студентів, визначити потребу в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад її формування, оскільки 35 % і 25 % майбутніх вчителів іноземних мов в групах АНФ 16–1 і АНФ16–2 мають низький рівень сформованості мовної компетенції.

5. До педагогічних умов формування мовної компетентності майбутнього вчителя належать:

- використання на заняттях системи підготовчих вправ, поєднання вправ як репродуктивного та творчого характеру; вправ порівняльно-зіставного типу;
- використання невеликих за обсягом, доступних за змістом, насичених словами, стійкими словосполученнями та граматичними конструкціями, характерними для мови спеціальності текстів;

- впровадження тренінгових технологій (професійно-поведінковий тренінг, тренінг рефлексивності);
- підір діалогічних методів навчання (групові дискусії, аналіз ситуацій).

Їхнє використання має ґрунтуватися на низці принципів: особистісного підходу; ситуативності; моделювання; двостороннього характеру навчального спілкування; диференційованого підходу до формування груп; діяльнісної основи навчання; групової взаємодії; принцип орієнтації на професію.

Формування мовної компетенції майбутніх вчителів неможливе без врахування специфіки опановуваної професії, для чого пропоновані завдання мають відображати ситуації із професійної діяльності

6. Потрібно впроваджувати застосування теоретичних знань, закріплення вмінь, подальше формування мовленнєвої компетенції та розширення професійного лексикону в практичній діяльності студентів у період безперервної педагогічної практики: у загальноосвітній школі (у ролі вчителя іноземної мови), професійноорієнтованої практики в дитячих оздоровчих таборах (у ролі вихователя), практики за спеціальністю у вищому навчальному закладі. Крім цього організувати проведення педагогічних досліджень, виокремлювати час для аналізу наукової літератури за темою магістерської роботи, а також для оформлення результатів наукових досліджень.

7. Запропонована нами діагностична методика дозволила визначити рівень мовної компетенції студентів факультету іноземних мов.

8. Розроблена система вправ, що увійшла у комплекс занять по формуванню мовної компетенції студентів у сфері вживання функціонально–семантичного поля фазовості та авторський факультатив «Особливості функціонально–семантичного поля фазовості в германських мовах» можна використовувати на заняттях для майбутніх вчителів іноземних мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andrew Littlejohn. What is good task? *Іноземні мови*. 2001. № 2. С. 24–26.
2. Buscha J. Grammatik in Feldern. München. Verlag für Deutsch, 1998. 336 S.
3. Das Grammatik – Karussell von Henning Gloyer. Teil 1. München : Verlag für Deutsch, 1998. 136 S.
4. Die Deutsche Sprache : Kleine Enzyklopädie in zwei Bänden. Bd 2. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1970. 1117 S.
5. Duden, Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. 6. neu bearb. Aufl. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1998. 912 S. (Der Duden; Bd. 4)
6. Duden, Redewendungen und Sprichwörtliche Redensarten : Wörterbuch der deutschen Ideomatik. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1998. 864 S. (Der Duden; Bd. 11)
7. Duden, Sinn – und sachverwandte Wörter : Synonymwörterbuch der deutschen Sprache. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1997. 858 S. (Der Duden; Bd. 8)
8. Fallada H. Kleiner Mann – was nun? Hamburg, Rowohlt Taschenbuch Verlag, 2000. 425 S.
9. Ganshina M. A., Vasilevskaya N. M. English Grammar. Moscow : Higher School Publishing House, 1964. 547 p.
10. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik : Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. Leipzig : Enzyklopädie, 1981. 630 S.
11. John E. Warriner. English Composition and Grammar. First Course. Harcourt Brace Jovanovich, Publishers, 1988. 684 p.
12. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache. Санкт–Петербург : «Лань», 1998. 418 с.
13. Konsalik Heinz G. Das Schloß der blauen Vögel. München : Goldmann Verlag, 1998. 344 S.
14. Language Activator. The World's First Production Dictionary. Seventh

Edition. Longman, 1997. 1631 p.

15. Noll D Die Abenteuer des Werner Holt. Aufbau Verlag, 1989. 503 S.
16. Prodromou L. Grammar and Vocabulary for First Certificate. Longman, 2000. 319 p.
17. Rosendorfer H. Die goldenen Heiligen oder Columbus entdeckt Europa. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH. München, 1997. 236 S.
18. Schendels E. Deutsche Grammatik. Moskwa, 1982. 400 S.
19. Schmidt W. Grundfragen der deutschen Grammatik :Eine Einführung in die funktionale Sprachlehre. Berlin Volk und Wissen, 1973. 332 S.
20. Schulz/Griesbach Moderner deutscher Sprachgebrauch. München : Max Hueber Verlag, 1998. 324 S.
21. Schwanitz D. Der Campus. München : Der Goldmann Verlag, 1998. 394 S.
22. Side R., Wellman G. Grammar and Vocabulary for Cambridge. Advanced and Proficiency. Longman, 2001. 286 p.
23. Süßkind P. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders. Zürich : Diogenes Verlag, 2000. 320 S.
24. Swan M. Practical English Usage. Second Edition. Oxford University Press, 1997. 654 p.
25. Thesaurus. The Ultimate Wordfinder. Fourth Edition. Collins, 2001. 831 p.
26. Van Ek J. A. Objectives for foreign language learning. Volume 1: Scope. Strasbourg, Council of Europe Press, 1986. – 90 p.
27. Weinrich H. Textgrammatik der deutschen Sprache. Mannheim, Leipzig Wien, Zurich. 1111 S.
28. Адмони В. Г. Грамматический строй как система построения и общая теория грамматики. Ленинград : Просвещение, 1988. 331 с.
29. Англійська мова. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів 10–11 класів профільний рівень. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11->

klas/1-eng-pr.pdf (дата звернення: 12.11.2018).

30. Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса. Киев : Радянська школа, 1984. 227 с.

31. Бабанский Ю. К., В. А. Сластенин, Н. А. Сорокин и др. Педагогика : учеб. пособие для студентов пед. ин-тов / под ред. Ю. К. Бабанского. 2-е изд., доп. и перераб. Москва : Просвещение, 1988. 479 с.

32. Білогорка М., Мороз Т. Шляхи формування мовної компетентності особистості : науково-методичний підхід. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Випуск 11. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2015. С. 222–228.

33. Білозір О. С. CLIL-уроки як засіб розвитку компетентності з іноземних мов. *Концептуальні шляхи розвитку: педагогічні науки* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 11-12 травня 2018 року). Херсон : Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 21–23.

34. Білозір О. С. Проблема функціонально-семантичного поля фазовості у лінгвістиці. *Молодий вчений*. № 5 (57) травень, 2018. С. 102–106.

35. Білозір О. С. Формування мовної компетентності майбутніх учителів германських мов. *Педагогічне Криворіжжя: педагогічний альманах*: збірник науково-методичних праць. Кривий Ріг : ВЦ КДПУ; Айс Принт. – 2018. Вип.4. С.85–86.

36. Блох М. Я. Теоретическая грамматика английского языка : учебник для студентов филол. фак. ун-тов и фак. англ. яз. педвузов. Москва : Высш. школа, 1983. 388 с.

37. Божович Е. Д. Структура, динамика и механизмы развития языковой компетенции школьников. *Психологическая наука и образование*. – 2013. № 5. С. 42–52.

38. Бондарко А. В. Основы функциональной грамматики. Санкт-Петербург, 1999. 275 с.

39. Бондарко А. В. Понятия «семантическая категория», «функционально-семантическое поле» и «категориальная ситуация» в

аспекте сопоставительных исследований. Методы сопоставительного исследования языков. Москва : Наука, 1988. С. 12–19.

40. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики : Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис. Москва : «Эдиториал УССР», 2-е издание, 2001. 348 с.

41. Ветохова А. М. Об одном из условий успешного обучения иностранному языку учащихся школ. Іноземні мови. 2001. №3. С. 5–8.

42. Воротнікова І. Г. Функціонально-семантичне поле починальності в німецькій мові у зіставленні з англійською мовою : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. Наук : 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». Донецьк, 2000. 19 с.

43. Гончарова Н. А., Кретинина Г. В. Принципы развития иноязычной лингвистической компетенции студентов-филологов (на материале национальных вариантов английского языка). *Вестник Челябинского государственного педагогического университета*. Челябинск, 2009. № 2. С. 32 –39.

44. Дьяченко М. И., Кандыбович М. И. Психологический словарь-справочник. Минск : Харвест ; АСТ, 2001. 575 с.

45. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти : вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт 2003. 273 с.

46. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2017, № 38-39.

47. Зязюн І. А. Гуманістична парадигма в освіті. *Вища освіта в Україні: реалії, тенденції, перспективи розвитку*. Частина І. Київ : Ін-т пед-ки і псих-ї, 1996. С. 8–12.

48. Ирисханова К. М., Стрелкова Г. В. «Языковой Портфель» для нефилологов как средство развития автономии студента. *Автономность в практике обучения ИЯ и культурам*. Москва : МГЛУ, 2001. С. 125 –143.

49. Карпенко Н. М. Концептуальні підходи до формування іншомовної

граматичної компетенції студентів I курсу факультету іноземних мов. URL: http://visnyk.chnpu.edu.ua/?wpfb_dl=1112 (дата звернення: 21.11.2018).

50. Каушанская В. Л., Ковнер Р. Л., Кожевникова О. Н. и др. Грамматика английского языка. Пособие для студентов педагогических институтов. Ленинград : Просвещение, 3-е издание, 1967. 319 с.

51. Каушанская В. Л., Ковнер Р. Л., Кожевникова О. Н. и др. Сборник упражнений по грамматике английского языка: пособие для студентов педагогических институтов. Ленинград : Просвещение, 1960. 207 с.

52. Kobrina N. A., Komeyeva E. A. and others. An English Grammar Syntax. Moscow : Prosveshchsheniye, 1986. 160 p.

53. Концепція Нової української школи. Затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988 р.

54. Кочерган М. П. Теорія функціонально-семантичного поля та її застосування в зіставному мовознавстві. *Мовознавство*, 2007, № 4-5. С. 13–19.

55. Лещенко Г. Компендіум основних методичних понять : стислий виклад засад формування комунікативної україномовної компетенції. *УМЛШ*. 2009. № 5. С. 6–13.

56. Маслико Е. А., Бабинская П. К., Будько А. Ф. Настольная книга преподавателя английского языка. Справочное пособие. 3-е изд., стереотипное. Минск : «Выш.шк.», 1997. 522 с.

57. Мейль К., Арндт М. Немецкие глаголы. Справочное руководство. Санкт-Петербург : Лань, 1997. 320 с.

58. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах : Підручник/кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Київ : Ленвіт, 1999. 320 с.

59. Николаева Т. М. Теория функциональной грамматики как представление языковой данности (на материале 4х выпусков кн. «Теория функ-й грам-ки»). *Вопросы языкознания*. 1995. №1. С. 68–79.

60. Общевропейские компетенции владения иностранным языком:

Изучение, обучение, оценка. Департамент по языковой политике. Страсбург, 2001 / перевод под общ. ред. К. М. Ирисхановой. Москва : МГЛУ, 2005. 248 с.

61. Оглуздина Т. П. Развитие содержания понятия «языковая компетенция» в истории лингвистики и теории обучения иностранным языкам. *Вестник Томского государственного педагогического университета*. 2011. Вып. 2 (104). С. 91–94.

62. Оглуздина Т. П. Структура языковой компетенции в концепциях ученых зарубежной и отечественной методики обучения иностранным языкам. *Вестник КГУ им. Н. А. Некрасова*. 2012. С. 38–41.

63. Освітньо-професійна програма підготовки здобувачів вищої освіти. Другий рівень: магістерський. Спеціальність: 014 «Середня освіта» (Мова і література англійська). URL: <https://drive.google.com/file/d/1tdiG7ajizGiNGDsxx0Pv4LnY1Y10Yn73/view> (дата звернення: 15.11.2018).

64. Педагогический словарь : в 2 т. Москва : АПН РСФСР, 1960. Т. 2. 766 с.

65. Педагогіка : Підручник для студентів пед. ін-тів та університетів / за ред. М. Д. Ярмаченко. Київ : Вищ.шк., 1986. 543 с.

66. Положення про використання системи Moodle в освітньому процесі Криворізького державного педагогічного університету. URL: https://moodle.kdpu.edu.ua/pluginfile.php/15152/mod_resource/content/4/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%80%D0%BE%20Moodle.pdf (дата звернення: 23.11.2018).

67. Програма для середніх загальноосвітніх шкіл з іноземної мови. 1-11 клас. Міністерство освіти України. 2001. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita> (дата звернення: 18.11.2018).

68. Психологический словарь. / Под ред. Зинченко В. П., Мещерякова Б. Г. 2–е изд., перераб. Москва : Педагогика. Пресс, 1996. 440 с.

69. Романовський О., Романовська Ю. Мовна компетентність як необхідна складова виховання освіченого та інтелігентного українця. *Вища школа*. 2009. №7. С. 88–98.

70. Савичев С. С. Проблема развития коммуникативной компетентности студентов высшей школы. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2010. Т. 12. № 5. С. 78–80.

71. Сафонова В. В. Изучение языков международного общения в контексте диалога культур и цивилизаций. Воронеж : Истоки, 1996. 237 с.

72. Середюк Л. А. Педагогічні умови оптимізації процесу особистісного самовираження старшокласників : дис... канд. пед. наук : 13.00.07. Рівне, 2002. 242 с.

73. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь. *Іноземні мови*. 1999. № 3. С. 3–8.

74. Смирнова Е. А. Формирование коммуникативной компетентности: Теория и практика проблемы: монография. Шуя : Издательство «Весть»; ГОУ ВПО «ШГПУ», 2006. 256 с.

75. Тарасова К. В. Особенности и закономерности формирования познавательных способностей у детей в процессе воспитательно-образовательной работа. Ереван, 1982. С. 92–96.

76. Титова Ю. В. Функционально-направленное обучение грамматике английского языка как эффективный способ формирования коммуникативной компетенции. *Технологии обучения иностранным языкам в неязыковых вузах* : материалы Межвузовской научно-практической конф., 3 февраля 2010 г., Ульяновск / отв. ред. Н. С. Шарафутдинова. Ульяновск : УлГТУ, 2010. С. 167–171.

77. Трофімов Ю. Л., Рибалка В.В., Гончарук П. А. та ін. Психологія : підручник/ за ред. Ю. Л. Трофімова. 3-є вид., стереотип. Київ. : Либідь, 2001. 560 с.

78. Хомский Н. Язык и мышление: перевод с английского Москва : МГУ, 1972. 123 с.

ДОДАТКИ
Додаток А

Тест для виявлення рівня сформованості мовної компетенції студентів

Бланк тесту

DIAGNOSTIC TEST

A. Defining Words. Number your paper 1-10. Each numbered word below is followed by four words. Beside the number on your paper, write the letter of the word that is closest in meaning to the numbered word.

EXAMPLE 1 vacant	a) useless	c) stupid
1 b)	b) empty	d) clean
1 combustion	a) group	c) friend
	b) excitement	d) burning
2 decoy	a) watch	c) vision
	b) copy	d) lure
3 diminish	a) make older	c) make easy
	b) make less	d) finish
4 elicit	a) draw forth	c) exchange
	b) give away	d) unravel
5 inarticulate	a) compst	c) not cheap
	b) not started	d) unable to speak
6 inflation	a) suit	c) swelling
	b) revelation	d) confidence
7 isolate	a) place apaart	c) protect
	b) collect	d) vote
8 methodical	a) orderly	c) religious
	b) tired	d) modern
9 opaque	a) not near	c) not translated
	b) liquid	d) gentle

B. Identifying Verbs, Adverbs, Prepositions, Conjunctions, and Interjections. Number your paper 1-20. After each number, write the part of

speech of the italicized word or words that come after that number.

EXAMPLES Some (1) *very* unusual words (2) *are used* (3) *in* crossword puzzles.

1 *adverb*

2 *verb*

3 *preposition*

The first crossword puzzle was not published (1) *until* 1913. It (2) *appeared* on the «Fun Page» (3) of the *New York World*, (4) *and* readers (5) *immediately* (6) *asked* the editors (7) *for* more. (8) *Almost* every newspaper in the United States (9) *now* publishes a daily crossword puzzle.

An estimated 50 million Americans (10) *faithfully* work crossword puzzles. Many people take their puzzles (11) *quite* seriously. For many, solving puzzles (12) *is* a highly competitive game.

I (13) *do* puzzles (14) *strictly* for fun. Best of all, I can do them (15) *by* myself. That way, no one knows whether I succeed (16) *or* fail. I (17) *occasionally* (18) *boast* of my success. (19) «*Aha!*» I cry. «That was a tough one, (20) *but* I filled in every space».

C. Identifying Sentences. Number your paper 1-5. Some of the following groups of words are sentences; others are not. If a group of words is a sentence, write it after its number. Use a capital letter at the beginning and add an appropriate punctuation mark at the end. If a group of words is not a sentence, write *NS* after its number.

EXAMPLES 1. revised the paper and then proofread it

1. *NS*

2. I can meet you at the bus stop after school

2. *I can meet you at the bus stop after school.*

1. one day this week or maybe next week

2. will you lend me that book

3. on her vacation she met her pen pal for the first time

4. his favourite recipe, cheese enchiladas with retried beans

5. lock the door on your way out

D. Identifying Simple Subjects and Simple Predicates (Verbs). Number your paper 6-15. Write the following sentences. Underline each simple subject once and each simple predicate (verb) twice. Be on the alert for compound subjects, compound verbs and verb phrases and handle them as parts of a simple subject or verb.

EXAMPLE

1. Foods and beverages with large amounts of sugar can contribute to tooth decay.

1. Foods and beverages with large amounts of sugar can contribute to tooth decay.

6. The lava from a volcano can be very dangerous.

7. The earthquake victims camped on blankets in the streets.

8. In Tokyo, cyclists pedal on the sidewalks and weave expertly through the busy streets.

9. Between 1896 and 1899, gold prospectors rushed to Alaska.

10. The weather during an Alaskan summer can be very hot.

11. Have you read this collection of elephant jokes?

12. In the center of the table was a huge bowl of fruit.

13. Linked forever in legend are Paul Bunyan and Babe, the Blue Ox.

14. Many famous racehorses have been raised or trained in Kentucky.

15. The bright lights and the tall buildings thrill and delight most visitors to Manhattan.

E. Writing Predicates. Number your paper 1-10. Make a sentence out of each of the following groups of words by adding predicates to fill the blank or blanks. Write each complete sentence on your paper after its number.

EXAMPLES 1. A flock of geese -----.

1. *A flock of geese flew high overhead.*

2. -----a red squirrel-----.

2. *From a nearby tree, a red squirrel scolded us.*

1. My favorite mystery story-----.
2. The tides of the ocean-----.
- 3.----- our car .
4. Stamp collecting .
5. The Wright brothers-----.
6. Several canoes .
7. -----a family of jays.
8. The skyscrapers of New York-----.
9. Some mushrooms .
- 10.-----my family .

F. Writing Sentences. Number your paper 1-10. After the appropriate number, identify each of the following sentence parts as a subject or a predicate. For each subject, make a complete sentence by adding a predicate. For each predicate, make a complete sentence by adding a subject. Begin each sentence with a capital letter and end it with the correct mark of punctuation.

EXAMPLE 1. the tides of the oceans

1. *subject*   *Are the tides of the oceans influenced by the moon?*

1. the path through the woods
2. the skyline of Chicago
3. found a four-leaf clover
4. my favourite television show
5. can call a meeting and take a vote on the matter
6. splashed happily in the shallow water
7. one of the nurses
8. before dawn our boat
9. will represent us at the meeting
10. mentioned rain and high winds

Додаток Б

Контрольна робота для визначення рівня сформованості мовної компетенції майбутніх вчителів іноземних мов

Бланк контрольної роботи

A. Find out the compound verbal phasal predicate:

1. I began to stammer my apologies. He would not listen to me. (du Maurier)
2. The grey house had ceased to be a home for family life. (Buck)
3. «She sounds serious», Albertine insisted. «She keeps talking about it». (Kahler)
4. He went on talking. (Maxwell)
5. It was growing dark and foggy, and beginning to rain too... (Dickens)
6. As a littler girl she used to lie in the grass, and make daisy-chains, in the fields at the back of her grandmother's lodge at Norbiton. (Galsworthy)
7. A waft of wind came sweeping down the laurel walk and trembled through the boughs of the chestnut...(Bronte)
8. ... Janet came running up the stairs... (Dickens)
9. Then she pulled some blades of grass, and began plaiting them. (Galsworthy)
10. Elaine, this ill-advised behaviour of yours is beginning to have results. (Erskine)
11. That view had come to give him a feeling of ease and happiness. (Unclsay)
12. His bones ceased to ache. (Lindsay)
13. She had stopped asking Yates about the time. (Heym)
14. Meanwhile armored infantry continued to feel its way in a northerly direction. (Lieyin)
15. I kept glancing at her through the rest of the play. (Braunie)
16. I used to write poetry myself when I was his age. (Herbert)

17. I lived with a man once who used to make me mad that way. He would loll on the sofa and watch me doing things by the hour. (Jerome)

B. Find this words in the word square. We have done the first one to help you. Please note that the words may be horizontal, vertical or diagonal, and may be written backwards or forwards.

begin   *start*   *commence*   *take*   *set*
fall   *leave off*   *cut of*   *enter*   *happen*
reach   *go on*   *keep*   *proceed*   *would*
used   *stop*   *give up*   *cease*

C. Proverbs

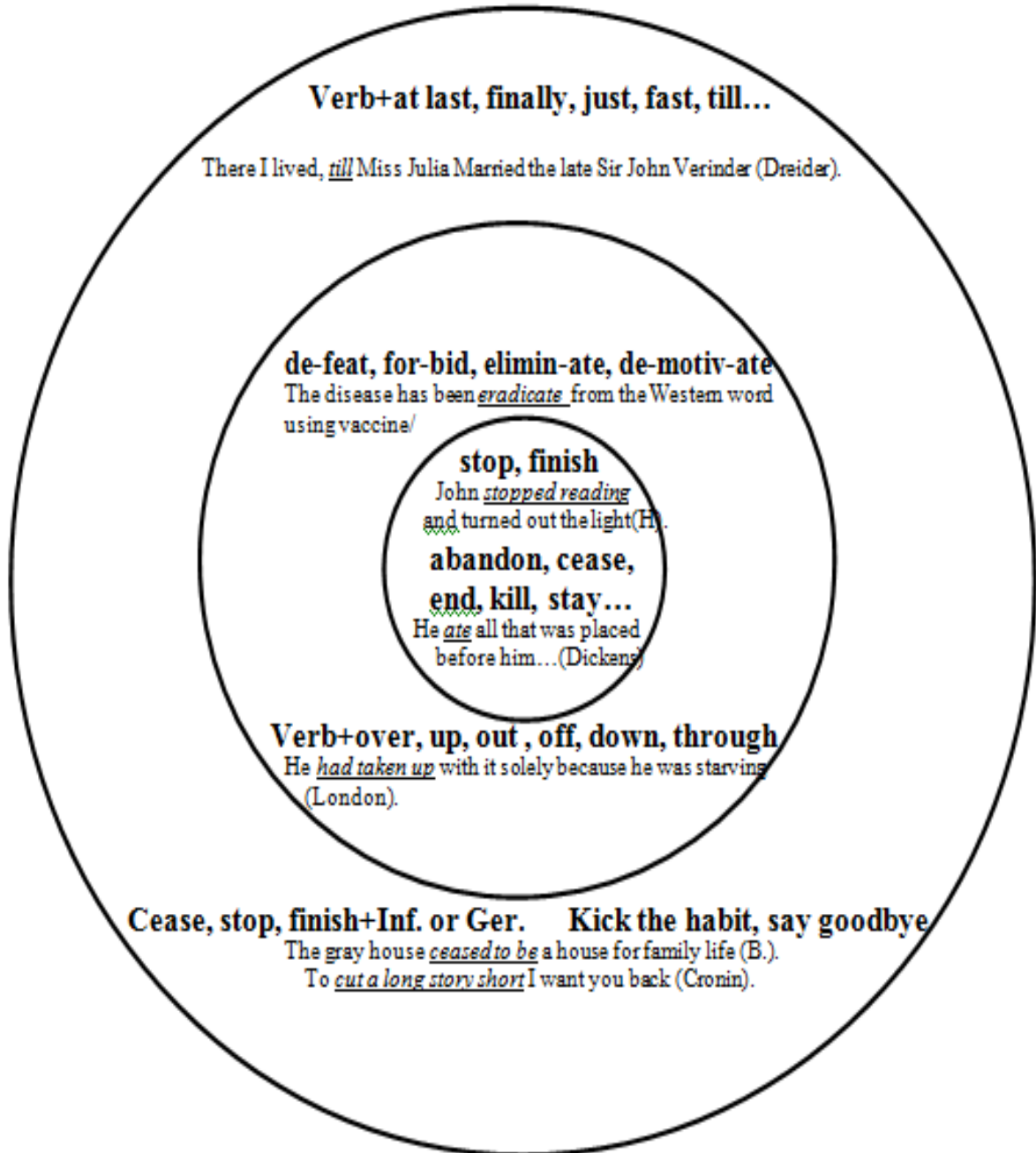
Here are well-known proverbs containing phasal verbs. Choose from this list the phasal verb which fits in each expression (you may need to change the tense or form of the verb).

put off   *throw out*   *turn over*   *killed*

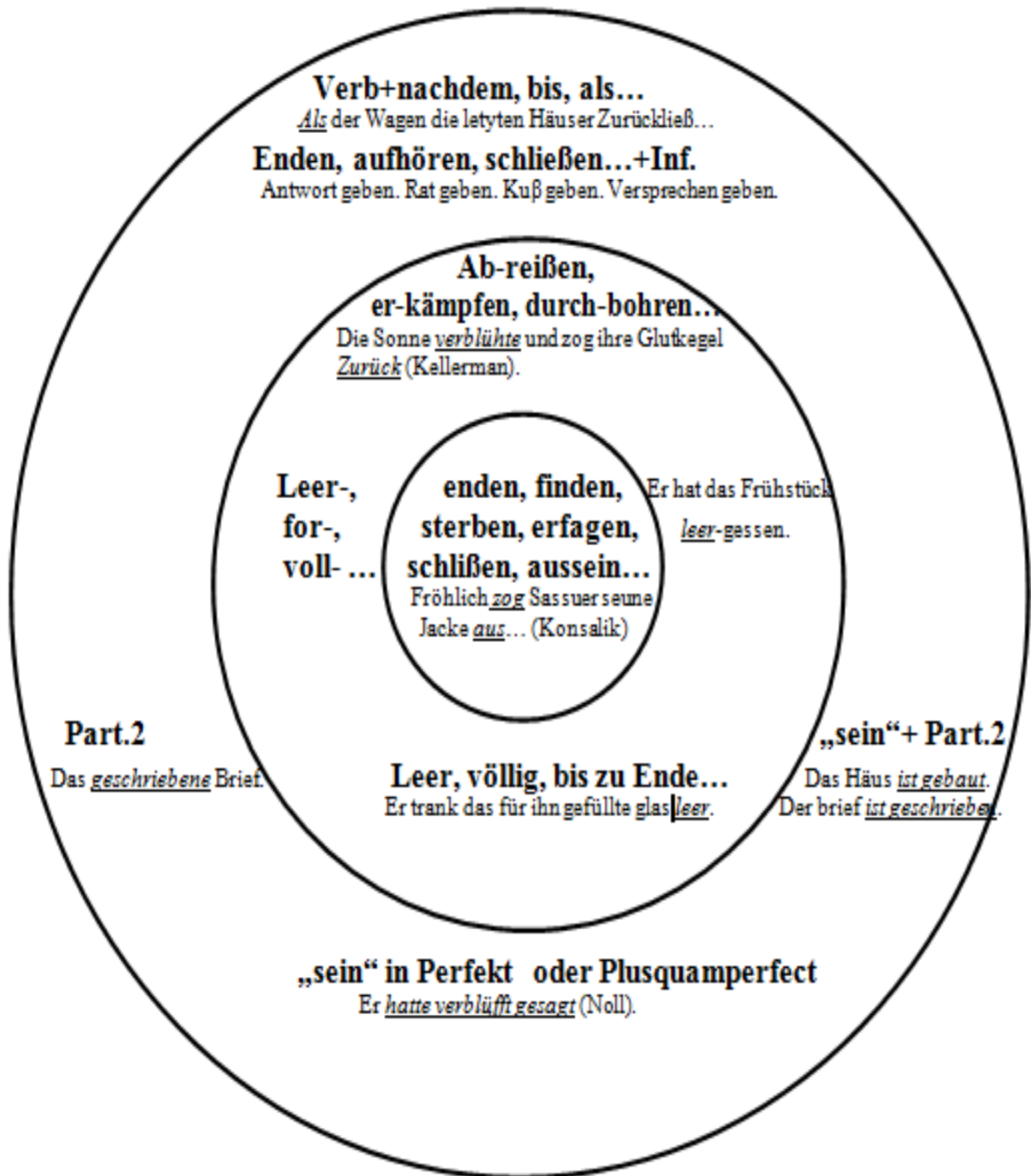
- Sometimes, in a bad situation, there may still be some good things. Try not to «.....the baby with the bath water».
- If somebody has behaved badly in the past but promises to be good in future, we say he has promised to « ..... a new leaf».
- The advice not to postpone work that should be done now is expressed in the saying: «Never.....till tomorrow what you can do today».
- Curiosity ..... the cat.

D. Write a paragraph about an exciting event you and a friend saw or took part in. Try to use all possible means of expressing phasalty.

Додаток В

Лексичні, словотворчі та синтаксичні засоби вираження значення
припинення дії в англійській мові

Лексичні, словотворчі та синтаксичні засоби вираження значення
припинення дії в німецькій мові

Додаток Г

Конспект заняття-дослідження для формування уміння вибирати та використовувати різні засоби вираження ФСП фазовості

ТЕМА: Дослідна робота для формуванню уміння вибирати та використовувати різні засоби вираження ФСП фазовості. *Would, used to* як один із засобів вираження ФСП фазовості.

НАВЧАЛЬНА МЕТА:

- навчити розпізнавати та виявляти засоби вираження ФСП фазовості;
- навчити розпізнавати та розуміти граматичні явища початку, продовження та припинення дії у текстах та реченнях;
- удосконалити навичку вживання *would, used to* в усному мовленні та письмі;
- розширити загальну філологічну обізнаність студентів;
- поглибити знання студентів про граматику англійської мови;
- сформуванню уявлення студентів про нове граматичне явище – фазовість.

РОЗВИВАЛЬНА МЕТА:

- розвивати кмітливість та мовленнєву реакцію;
- розвивати здатність порівнювати мовні явища рідної та іноземної мов;
- розвивати навички мовного самоконтролю.

ВИХОВНА МЕТА:

- виховувати культуру спілкування студентів;
- виховувати позитивне ставлення до іноземної мови;
- виховувати розуміння важливості оволодіння іноземною мовою і потреби користування нею як засобом спілкування.

ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ: заняття-дослідження.

ОБЛАДНАННЯ: дошка, схема, картки із завданнями, роздатковий матеріал.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. Початок заняття.

1. Повідомлення теми та мети заняття.

The number of words you know and use today is much greater than the number you knew four or five years ago. This is true whether or not you have ever consciously tried to enlarge your vocabulary. You have learned many new words from your parents and friends, from the subjects you have studied in school, and from books, movies, television programs and games. Nearly everything that you do in school or in your free time increases your supply of words.

Although you are always learning some new words just by going about your daily life, the chances are that you can learn many more if you make an effort to do so. A good vocabulary is a great advantage in everything you do. Today we'll learn some more new words – phasal verbs. And I am sure they will help you to succeed in your later life.

2. Мовленнєва зарядка.

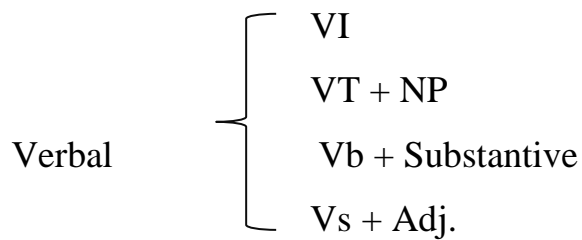
Let's try to find the phasal verbs denoting beginning, duration, cessation.

Wind your watch when you get up.
 Where there is a will, there is a way.
 What is done wisely, is done well.
 Her work grows worse and worse.
 William was not very willing to wait.
 Didn't this waiter work in Washington last winter?
 No sweet without some sweat.
 Oh, what a tangle web we weave,
 when first we practise to deceive.
 All is well, that ends well.

II. Основна частина.

1. Подача нового матеріалу.

I suggest to use the following scheme for effective studying of the compound verbal phasal predicate (Vb).

This is a preliminary description of verbals. There are other items to be added, and the transitive and intransitive verb classes must be divided into several subclasses.

VI — *arrive, occur, sleep, ...* These are intransitive verbs. Unlike other verb types, they do not have to be followed by other structures, though they sometimes may be.

VT — *see, find, help, ...* These are transitive verbs. They are always followed, in kernel sentences, by noun phrases.

Vb — *become, remain, ...* There are some others for some speakers in certain contexts. For example, some people might say «He appeared a failure» along with «He appeared calm». However, the list is short for American English. Vb's are verbs of the *become* class. They are followed by substantives – i.e., by either noun phrases or adjectives.

Vs — *seem, taste, look, ...* These are verbs of the *seem* class. They are followed by adjectives, but not by noun phrases.

2. Тренування у виявленні фазових дієслів.

Practice

A. Indicate whether the verb in the sentence is a VI, a VT, a Vb, a Vs, or a Vh. Use the abbreviations I, T, b, s, or h.

- _____ 1. John hurried.
- _____ 2. John reported the incident.
- _____ 3. John felt foolish.
- _____ 4. John looked carefully.
- _____ 5. John looked handsome.
- _____ 6. John had a cold.
- _____ 7. John became a nuisance.

- _____ 8. John hid the key.
- _____ 9. John spoke well.
- _____ 10. John replied angrily.
- _____ 11. John knew some of the ladies.
- _____ 12. John answered the questions promptly.
- _____ 13. John lied.
- _____ 14. John weighed two hundred pounds.
- _____ 15. John weighed the potatoes.
- _____ 16. John remained a student unwillingly.
- _____ 17. John turned the page.
- _____ 18. John grew angry.
- _____ 19. John liked some of the first lessons.
- _____ 20. John had most of the money.
- _____ 21. John turned blue.
- _____ 22. John ate all of the bananas on purpose.
- _____ 23. John left in a hurry.
- _____ 24. John grew a fool.
- _____ 25. John grew turnips.

B. Complete these sentences by adding the correct particle from the list below.

up   on   over   out   round   out

1. The Worldwide Chemicals Company was recently taken..... by its biggest rival.
2. What a fascinating story. Do go..... !
3. There's an awful influenza virus going..... . I hope you don't catch it.
4. «Good heavens! You're wearing trousers with turnups. I thought they went .....years ago».
«They did: this is a very, very old suit».
5. One by one, the street lights went .....leaving us in total darkness.

6. The traffic was so bad that by the time we got to the theatre, the concert was almost .....

C. Find out the phasal verbs of beginning, duration and cessation.

1. As we continued to laugh his surprise gave way to annoyance.
2. Andrew and he began to talk about the famous clinic.
3. Jack started training out at Hogan's health farm.
4. The band had ceased playing.
5. So I took to going to the farm.
6. He fell to poking the fire with all his might.
7. Give up smoking.
8. The talk kept running on the possibility of a storm.

3. Введення слів *would used to* як один із засобів вираження ФСП

фазовості.

Would, used to denote a repeated action in the past.

e.g. Alfredo *used to talk* to me about it.

During her small leisure hours she *would sit* by the window or walk in the fields.

Used to can be used to express past habits and states.

We *used to* go out a lot (habit).

He *used to* be very short-tempered (state)

Would can express typical behaviour. Whereas *used to* is quite factual, *would* looks at past habits rather nostalgically.

We had some lovely holidays by the sea when I was young. We'd spend the day collecting sea-shells, or we *'d* go for long walks on the cliffs.

Would cannot be used to express past states. (We cannot say **He'd live in a lovely cottage*). If the past action happened only once (and is therefore not a habit), the Past Simple must be used.

4. Удосконалення вживання *would, used to*.

A. Complete the sentences with the correct form of *used to*, positive, question, or negative.

- a There _____ be a beautiful old building where that car park is now.
- b _____ have a Saturday job when you were at school?
- c She _____ be so moody. It's only since she lost her job.
- d _____ play cricket when you were at school?
- e My grandfather never _____ get so out of breath when he climbed the stairs.
- f Julie _____ be as slim as she is now. She's been dieting.
- g Where _____ go out to eat when you lived in Madrid?
- h _____ smoke 60 cigarettes a day? How did you give up?

B. Which of the verb forms can complete the sentences below? Tick all possible answers.

Example

We a, b, c Auntie Jean every time we went to London.

a *visited*   b *used to visit*   c *would visit*

1. I _____ long blonde hair when I was first married.
a *had*   b *used to have*   c *would have*
2. Pam _____ out with Andy for six months but then she ditched him.
a *went*   b *used to go*   c *would go*
3. We _____ coffee and croissants every morning for breakfast.
a *had*   b *used to have*   c *would have*
4. We _____ to each other every day when we were apart.
a *wrote*   b *used to write*   c *would write*
5. He _____ to me for 25 years and then stopped.
a *wrote*   b *used to write*   c *would write*
6. In the old days people _____ you if you were in trouble.
a *helped*   b *used to help*   c *would help*
7. I _____ living so close to the sea.
a *love*   b *used to love*   c *would love*
8. Dave _____ Molly three times if she wanted to go out with him.
a *asked*   b *used to ask*   c *would ask*

9. I _____ questions in class. I was too shy.

a *never asked*   b *never used to ask*   c *would never ask*

5. КОНТРОЛЬ НАВИЧОК ТА ВМІНЬ ВЖИВАННЯ *would, used to* .

Read the following story. Which of the verbs in italics

1 can change to *would* or *used to*?

2 can change only to *used to*?

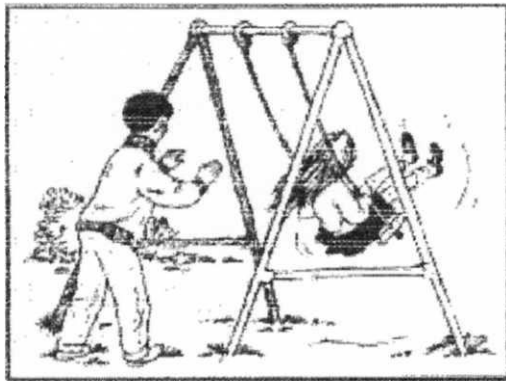
3 must stay in the Past Simple?

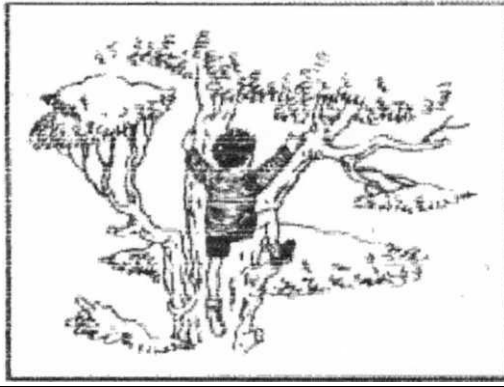
We (a) *met* while we were doing a course in London. It wasn't exactly love at first sight, but I often (b) *found* myself looking in his direction, and he always (c) *smiled* back, and his eyes (d) *lingered* just a little longer than was necessary. So we (e) *started* having lunch together in a small cafe, and then, if the weather was fine, we (f) *went* for a walk in the park, and (g) *chatted* endlessly about everything. He (h) *lived* at one end of town, and I was miles away, but we often (1) *met* at weekends. I (j) *thought* it would last for ever, but of course it didn't. Nothing does!

III. Заключна частина заняття.

1. Повідомлення домашнього завдання.

Write some sentences about what you did when you were a child using the verb forms to express past actions and habits.

2. Підведення підсумків заняття.

What have we done today?

What new phasal verbs have you studied?

What new have you discovered for yourself?

Додаток Д

Конспект заняття–експерименту для формуванню уміння самостійно знаходити та використовувати словотворчі засоби вираження ФСП фазовості

ТЕМА: Експериментальна робота для формуванню уміння самостійно знаходити та використовувати словотворчі засоби вираження ФСП фазовості.

НАВЧАЛЬНА МЕТА:

- навчити розпізнавати та виявляти словотворчі засоби вираження ФСП фазовості;
- навчити розпізнавати та розуміти словотворчі засоби вираження початку, продовження та припинення дії ;
- навчити вживати словотворчі засоби вираження ФСП фазовості в усному мовленні та письмі;
- навчити сприймати та розпізнавати на слух словотворчі засоби вираження ФСП фазовості.

РОЗВИВАЛЬНА МЕТА:

- розвивати уміння переносу знань та навичок у нову ситуацію на основі здійснення проблемно–пошукової діяльності;
- розвивати мислення;
- розвивати здібність логічного викладення думок;
- розвивати самостійність у праці.

ВИХОВНА МЕТА:

- виховувати культуру спілкування студентів, прийнятої у сучасному світі;
- виховувати позитивне ставлення до іноземної мови;
- виховувати такі риси характеру як доброзичливість, толерантність, колективізм, активність і працьовитість.

ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ: заняття–експеримент.

ОБЛАДНАННЯ: дошка, схема, картки із завданнями, роздатковий матеріал, індивідуальні посібники.

ХІД ЗАНЯТТЯ

I. Початок заняття.

1. Повідомлення теми та мети заняття.

The two most common forms of communication—speaking and writing—depend on words. When you speak, you very often use gestures and facial expressions to help communicate your thoughts and ideas. When you write, however, you have only words and punctuation to make your ideas easy to understand. You must, therefore, write words that express your meaning clearly. And today we'll study the new way of expressing beginning, duration and cessation with the help of word-forming means.

2. Мовленнєва зарядка.

Let's try to find the phasal verbs denoting beginning, duration, cessation.

He was singing a nice English song.

To know everything is to know nothing.

A good beginning makes a good ending.

Better die standing than live kneeling.

The proof of the pudding is in the eating.

Spades for digging, pens for writing,

Ears for hearing, teeth for biting,

Eyes for seeing, legs for walking,

Tongues for tasting and for talking.

II. Основна частина заняття (експериментальна).

1. Розпізнання студентами словотвірних засобів вираження ФСП фазовості (групова робота).

A. Choose the alternative which best matches the meaning of the underline words.

1. As it was getting late. I decided to press on.

a find a place to sleep

b phone for help

Isn't it time you stopped being an eternal teenager? Isn't it time you got your hair cut, got a job, got married and..... down?

6. The football match had to be ..... off because of rain.

7. This is going to be a long meeting, so I suggest that we ..... off now for lunch and resume at two thirty.

9. Whole villages have been ..... off by the heavy flooding following ten days of non-stop rain.

10. When I go to bed, I like to read for about ten minutes. I always turn down the corner of the page when I stop so that, next night, I can pick up exactly where I ..... off.

11. There has been no rain at all this summer: even the village pond has ..... out completely.

12. It looks as if Diana and her husband have ..... out again: they're not speaking to each other.

13. «I hear that you and Vivienne have split up. What happened?»

«Well, we tried to make a go of it, but things just didn't ..... out as we had hoped».

14. After the first year, very few students ..... out: most go on to complete their studies.

B. Using the verbs and particles given, make up phasal verbs which complete the sentences.

VERBS: set, pull, break, split, work, settled, cut, give, carry

PARTICLES: down, on, out, off, up, off, down, out, up

1. Please ..... and pay attention, everybody!

2. If two lovers decide to separate, we say that they .....

3. Harry says he intends to ..... his engagement to Naomi because she always opened her boiled eggs at the wrong end.

4. To leave on a journey is to .....

5. If you decide to reduce the number of cigarettes that you smoke or the

amount of food you eat, we say that you have decided to .

6. To solve a problem, such as a mathematical problem, is to .....it.

7. To continue doing something is to..... doing it.

8. Switzerland had intended to enter a team for the International Tiddlywinks Contest, but had to at the last moment when they realised That nobody in Switzerland knew how to play the game.

9. Robert Brent has..... his attempt to beat the hard-boiled egg eating record because he afraid of getting salmonella.

3.Контроль сформованих навичок та вмінь учнів.

Headlines

The phasal verbs in these headlines each contain a one-letter spelling mistake, for instance. "MAN PRESSED UP AS WOMAN ARRESTED IN PARK", which should be "MAN DRESSED UP AS WOMAN ARRESTED IN PARK". To help you find the mistakes, here is a checklist of the wrong and right letters.

The wrong letters: T E L G R X U R P M

The right letters. A G T L O H G T M E

1. LOCAL RESIDENTS PROTEST AS HIPPIES LOVE IN. HIPPIES SAY, «WE HAVE NOWHERE ELSE TO GO».
2. RACE RIOTS: MAYOR APPEARS TO COMMUNITY LEADERS TO CALM DOWN
3. POLICE PRAISE YOUNGSTER WHO JETTED DOWN THIEVES' CAR NUMBER: «COLLECTING CAR NUMBERS IS JUST A HOBBY», SAYS MODEST HERO
4. MAN AND WIFE SEX OFF ON ROUND-THE-WORLD YACHTING TRIP
5. HOUSEWIFE RAMBLES AWAY ALL THE HOUSEKEEPING MONEY AT THE CASINO
6. DEMOCRATS PAIN ON REPUBLICANS IN LATEST OPINION POLL

7. CONTROVERSY OVER SUNDAY OPENING OF INDIAN SHOPS IN LONDON: SHOPOWNERS SAY THEY INTEND TO CURRY ON AS USUAL
8. NEW ZEALAND NOCTURNAL GROUND PARROT IN DANGER: «WE MUST CONSERVE ITS HABITAT OR IT WILL DIG OUT SOON», SAYS LEADING NATURALIST
9. UNWANTED AND UNLOVED: VILLAGERS TELL GYPSIES, «STOVE OFF AND LEAVE US ALONE»
10. AFTER FIFTEEN YEARS, HUSBAND FINALLY MUMBLES TO WIFE'S LOVER

III. Заключна частина заняття.

1. Повідомлення домашнього завдання.

Choose a phasal verb from the list below to complete the captions. Each phasal verb is used twice but with different meanings. (You may need to change the tense or form of the verb.)

go of

switch off

go out

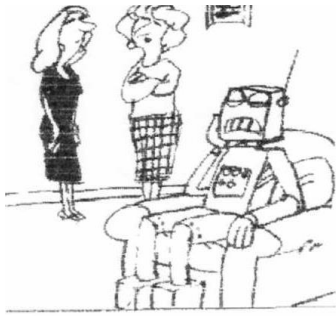
put back

1.«Phew! I think this cheese is about to.....!»

2.«Now, don't let the fire...!»

3. “When he is bored, he simply.....”

4. “That’s the end of the summer. Time to.....the clocks.”

5. “Please.....all books in their proper place.”

6. “Don’t forget to .....the light before you go to bed.”

7. “Be careful how you handle that gun, or it might.....”

8. “He.....at the same
time every night”

2. Підведення підсумків заняття.

What have we done today?

What new means of expressing beginning, duration and cessation have you studied?

Did you like this experimental lesson ?

МОЛОДИЙ ВЧЕНИЙ

120
РОКІВ

TRADERE
PROGRESU
PROSPERITATE

5

(57)

2018

ЧАСТИНА I

Редакційна колегія журналу

Базалій Валерій Васильович – доктор сільськогосподарських наук (Україна)
Балашова Галина Станіславівна – доктор сільськогосподарських наук (Україна)
Гриценко Дмитро Сергійович – кандидат технічних наук (Україна)
Змерзлий Борис Володимирович – доктор історичних наук (Україна)
Іртищева Інна Олександрівна – доктор економічних наук (Україна)
Коковіхін Сергій Васильович – доктор сільськогосподарських наук (Україна)
Лавриненко Юрій Олександрович – доктор сільськогосподарських наук (Україна)
Лебедева Надія Анатоліївна – доктор філософії в галузі культурології (Україна)
Морозенко Дмитро Володимирович – доктор ветеринарних наук (Україна)
Наумкіна Світлана Михайлівна – доктор політичних наук (Україна)
Нетюхайло Лілія Григорівна – доктор медичних наук (Україна)
Пекліна Галина Петрівна – доктор медичних наук (Україна)
Писаренко Павло Володимирович – доктор сільськогосподарських наук (Україна)
Романенкова Юлія Вікторівна – доктор мистецтвознавства (Україна)
Севостьянова Наталія Іларіонівна – кандидат юридичних наук (Україна)
Стратонов Василь Миколайович – доктор юридичних наук (Україна)
Ходосовцев Олександр Євгенович – доктор біологічних наук (Україна)
Шаванов Сергій Валентинович – кандидат психологічних наук (Україна)
Шайко-Шайковський Олександр Геннадійович – доктор технічних наук (Україна)
Шапошников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук (Україна)
Шапошнікова Ірина Васиївна – доктор соціологічних наук (Україна)
Шепель Юрій Олександрович – доктор філологічних наук (Україна)
Шерман Михайло Ісаакович – доктор педагогічних наук (Україна)
Шипота Галина Євгенівна – кандидат педагогічних наук (Україна)
Яковлев Денис Вікторович – доктор політичних наук (Україна)

Міжнародна наукова рада

Arkadiusz Adamczyk – Professor, dr hab. in Humanities (Poland)
Giorgi Kvinikadze – PhD in Geography, Associate Professor (Georgia)
Janusz Wielki – Professor, dr hab. in Economics, Engineer (Poland)
Javad Khamisabadi – Professor, PhD in Industrial management (Iran)
Inessa Sytnik – Professor, dr hab. in Economics (Poland)
Вікторова Інна Анатоліївна – доктор медичних наук (Росія)
Глуценко Олеся Анатоліївна – доктор філологічних наук (Росія)
Дмитрієв Олександр Миколайович – кандидат історичних наук (Росія)
Марусенко Ірина Михайлівна – доктор медичних наук (Росія)
Швецова Вікторія Михайлівна – кандидат філологічних наук (Росія)
Яригіна Ірина Зотовна – доктор економічних наук (Росія)

Повний бібліографічний опис всіх статей журналу представлено у:
Національній бібліотеці України імені В.В. Вернадського,
Науковій електронній бібліотеці Elibrary.ru, Polish Scholarly Bibliography

Журнал включено до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:
РИНЦ, ScholarGoogle, OAJI, CiteFactor, Research Bible, Index Copernicus.
Index Copernicus (IC^{TM} Value): 4.11 (2013); 5.77 (2014); 43.69 (2015); 56.47 (2016)

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 18987-7777Р від 05.06.2012 р.,
видане Державною реєстраційною службою України.

Обкладинка журналу присвячена ювілею Національного університету біоресурсів і природокористування України, який відзначає 120-річчя свого заснування. Історія створення університету бере свій початок від сільськогосподарського відділення, яке було відкрите ще у 1898 році. Університет є провідним вищим аграрним закладом освіти України. 120 років для навчального закладу – це унікальна дата, яка примножує мудрість і досвід, дає натхнення і нові стимули для подальшої підготовки фахівців та виховання молоді.

Відповідальність за зміст, добір та викладення фактів у статтях несуть автори. Редакція не завжди поділяє позицію авторів публікацій. Матеріали публікуються в авторській редакції. Передрукування матеріалів, опублікованих в журналі, дозволено тільки зі згоди автора та редакції журналу.

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

- Белюга Т.В.**
Топос «село Романівка» з позиції наукової та фольклорної нарації Тадея Рильського.....95
- Бичкова Т.С.**
Особливості невербальної комунікативної поведінки галичан кінця XIX ст. (на матеріалі твору Івана Франка «Перехресні стежки»).....98
- Білозір О.С.**
Проблема функціонально-семантичного поля фазовості у лінгвістиці.....102
- Голуб О.М., Жукова М.К.**
Переклад реалій у художніх творах для дітей (на матеріалі перекладу роману для дітей Дж. Бінг «Molly Moon's Hypnotic Time-Travel Adventure» українською мовою).....107
- Дзинглюк О.С., Гогуленко О.П.**
Ономастикон історико-психологічного роману Павла Загребельного «Євпраксія» як матеріал для вивчення своєрідності гендерного світу українців.....111
- Іванченко В.Є.**
«Те, що позбавляє сну...» Г. Костенко: карнавальний відгук на життя.....114
- Кардаш Л.В.**
Діалектологічна спадщина Івана Зілінського.....118
- Костик Є.В.**
Формування міжкультурної компетенції студентів у вивченні текстів країнознавчого характеру.....121
- Незвеська А.М.**
Фоносемантичні зв'язки у сучасних різносистемних мовах.....124
- Павлюх Н.М.**
Образ читача у новелах Е. Т. А. Гофмана.....128
- Савчук Т.Г.**
Когнітивна карта сучасного англomовного гастрономічного рекламного естетичного дискурсу.....132

Смольницька О.О.

Аристократична поезія елизаветинців і авторів пізніших діб у перекладах українських неокласиків різних поколінь...137

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Маліновський В.В.

Синтез класичного та постмодерн танцю як фундамент для більшого впливу ідейної та емоційної сфери вистави на глядача.....144

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Ветринська А.В.

Процес систематизації та унормування бальних танців XX ст. і його значення для формування сучасної європейської програми.....147

Драч Т.Л.

Становлення суміжних з модерном напрямів хореографії в Україні.....151

Кундис Р.Ю., Замлинний О.В.

Проблема вибору сюжетної основи для хореографічного твору.....154

Мерлянова О.А., Демитрашко І.М.

Вплив творчого доробку Ю.М. Григоровича на балетне мистецтво...157

Нечитайло Г.А., Коновалова О.В.

Інтерпретація образу людини у портретному жанрі європейського живопису початку XXI століття.....161

Полякова О.В.

Узагальнення особливостей проектування інтелектуально керованого житлового середовища в контексті охорони здоров'я мешканців.....166

АРХІТЕКТУРА

Кулик Д.О.

Сучасні тенденції дизайну внутрішнього середовища дитячих освітніх установ.....170

Bychkova T.S.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

FEATURES THE GALICIANS' NON-VERBAL COMMUNICATIVE BEHAVIOR OF THE LATE 19TH CENTURY (BASED ON THE TALE «CROSS PATHS» BY IVAN FRANKO)

Summary

The article analyzes the features of Galicians' non-verbal communicative behavior of the late 19th century, in particular in the field of etiquette. The most common gestures that Galician townspeople used in standard communicative situations (establishing / completing contact, etc.) are highlighted. Among them, a handshake, bows, stands and means of proxemics. It was found out that etiquette gestures, as a rule, are multifunctional. The use of these non-verbal means was determined not only by the situation of communication, but also by social, gender, and other factors.

Keywords: non-verbal communicative behavior, gestures, proxemics, etiquette, standard communicative situations.

УДК 81'37

ПРОБЛЕМА ФУНКЦІОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ФАЗОВОСТІ У ЛІНГВІСТИЦІ

Білозір О.С.

Криворізька Центрально-Міська гімназія

В поданій статті розглядається проблема функціонально-семантичних полів у лінгвістиці та їх місце у функціональній граматиці. Подані системні ознаки функціонально-семантичних полів. У дослідженні розглянуто угруповання та структурні компоненти функціонально-семантичних полів. Виокремлено фазові значення та їх характеристика, а також визначені компоненти функціонально-семантичного поля фазовості. Зроблено висновок, що базою для виділення певного функціонально-семантичного поля у мові є граматична категорія, синтаксична конструкція або комплекс таких конструкцій та інші граматичні засоби разом із взаємодіючими з ними на семантичній основі елементами різних рівнів системи мови.

Ключові слова: лінгвістика, функціонально-семантичне поле, фазовість, угруповання, компоненти.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві відкрились нові перспективи, пов'язані з дослідженням проблеми функціонально-семантичного поля (ФСП) фазовості у лінгвістиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певні шляхи вирішення проблеми функціонально-семантичних полів у лінгвістиці шукаються і сьогодні, про це свідчать роботи Т.В. Булигіної, М.Я. Гловинської, Н.В. Ільків, О.В. Падучевої, В.А. Погосяна та інших науковців. Проблемою фазовості в різний час цікавилися багато лінгвістів: Б.М. Балін, О.В. Бондарко, В.В. Виноградов, Ю.С. Маслов, В.П. Недашков, Н.Б. Телін, О.М. Тихонов, Ф.А. Равен, В. Фляйшер, Т.Б. Черкасова, М.О. Шелякін тощо. Кожен з дослідників виокремлює різну кількість фаз, дають їм інші назви.

О.В. Бондарко під функціонально-семантичним полем розумів систему різнорівневих мовних одиниць (лексичних, морфологічних, синтаксичних), здатних виконувати одну спільну функцію на основі спільності категоріального змісту [3, с. 14].

Функціонально-семантичне поле – двостороння одиниця, що об'єднує інваріантне значення і різносторонні формальні засоби його вираження. На відміну від семантичної категорії функціо-

нально-семантичне поле відображає специфічну побудову і специфічне функціонування семантичної категорії у порівнюваних мовах [7, с. 15].

Функціонально-семантичне поле починальності в німецькій мові у зіставленні з англійською мовою розглядала у своєму дослідженні [6] І.Г. Воротнікова.

Функціонально-семантичне поле розглядається у лінгвістиці як своєрідне угруповання мовних елементів, якому властиві такі риси [6, с. 7]:

- наявність спільних інваріантних функцій у елементів, які утворюють певне угруповання;
- взаємодія не тільки однорядних, а й нерівнорядних елементів, зокрема, граматичних і лексичних;

- членування поля відповідно до принципу його структурної організації на центр і периферію.

Проведені дослідження мають велике значення для лінгвістики.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження функціонально-семантичного поля фазовості обумовлено відсутністю наукових робіт з даної проблеми в області граматики як англійської, так і німецької мови; але вимагає уваги до себе, оскільки фазовість, поряд з іншими функціонально-семантичними

категоріями, передає семантичну багатогранність лексем, що характеризують різні відтінки дії. Тому необхідне комплексне дослідження засобів, що формують функціонально-семантичне поле фазовості в германських мовах, у ході якого проаналізувати роль, місце і характерні особливості конститuentів поля.

Мета статті є виявлення характерних особливостей, структури та компонентів функціонально-семантичного поля фазовості.

Виклад основного матеріалу. Функціональна граматики трактується як граматики, а) орієнтована на опис закономірностей і правил функціонування граматичних одиниць, що (у взаємодії з одиницями різних рівнів мовної системи) передають зміст висловлювання, і як граматики, б) що включає опис функцій мовних засобів не тільки в напрямку від засобів до функцій, але й від функцій до засобів [4, с. 3].

Основним принципом побудови функціональної граматики є опис системи функціонально-семантичних полів в англійській та німецьких мовах (таких, як аспектуальність, темпоральність, персональність, кондиціональність та ін.). З цієї основою поданого варіанта функціональної граматики пов'язані й інші особливості: розмежування і співвідношення мовного й розумового (понятійного, значущого) змісту, трактування рівня функціонування граматичних одиниць у висловлюваннях як особливого рівня їх існування та опису.

Принцип «від функції до засобу» може бути провідним у граматиці і специфіка функціональної граматики виявляється в реалізації саме цього принципу. Опис граматичної будови мови включений в загальну систему функціональної граматики.

Грамматична побудова мови характеризується структурою, в якій виділяються: «а) центр, де зосереджені специфічні ознаки граматики, на відміну від лексики, та б) периферія, де представлені єдності, які поєднують ознаки граматики та лексики (наприклад, лексико-граматичні розряди різних ступенів)» [2, с. 4]. Передумови взаємодії граматики та лексики лежать в основі самої структури граматичного устрою.

Грамматичний устрій включає різні типи системно-структурної організації категоріальних явищ – не тільки системи (підсистеми) у рамках окремих мовних рівнів, але і міжрівневі, різні рівневі системи, основані на об'єднанні й взаємодії морфологічних, синтаксичних, словотворчих, лексико-граматичних та лексичних елементів. Такі системи – двобічні змістово-формальні єдності, які формуються граматичними одиницями, класами та категоріями разом із взаємодіючими з ними на семантичній основі засобами різних мовних рівнів, прийнято називати функціонально-семантичними полями. Система ФСП в англійській мові відноситься до граматичної будови мови, представляє собою особливий її аспект – семантично об'єднані різні рівневі мовні елементи (з граматичною основою), утворюючи той потенціал функцій і засобів, котрий реалізується в мові.

Кожна граматики містить у собі функціональний аспект. Він так або інакше поданий і в формальній за походженням граматиці, тобто в граматиці, що послідовно рухається від форми до значення. Якщо функціонування граматичних одиниць у взаємодії з елементами різних мов-

них рівнів стає спеціальним об'єктом аналізу, то, доведено, що йдеться мова про суттєві ознаки функціональної граматики. Якщо ж крім напрямку від форми до семантики в граматичному описі використовується протилежний напрямок – від семантичних категорій до формальних засобів їх вираження, то тип функціональної граматики виступає у всій повноті своїх ознак

Поняття функціонально-семантичного поля відображає явище взаємодії елементів різних мовних рівнів, що в повній мірі розкриваються при їх функціонуванні в мові. Але системно-мовні основи єдності типу функціонально-семантичного поля закладені у самому ядрі граматичної будови мови, ядрі граматичної категоріальності.

Таким чином, граматичний устрій мови має «польову» структуру з максимальною граматичалізованим ядром та лексико-граматичною периферією. Ця частина граматики включається у більш широку сферу будови мови, що охоплює все категоріальне не тільки в граматиці, але й в лексиці, а також у фонетиці. Грамматична категоріальність і граматична будова мови являють собою центр, ядро більш ширшої сфери мовленнєвої категоріальності і мовленнєвої будови.

Грамматичні одиниці, класи та категорії є основними носіями особисто граматичної семантики – категоріальних значень. Ці значення містять в собі понятійне ядро, мають понятійну основу – усе це суто мовні закономірності.

«В змісті граматичних класів та категорій дургорядну або домінуючу функцію можуть виконувати, поряд із семантичними, також і внутрішньомовні структурні функції, які не пов'язані безпосередньо з розумовим (понятійним) змістом і не відображають позамовних відношень» [1, с. 84]. Це посилює особисто мовну специфіку граматичної будови.

Звернення до правил функціонування граматичних одиниць вимагає виходу в широку галузь взаємодії елементів різних рівнів і аспектів мови у висловлюванні. Система граматичних одиниць, класів і категорій разом з правилами їх функціонування – це не найвища «позиція» у всьому тому, що пов'язане з мовою та з її використанням. Ця система підпорядкована тому, для чого вона служить, – формуванню та вираженню (у взаємодії з лексикою і з опорою на лексику) розумового змісту.

При такому розумінні граматики в її сферу включається широке коло проблем співвідношення понятійних категорій та їх мовленнєвого втілення, їх мовної семантичної інтерпретації у змісті категорій англійської мови.

Розробка цих питань входить в особливу область граматики – функціональну граматику, спеціально орієнтовану на вивчення та опис закономірностей функціонування одиниць граматичної будови мови для вираження розумового змісту.

В сучасній лінгвістиці існують різні напрями функціональної граматики. На відміну від «ряду функціонально-граматичних концепцій (наприклад, від концепції А. Мартіне, де значна увага у сфері граматики концентрується на ролі того чи іншого елемента в реченні, до концепції С. Діка, яка фактично в багатьох відношеннях зберігає зв'язок із трансформаційним синтаксисом) тлумачення функціональної граматики, характеризується орієнтуванням на поняття

функціонально-семантичного поля, яке дає системність матеріалу для аналізу функцій одиниць різних рівнів будови мови» [5, с. 137].

ФСП – групування граматичних та «будівельних» лексичних одиниць, а також різних комбінованих (лексико-синтаксичних) засобів англійської мови, які ґрунтуються на певній семантичній категорії і взаємодіють на основі загальності їх семантичних функцій. Кожне поле містить систему типів, різновидів та варіантів визначеної семантичної категорії, що відповідають різноманітним формальним засобам їх вираження. ФСП – єдності двопланові, вони мають не тільки план змісту, але і план вираження.

Поняття ФСП пов'язано з уявленням про деякий простір. В умовному просторі функцій засобів визначається конфігурація центральних та периферійних компонентів поля, виділяються зони перетинання з іншими полями.

У граматиці, котра ґрунтується на понятті ФСП, принцип системності поширюється на наступні аспекти аналізу:

- розгляд поля як системи особливого типу (гетерогенної з точки зору структурно-рівневих ознак її компонентів);
- аналіз структури єдностей (моноцентричної та поліцентричної);
- тлумачення плану змісту ФСП (на основі комплексу відмінних ознак) як багатоступінчастої ієрархічної системи семантичної варіативності (субкатегоріальності), співвіднесеної з варіативністю засобів формального вираження;
- вивчення взаємних відносин (пересічення) ФСП, розгляд їх комплексів та групувань, і, нарешті, уявлення визначеної сукупності ФСП як системи;
- дослідження системної організації семантичних функцій.

Будь-яка система має ознаку цілісності. Її виявлення в різних системах може відрізнитися суттєвими особливостями. В функціонально-семантичному полі дана ознака характеризує зміст поля, яке базується на визначеній семантичній категорії. Що ж стосується засобів формального вираження, то їх сукупність позбавлена цілісності, оскільки вони відносяться до різних мовних рівнів та за своєю структурою різноманітні.

Функціонально-семантичне поле – це двобічна (змістово-формальна) єдність, що формується граматичними (морфологічними та синтаксичними) засобами мови разом із взаємодіючими з ними лексичними, лексико-граматичними та словотвірними елементами, які відносяться до тієї ж семантичної зони.

Функціонально-семантичні поля утворюють у мові (на змістові основі) певні угруповання [5, с. 152–154]:

- ФСП із предикативним ядром;
- ФСП із суб'єктно-об'єктивним (предикативно-суб'єктивним та предикативно-об'єктивним) ядром;
- ФСП із якісно-кількісним ядром: якість, кількість, компаративність;
- ФСП з обставинним ядром локативності; комплекс полів обумовленості (поля причини, мети, умови, поступливості, наслідків).

У системі функціонально-семантичних полів ФСП фазовості відноситься до першого угруповання. В дане угруповання входять [5, с. 52]:

а) комплекс полів аспектуальних та аспектуально-темпоральних відношень: аспектуальні поля, часова локалізованість – фазовість, таксис, темпоральність в її зв'язках з аспектуальністю та іншими полями які відносяться до цього комплексу;

б) темпоральність, модальність;

в) комплекс полів, що пов'язують предикативність із суб'єктивністю та об'єктивністю: персональність, залоговість (активність / пасивність, зворотність, перехідність/ неперехідність).

Зв'язки системного членування ФСП з семантичною структурою речення із семантикою частин мови та їх граматичних категорій, як було показано раніше, не набувають характеру повного й послідовного паралелізму, але загальні тенденції, значні перетинання в цих членуваннях явні. Це не дивно. Семантичні категорії, які лежать в основі ФСП, беруть початок і в семантичній структурі речення-висловлювання, і в пов'язаній з цією структурою семантиці частин мови та їх категорій (орієнтованих на певні функції в семантичній структурі речення-висловлювання).

Фактично всі подані «сфери членування – членування семантичної структури речення та членування в семантиці частин мови і притаманних їм категорій являють собою різні аспекти системи розумово-мовної категоризації, яка відображає членування і зв'язки явищ немовного світу у сприйнятті людини та орієнтується на системну організацію мовних значень» [5, с. 158].

Підкреслимо ще раз: в основу опису ФСП у напрямку від семантики до формальних засобів її вираження закладено (у тому типі функціональної граматики, о котрій йдеться мова) не все взагалі, не абиякий зміст, котрий можна добути з висловлювань англійською мовою, а лише категоріальний зміст, отже той, котрий знаходить втілення в значеннях граматичних форм і категорій, в граматичних словах, у спеціальних типах синтаксичних конструкцій, або значеннях лексико-граматичних розрядів. Саме на цій основі виділяються ФСП I, які описуються у граматиці даного типу.

Таким чином, виділення й опису ФСП в германських мовах ґрунтуються на категоріальній основі (тільки більш ширшій, ніж окремі граматичні категорії та форми). Отже, опису ФСП будуються на категоріальній основі, єдиної для граматики в цілому. Цей висновок не суперечить напрямку аналізу «від семантики до форми», який є характерним для функціональної граматики (поряд із напрямком «від форми до семантики»), оскільки сама семантика, про яку йдеться мова, оснований на граматичній категоріальності: це семантика, яка висловлюється граматичними одиницями, класами та категоріями у взаємодії з мовними засобами різних рівнів, які входять до складу ФСП.

Базою для виділення певного ФСП у мові є граматична категорія, синтаксична конструкція або комплекс таких конструкцій та інші граматичні засоби разом із взаємодіючими з ними на семантичній основі елементами різних рівнів системи мови.

Одним із компонентів якісної аспектуальності ФСП є фазова (інакше фазисна) детермінація. «Ця детермінація являє собою виділення однієї з фаз протікання дії або стану – початкової, середньої або завершальної. Виділення завершальної фази дії практично часто з'єднується із значенням досягнення межі або наближення до межі. Виді-

лення серединної фази, тобто «інтрагермінальний» розгляд дії (розгляд *intra terminos* – десь «між» початковою та завершальною межею), відповідно зливається із значенням недосягнення межі, незавершеності. Тільки виділення початкової фази дії або стану дає більш самостійне аспектуальне значення – інг्रेसивне (інцептивне) широко представлене в самих різних мовах» [5, с. 201].

Спираючись на ці теоретичні положення, доведемо, що фазові значення, котрі приєдналися до значень предикативних, передусім дієслівних лексем, характеризують етапи протікання дії.

Мета опису наступна:

- характеристика систем фазових значень;
- визначення тих лексико-граматичних, граматичних, контекстуальних та лексичних засобів, котрі використовуються у висловлюванні для вираження вказаних значень;
- опис особливостей вживання конкретних фазових показників.

До фазових прийнято відносити значення «to start», «to continue», «to stop», котрі збігаються із значенням відповідних англійських дієслів у багатьох випадках їх застосування. Фазові значення утворюють систему, в якій початковим та найпростішим являється значення «to start». Як похідне можна розглянути значення «to stop», що тлумачиться як «not to start», та значення «to continue», яке тлумачиться, як «not to continue» і відповідно як «not to start». Таким чином, значення «to start» є основним компонентом усіх трьох фазових значень.

Звичайно, фазові значення кваліфікуються як предикати, котрі утворюють семантичний центр пропозиції, яка висловлюється у реченні. Разом з цим ці значення, поряд із модальними та каузативними, завжди супроводжують інші предикати, що дозволяє їх кваліфікувати як «предикативні» значення. «Для характеристики предикативних значень можна використовувати такі терміни, як непередикативний функтор та оператор» [5, с. 205]. Використовуючи термін оператор, маємо на увазі, що фазові значення – це семантичні одновалентні оператори.

Взаємодія фазових значень не тільки з предикатом, а й з всією ситуацією – факт дуже привабливий, оскільки він вимагає при описі цих значень, як і будь-яких інших аспектуальних значень, як мінімум, враховувати наступні фактори:

- 1) лексичне значення предикативного слова (дієслова);
- 2) денотативний статус актантів предиката;
- 3) наявність аспектуально релевантних обставин; видочасове значення дієслівної форми.

Будь-яке з трьох фазових значень володіє здібністю приєднуватися до значень предикативних, головним чином дієслів, котрі в силу своїх семантичних особливостей, поєднуються з цими значеннями. Проте, «фазові значення не просто приєднуються до дієслова, а й нашаровуються на ситуацію, яка виражається в реченні» [5, с. 207].

Фазові значення, як і будь-які операторні значення, співвідносяться з поняттям ФСП. ФСП фазовості складається з трьох компонентів. Перший компонент – семантичні класи предикативних слів з основним дієсловом, котрі сполучаються з фазовими значеннями; другий компонент – лексико-граматичні, граматичні та контекстуальні

засоби, котрі в тій чи іншій мірі використовуються для висловлювання фазових значень; третій компонент – слова та словосполучення, які лексично виражають фазові значення і відповідно сполучаються з семантичними класами дієслів, що утворюють перший компонент ФСП.

Наведемо характеристику усіх компонентів ФСП фазовості.

Якщо погодитися з тим, що фазові значення відповідають етапам дії у часі, то, очевидно, що поєднуватися з цими значеннями можуть дієслова, які означають дію, а та в свою чергу локалізується у часі, за своєю природою може припинятися або поновлюватися. Дієслова, які означають локалізованість дії у часі, поєднуються з фазовими дієсловами. Справа в тому, що локалізовані дії у часі можуть бути двох видів. Одні дії майже не мають часової тривалості. Час їх здійснення співвідноситься з точкою на часовій осі, інакше з моментом часу. Це миттєві дії, котрі виконуються «одним рухом, за один раз».

В інших дій час здійснення являє собою відрізок, який можна відкласти на часовій осі, і котрий, таким чином, являє собою певний період часу. Це не миттєва, або тривала дія, а дія яка відбувається протягом певного, встановленого періоду.

Тільки у локалізованих у часі діях можна виділити етапи, котрі прийнято називати фазами, і, відповідно, тільки ці дії поєднуються з фазовими значеннями:

e.g. A girl began to write a letter.

A girl continued to write a letter.

A girl finished to write a letter.

z.b. Das Mädchen beginnt den Brief zu schreiben.

Das Mädchen schreibt den Brief weiter.

Das Mädchen endet den Brief.

Висновки і пропозиції. Функціональна граматики має певні системні ознаки:

- що включає опис семантичних категорій, які спираються на різні засоби граматичних висловлювань в мові, в їх взаємодії із засобами лексичними та контекстуальними (мова йде про систему функціонально-семантичних полів);
- яка спрямована на опис закономірностей та правил функціонування граматичних форм та конструкцій, взаємодіючих з одиницями різних рівнів мовної системи в передачі змісту висловлювання.

Базою для виділення певного ФСП у мові є граматична категорія, синтаксична конструкція або комплекс таких конструкцій та інші граматичні засоби разом із взаємодіючими з ними на семантичній основі елементами різних рівнів системи мови.

Функціонально-семантичне поле яке є об'єктом вивчення функціональної граматики має три характерні структурні компоненти: семантичні класи предикативних слів з основним дієсловом, котрі сполучаються з фазовими значеннями; лексико-граматичні, граматичні та контекстуальні засоби, котрі в тій чи іншій мірі використовуються для висловлювання фазових значень; слова та словосполучення, які лексично виражають фазові значення і відповідно сполучаються з семантичними класами дієслів.

Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо в розробці методичних рекомендацій при вивченні теоретичної та практичної граматики германських мов.

Список літератури:

1. Адмони В.Г. Грамматический строй как система построения и общая теория грамматики / В.Г. Адмони. – Л.: Просвещение, 1988. – 331 с.
2. Бондарко А.В. Основы функциональной грамматики / А.В. Бондарко. – С.-Петербург, 1999. – 275 с.
3. Бондарко А.В. Понятия «семантическая категория», «функционально-семантическое поле» и «категориальная ситуация» в аспекте сопоставительных исследований / Бондарко А.В. // Методы сопоставительного исследования языков. – М.: Наука, 1988. – С. 12–19.
4. Бондарко А.В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии / А.В. Бондарко. – М.: «Либроком», 2013. – 208 с.
5. Бондарко А.В. Теория функциональной грамматики: Введение. Аспектуальность. Временная локализованность. Таксис / А.В. Бондарко. – М.: «Либрокон», 2014. – 358 с.
6. Воротникова І.Г. Функціонально-семантичне поле починальності в німецькій мові у зіставленні з англійською мовою: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / І.Г. Воротникова. – Донецьк, 2000. – 19 с.
7. Кочерган М.П. Теорія функціонально-семантичного поля та її застосування в зіставному мовознавстві / Кочерган М.П. // Мовознавство, 2007, № 4–5. – С. 13–19.

Белозёр О.С.

Криворожская Центрально-Городская гимназия

ПРОБЛЕМА ФУНКЦИОНАЛЬНО-СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ ФАЗОВОСТИ В ЛИНГВИСТИКЕ

Аннотация

В данной статье рассматривается проблема функционально-семантических полей в лингвистике и их место в функциональной грамматике. Представленные системные признаки функционально-семантических полей. В исследовании рассмотрены группировки и структурные компоненты функционально-семантических полей. Выделены фазовые значения и их характеристика, а также определены компоненты функционально-семантического поля фазовости. Сделан вывод, что базой для выделения определенного функционально-семантического поля в языке есть грамматическая категория, синтаксическая конструкция или комплекс таких конструкций и другие грамматические средства вместе с взаимодействующими с ними на семантической основе элементами различных уровней системы языка.

Ключевые слова: лингвистика, функционально-семантическое поле, фазовость, группировка, компоненты.

Bilozir O.S.

Kryvyi Rih Central City Gymnasia

PROBLEM OF FUNCTIONAL-SEMANTIC FIELD OF PHASE IN LINGUISTICS

Summary

The problem of functional-semantic fields in linguistics and their place in functional grammar is re-wied in this article . The systemic features of functional-semantic fields are presented. The grouping and structural components of functional semantic fields are considered in the research. The phase values and their characteristics are singled out, components of the functional-semantic field of phase are defined too. It is concluded that the basis for the exudation of the certain functional-semantic field in the language is the grammatical category, the syntactic structure or a complex of such structures and other grammatical means together with the semantically interacting elements of various levels of the language system.

Keywords: linguistics, functional-semantic field, phase, grouping, compo-nents.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ШЛЯХИ РОЗВИТКУ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

II МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**Львів
2018**

УДК 37.01(063)
К 65

Концептуальні шляхи розвитку: педагогічні науки. Матеріали
К 65 II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів,
11–12 травня 2018 року). – Херсон: Видавництво «Молодий вчений»,
2018. – 112 с.
ISBN 978-617-7640-14-0

У збірнику представлені матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції «Концептуальні шляхи розвитку: педагогічні науки». Розглядаються загальні питання педагогіки та історії педагогіки, теорії та методики навчання, теорії і методики професійної освіти та інше.

Збірник призначений для науковців, викладачів, аспірантів та студентів, які цікавляться педагогічною наукою, а також для широкого кола читачів.

УДК 37.01(063)

ISBN 978-617-7640-14-0

© Колектив авторів, 2018
© Видавництво «Молодий вчений», 2018

ЗМІСТ

ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Басюк М.К., Захаренко С.О. ДЕЯКІ ІДЕЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ О. А. ЗАХАРЕНКА	6
Бешлей М.Ю. КАЗКИ С. ДАУШКОВА ЯК ЗАСІБ НАРОДНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ	9
Жулковський В.В. НАПРЯМИ ТА ЗАСОБИ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СПІЛКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ	12
Карпєва В.В. ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ У ПОГЛЯДАХ МАРТІНА ЛЮТЕРА	14

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

Березенська С.М. МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕКТРОННОГО НАВЧАЛЬНОГО КУРСУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ ЕЛЕКТРОТЕХНІКИ	18
Білозір О.С. CLIL-УРОКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ІНОЗЕМНИХ МОВ	21
Бобер А.А. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ	23
Драченко В.В. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У РАМКАХ ШКІЛЬНИХ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ	26
Жукова Т.Ю. КООПЕРАТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ В СТАРШІЙ ШКОЛІ	29
Коренюк К.О. ЯКІСНА ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА В СЕРЕДНІХ ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ – НЕОБХІДНА УМОВА РЕАЛІЗАЦІЇ ІДЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА І ПРИРОДИ	33
Токмань В.В. КОМУНІКАТИВНО ОРІЄНТОВАНЕ ВИКЛАДАННЯ ГРАМАТИКИ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ	37
Шевельов В.В. ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА КРАЄЗНАВЧОГО МАТЕРІАЛУ НА ЗАНЯТТЯХ З ІСТОРІЇ	40

форма заохочення є додатковою мотивацією для роботи з матеріалами електронного дистанційного курсу.

Список використаних джерел:

1. Бугайчук К. Л. Змішане навчання: теоретичний аналіз та стратегія впровадження в освітній процес вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] / К. Л. Бугайчук // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2016. – № 4 (54). – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/1434>.
2. Биков В. Ю. Технологія створення дистанційного курсу : навчальний посібник / В. Ю. Биков, Ю. М. Богачков, В. М. Кухаренко, Н. Г. Сиротенко, О. В. Рибалко. – К.: Міленіум. – 2008. – 324 с.
3. Коротун О. В. Методологічні засади змішаного навчання в умовах вищої освіти / О. В. Коротун // Інформаційні технології в освіті. – 2016. – № 3 (28). – С. 117-129.
4. Олійник Н. Ю. Персональне навчальне середовище як стратегія навчання в сучасному інформаційному суспільстві / Н. Ю. Олійник, Б. А. Половін // Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Збірник наукових праць. – Харків, УПА. – 2014. – № 45. – 205 с. – С. 21-25.

Білозір О.С.

*вчитель англійської мови,
Криворізька Центрально-Міська гімназія*

**СІЛЛ-УРОКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ КОМПЕТЕНТНОСТІ
З ІНОЗЕМНИХ МОВ**

Українські педагоги одноставно виокремлюють серед ключових поряд з компетентністю з державної мови також і компетентність з іноземних мов – адже усі усвідомлюють, що володіння іноземною мовою значно розширює можливості учнів щодо здобуття нових знань. Тому при розробці нових навчальних програм [1] поряд з предметними навчальними досягненнями визначаються і компоненти компетентності з іноземних мов.

Так, наприклад, у програмі з інформатики для 5-9 класів [1] визначено такі складові з досліджуваної компетентності – «спілкування іноземними мовами»:

– *уміння*: використовувати програмні засоби та ресурси з інтерфейсом іноземними мовами; використовувати програмні засоби для перекладу текстів та тлумачення іноземних слів; оперувати базовою міжнародною ІТ-термінологією;

– *ставлення*: усвідомлення ролі ІТ в інтерперсональній комунікації у глобальному контексті; розуміння необхідності володіння іноземними мовами для онлайн-навчання й активного залучення до європейської та глобальної спільнот, усвідомлення своєї причетності до них.

В даному аспекті зростає важливість взаємодії вчителя-предметника з вчителем іноземної мови через використання методики CLIL (Content and Language Integrated Learning (CLIL) – навчальні методики, коли на заняттях предмети викладаються іноземними мовами: їхня мета – вивчення предмету за допомогою іноземної мови, а іноземної мови через предмет. Такі методики використовуються в різних освітніх контекстах – від старшої групи дитячого садка до вищої освіти) [2].

Серед принципів, що визначають особливості методики CLIL-уроків, методисти відзначають наступні:

- Content (зміст): знання, вміння та навички з предметної галузі – у нашому випадку – інформатики.
- Communication (спілкування): на уроці відбувається не навчання іноземній мові, а навчання інформатиці іноземною мовою.
- Cognition (пізнання): здійснюється розвиток пізнавальних здібностей, що є підґрунтям для розвитку ключових компетентностей (уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість).
- Culture (культура): сприяє формуванню загальнокультурної компетентності.

Інформатика – один із предметів, для якого проведення CLIL-уроків є не просто «забаганкою», а майже природньою необхідністю. Її інтеграція з іноземною мовою є надзвичайно доцільною і плідною. Адже роль інформаційно-комунікаційних технологій у житті кожної людини постійно зростає, а досить часто деяке програмне забезпечення не має локалізації інтерфейсу українською мовою (мова не йде про програмні засоби, що розглядаються у шкільних підручниках, а про ті, які можна навести у якості додаткових прикладів, що є мобільними додатками, або хмарними «аналогами» того чи іншого засобу). Окрім цього, у мовах програмування високого рівня службові слова – англійські.

Навіть при вивченні змістової лінії «Основи алгоритмізації і програмування», використовуючи середовище програмування Lazarus, дуже часто як учні, так і вчителі, пишуть коментарі або ж повідомлення для виведення українською мовою, які потім відображаються некоректно при запуску програми на виконання. Звісно ж, виходом з цієї ситуації є обрання іншого кодування, але зазвичай цьому питанню не приділяється увага. Якщо з першого ж дня послідовно привчати дітей до написання таких кодових частин англійською мовою, це надасть можливість уникнути таких незручних моментів надалі.

На нашу думку, виходом з такої ситуації, є використання методики CLIL-уроків. Серед методичних аспектів проведення таких уроків слід відзначити значний обсяг робіт до та після проведення уроку – від розробки технологічної карти уроку і до аналізу його проведення, визначення всіх вдалих моментів та таких, що потребують подальшого

опрацювання та вдосконалення. Зазвичай CLIL-уроки рекомендується проводити циклом – тобто, з певної теми.

Звісно ж, це не означає проводити всі уроки за такою методикою, але після того, як одна з тем буде опрацьована з використанням методики CLIL-уроків, у учнів вже буде сформований необхідний рівень компетентності з іноземних мов для використання та розширення його і в інших напрямках. Так, наприклад, після вивчення теми «Умовні оператори» учні без проблем доповнюють необхідний словарний запас і для тем «Циклічні вирази» та далі.

Таким чином, використання CLIL-уроків сприяє розвитку не лише компетентностей з іноземної мови, але й інформатичних та компетентностей з інформаційно-комунікаційних технологій, мобільності випускників, їх здатності орієнтуватися у множині англомовних програмних засобів, а, отже, й підвищенню ефективності вирішувати професійні завдання.

Список використаних джерел:

1. Інформатика 5-9 класи : програма для загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] / Наказ Міністерства освіти і науки України від 07.06.2017 № 804. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas/>.
2. У ЗНУ планують створити центр методології CLIL [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/news/usi-novivni-novini-oblastej-2017-06-16-u-znu-planuyut-stvoriti-czentr-metodologiyi-clil>.
3. The 4 C's model – Do Coyle [Electronic resource]. – Access mode: <https://clilingmesoftly.wordpress.com/clil-models-3/the-4-cs-model-docoyle/>.

Бобер А.А.

студентка,

Науковий керівник: Калініна Л.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОЕТИЧНИХ ТВОРІВ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОДУКТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Постановка проблеми. Освітні процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, змушують шукати нові методи до вивчення іноземної мови, яка трансформувалась в повноцінний засіб міжнародної комунікації

ISSN 2519-8424

ПЕДАГОГІЧНЕ
КРИВОРІЖЖЯ

2018

№4

Кривий Ріг

Засновник і видавець:
Криворізький державний педагогічний університет

Видається з квітня 2015 року

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації
Міністерства юстиції України
серія ДП № 2087 – 825Р від 12.03.2015 р.

Рекомендовано до друку
вченою радою Криворізького державного педагогічного університету
(Протокол № 8 від 15.03.2018 р.).

Головний редактор:
Дороніна Т. О., доктор педагогічних наук, професор, КДПУ.

Редакційна колегія:

Гаманюк В. А., доктор педагогічних наук, професор, КДПУ; *Мірошник З. М.*, доктор психологічних наук, професор, КДПУ; *Мишеніна Т. М.*, доктор педагогічних наук, доцент, КДПУ; *Волощук І. А.*, кандидат педагогічних наук, доцент, КДПУ; *Зеленкова Н. І.*, кандидат педагогічних наук, доцент, КДПУ; *Іванова В. В.*, кандидат педагогічних наук, доцент, КДПУ; *Щербина С. М.*, кандидат педагогічних наук, доцент, КДПУ; *Макаренко І. Є.*, кандидат педагогічних наук, доцент, КДПУ.

П 24

Педагогічне Криворіжжя : педагогічний альманах : зб. науково-методичних праць. – Кривий Ріг : ВЦ КДПУ; Айс Принт. – 2018. – Вип. 4. – 107 с.

У збірнику науково-методичних праць висвітлюються теоретичні та прикладні аспекти модернізації сучасної освіти; актуальні питання розвитку освіти та виховання в Україні.

РОЗДІЛ 5

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ФАХІВЦІВ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Вілозір О. С.	85
Формування мовної компетентності майбутніх учителів германських мов.....	
Васильєва О. К.	87
Засоби формування інформаційної компетентності майбутнього вчителя математики при вивченні предметів математичної освітньої галузі.....	
Герман О. А.	88
Професійна підготовка фахівців з використанням дуальної форми навчання.....	
Дубель І. М.	90
Актуальні підходи до формування краєзнавчих компетентностей педагогічних фахівців шкільної географічної освіти.....	
Івченко В. І.	92
Професійна підготовка майбутнього вчителя: вимоги сучасної школи.....	
Квітка Т. В.	94
Підтримка самоосвітньої діяльності студентів ВНЗ за допомогою методу кейсів.....	
Мясоєдова Т. І.	96
Проблема використання педагогічних технологій у підготовці майбутнього вчителя історії.....	
Ступак К. Є.	99
Освіта дорослих в Україні та Фінляндії.....	
Щербина С. М., Квітко Г. О.	101
Формування комунікативної компетентності студентів як актуальна педагогічна проблема.....	
Іванова В. В.	104
Використання інформаційних технологій у навчальному процесі педагогічного вишу.....	
Коваленко І. А.	105
Традиції та інновації в сучасній українській школі: концепція НУШ.....	

РОЗДІЛ 5
СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДГОТОВКИ ПЕДАГОГІЧНИХ ФАХІВЦІВ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147:[37.011.3-051:811.11]

Білозір О. С.,
магістрантка кафедри педагогіки,
Криворізький державний педагогічний університет,
м. Кривий Ріг

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕРМАНСЬКИХ МОВ

У статті проаналізовано складники мовної компетентності учнів 9 класів; встановлено відповідність між дисциплінами підготовки майбутніх учителів за спеціальністю «Середня освіта (Англійська мова)», визначеним складовим.

Ключові слова: мовна компетентність, комунікативні вміння мовленнєвої діяльності, підготовка вчителів іноземних мов, германські мови, англійська мова.

Белозир О. С. Формирование лингвистической компетентности будущих учителей германских языков.

В статье проанализированы составляющие лингвистической компетентности учащихся 9 классов; установлено соответствие между выделенными составляющими и дисциплинами подготовки будущих учителей по специальности «Среднее образование (Английский язык)».

Ключевые слова: лингвистическая компетентность, коммуникативные умения речевой деятельности, подготовка учителей иностранных языков, германские языки, английский язык.

Bilozir O. The formation of language competence of future teachers of german languages.

The article analyzes the components of linguistic competence of the 9th form students; the correspondence between the disciplines of the training of future teachers in the specialty «Secondary education (English language)», determined by the components, is established.

Key words: language competence, communicative skills of speech activity, preparation of teachers of foreign languages, Germanic languages, English language.

Мовні компетентності – спілкування державною (і рідною, у разі відмінності) та іноземними мовами – науковці одноставно відносять до ключових компетентностей. І це й не дивно, адже повноцінна міжнародна інтеграція можлива лише за умов налагодження процесу спілкування. У зв'язку з цим вкотре постає питання необхідності подолання мовного бар'єру шляхом підвищення рівня володіння іноземними мовами.

На даний момент германські мови (найпопулярніші серед яких – англійська та німецька) досягли міжнародного поширення і в наш час є державними у багатьох країнах: німецька – в шести, англійська – більш, ніж у 50 країнах. Окрім цього, однією з шести мов Генеральної Асамблеї ООН є саме англійська мова. Швидку поширеність та затребуваність германських мов можна пояснити ще й тим фактом, що англомовні країни виробляють до 1/3 світової промислової продукції, більше третини всіх книжок написано саме англійською мовою. Тут же можна відзначити ще й переважне

володарювання англійської мови у сфері інформаційних технологій. Тому фактично протягом останніх десятиліть англійська мова стала неофіційною світовою міжнародною мовою [1]. Отже, підготовка висококваліфікованих, компетентних вчителів є однією з найнагальніших потреб часу, оскільки мовленнєва компетентність сучасного випускника школи здебільшого прямо пропорційно пов'язана з відповідною компетентністю вчителя.

Метою статті є аналіз проблеми формування мовної компетентності майбутніх вчителів германських мов, зокрема англійської.

Проаналізувавши [3] та ввівши позначення КВМД – комунікативні види мовленнєвої діяльності; КУ – комунікативні вміння для учнів для 9-го класу, отримаємо схему комунікативної компетентності (рис. 1).

Здійснивши аналіз навчальних дисциплін підготовки майбутніх учителів іноземних мов за спеціальністю «Середня освіта (Англійська мова)» у Криворізькому державному

педагогічному університеті [2], співставимо відповідні КВМД та КУ з навчальними дисциплінами, що забезпечують переважний внесок у їх формування: «Аналітичне читання», «Практична фонетика» – Рецептивні КВМД; «Основи міжкультурної комунікації» – Інтеракційні КВМД; «Академічне письмо», «Академічне читання», «Практична Граматика», «Теоретична граматика» – Продуктивні КВМД; «Лексикологія англійської мови», «Стилістика англійської мови», «Практичний курс англійської мови», «Теоретичний курс англійської мови» – внесок у формування усіх КВМД.

Звісно ж, є дисципліни, що здійснюють узагальнюючий вклад у формування всіх КВМД,

наприклад, як «Методика навчання англійської мови», але акцент у даній дисципліні ставиться вже безпосередньо на методику навчання.

Отже, найважливішою місією університету є підготовка випускників до професійної діяльності, а якість даної підготовки у педагогічних вищих навчальних закладах безпосередньо пов'язана із відповідністю навчальних дисциплін навчальним планам нової української школи.

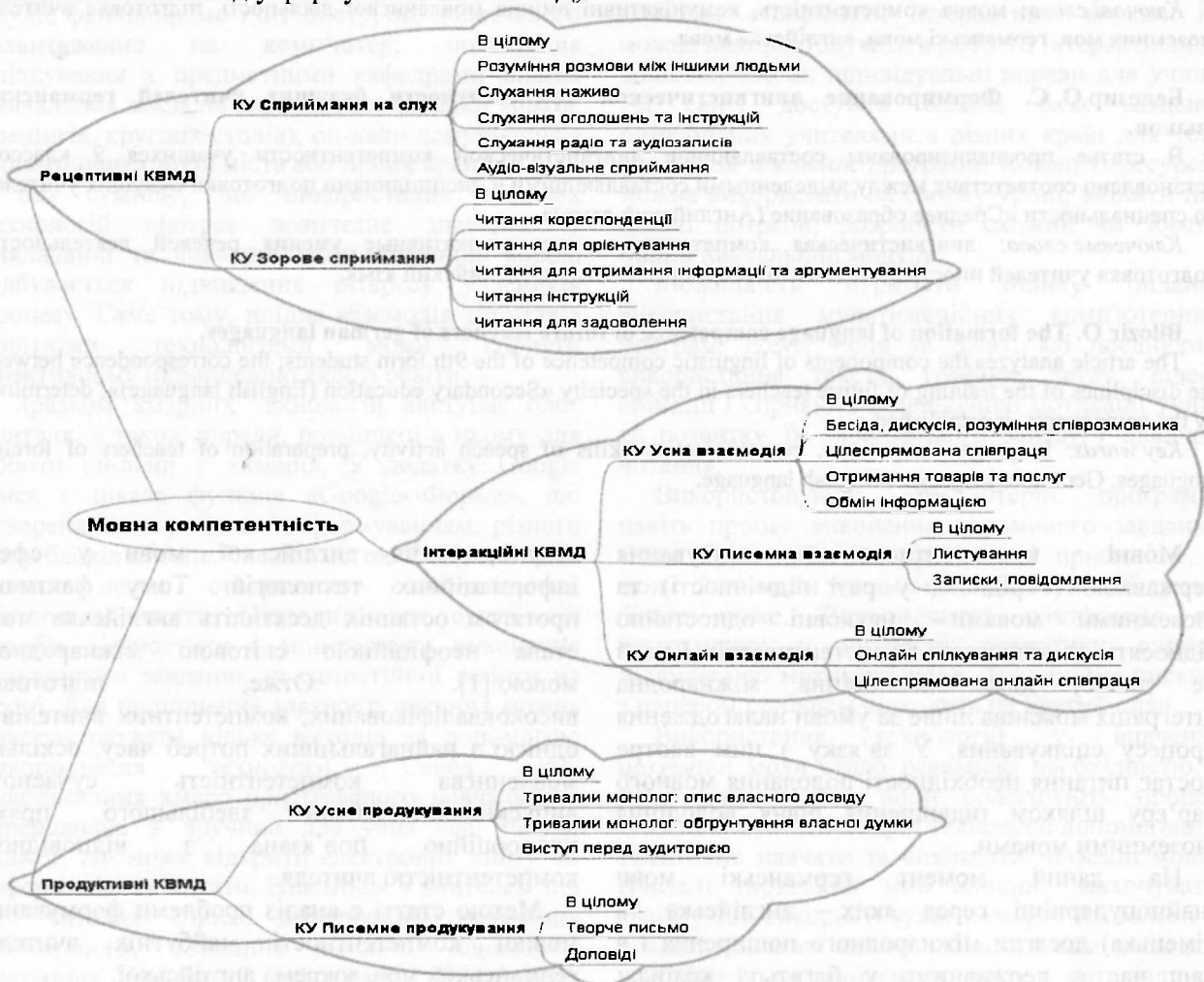

Рис. 1. Схема мовної компетентності з іноземної мови учнів 9 класів

Література

1. Германські мови – Вікіпедія. URL : https://uk.wikipedia.org/wiki/Германські_мови. 2. Кафедра англійської мови з методикою викладання – навчальні дисципліни. URL : <http://kdpu.edu.ua/anhliiskoi-movy-z-metodykoiu-vykladannia/navchalno-metodychna-robota/navchalni-dystsypliny.html>. 3. Навчальні програми з іноземних мов (5-9 класи). URL : <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html>.